

AL ANDALUS: CLARUM DECUS ORBIS

BYGNINGSHISTORISK EKSURSJON
21.-26. MARS 2023

MARTIN EBERT (ED.)

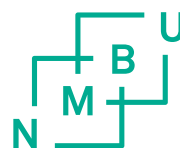
AL ANDALUS: CLARUM DECUS ORBIS

BYGNINGSHISTORISK EKSURSJON
21.-26. MARS 2023

MARTIN EBERT (ED.)

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet NMBU
Fakultet for Realtek
Publikasjoner fra FG arkitektur og miljø, bind 8, 2024.

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Ebert, Martin (ed.): Al Andalus: Clarum Decus Orbis.
Bygningshistorisk ekskursjon mars 2023

Publikasjoner fra FG arkitektur og miljø
bind 8, 2024.

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet NMBU
Fakultet for Realtek

Lektorat: forfatterne selv

Tittelbilde: Madinat Al-Zahra av Leif Daniel Houck

ISSN 2703-769X

ISBN 978-82-575-2137-0

A: Innledning

Introduksjon av Martin Ebert	7
Reiseprogram	9

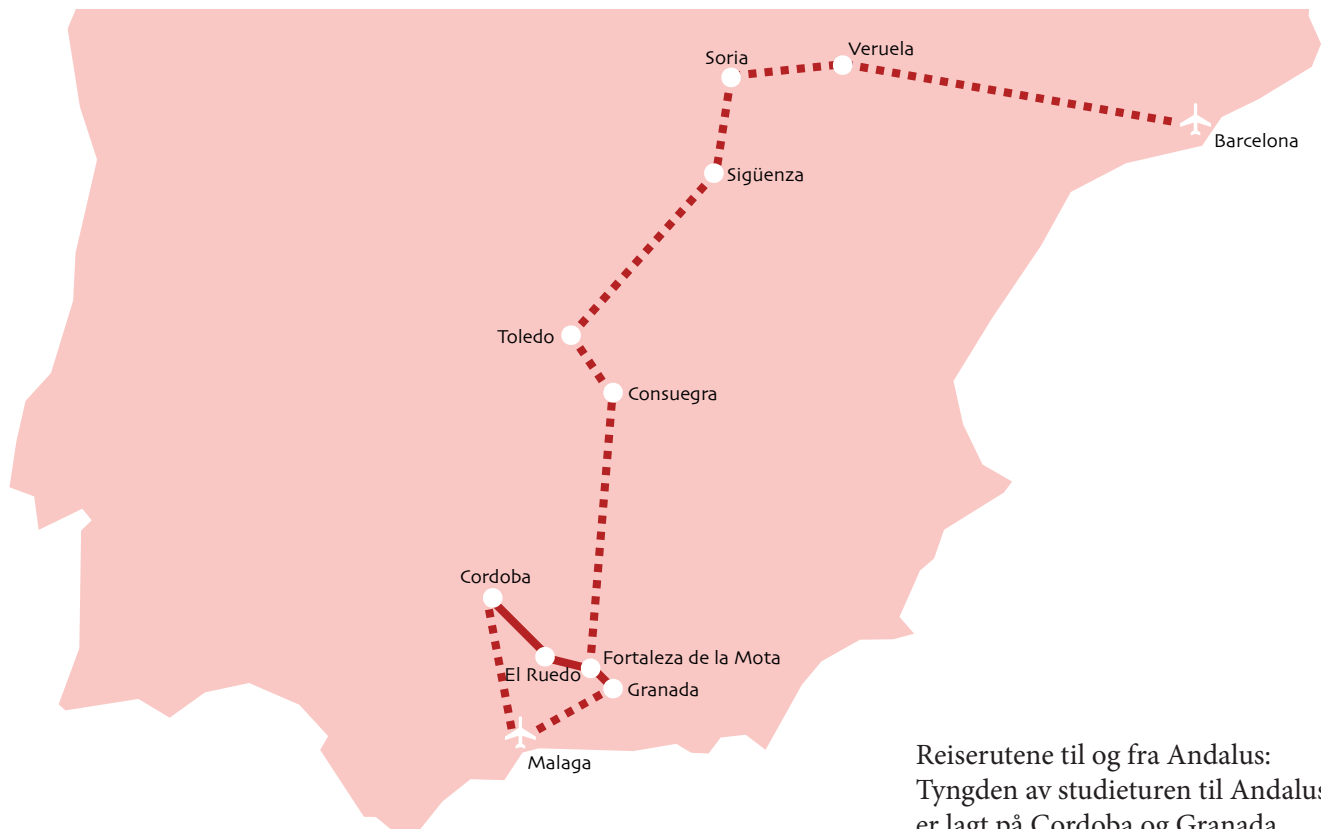
B: Reiserapport

Andalucia: Kultur og arkitektur av Carl Oscar Olsen	13
Kulturhistorisk tidslinje for Andalusia av Leif D. Houck ...	20
Cordoba – levende historie av Ada Birch	21
Islamsk arkitektur – «Mezquita» moskeen i Cordoba	27
Alcazar de los Reyes Cristianos – De kristne kongers palass av Hanna Kristensen	37
Kalifens Bad av Celina Che Phan	46
Det jødiske kvarter i Cordoba av Solveig Aas Brynhildsen ...	53
Romerske Broer – Puente Romano av Mathias Øiom og Kaja K. Langeland	59
Tegneøvelse Plaza del Porto	66
Madinat al Zahra – fra emirat til kalifat av Æger Nheli	68
Impresjoner fra Priego de Cordoba	78
Villa romano El Ruedo av Frida Køber Solberg	80
Castillo de Moclin	89
Granada: Byens historie og nåtid, struktur og severdigheter av Mali Larsen Lunsæter	91
Impresjoner fra Alhambra i Granada	97
Katedralen i Granada av Emilie Gilje	101
Klosteret San Jerónimo i Granada av Jakob K. Thulesius og Adrien Vachaud	109
Kloster Sacromonte	117
Fortaleza de la Mota & Consuega	119
Toledo	121
Sigüenza & Soria	127
Veruela & Vallbona klosteret	131
Deltagerliste	135

Våren 2019 begynte jeg å undervise studenter i Bygningshistorie. Det er en stor utfordring å finne ut hvordan man skal undervise studenter i bygnings- og kulturhistorie fra Bronsealderen til Postmoderne gjennom 22 forelesninger. Hvordan skal man finne narrativ som vekker studentenes interesse. Alt i et forsøk å få dem til å huske noen av de vesentlige trekkene i menneskenes kulturhistorie uttrykt gjennom arkitektur.

Selv om det er studentenes læring som er målet, kan ikke være noe tvil om at det er meg som har lært mest om bygningshistorien gjennom de fem årene. Dette har gjort at vektleggingen mellom de forskjellige temaene har endret seg. Mens de første forelesningsseriene hadde et solid fokus på middelalderen og det 19:e århundre, har det med økt deltagelse i kurset vokst frem nye tema som krevde større plass i curriculum. Mest signifikant blant dem er et økt fokus på Byants og Islam, noe som ga utslag i nytugaven av kompendiet til kurset som ble publisert våren 2023 (Ebert, 2020). Dette skjedde ikke bare på grunn av forskyvinger i egne interesser, men også fordi kurset trengte en justering som innebar et noe mindre eurosentrisk blikk. Bysants, og ikke minst Islam, knytter europeisk kultur i økt grad til kulturene i Midtøsten og Nordafrika. Dette speiler i et viss grad det utvidede kulturelle mangfoldet blant våre studenter.

Studieturer ble etablert som en viktig del av formidlingen i kurset. Studieturene i faget har vist seg å sette fri innovative krefter i den faglige utviklingen av kurset. Våren 2023 var det på tide å sette fokus på Islam og dens innflytelse på bygningshistorien med en egen studietur. Opprinnelig var planen å dra til Istanbul, men etter bombeattentatene i Istanbul den 13.november 2022 ble dette endret.

Reiserutene til og fra Andalus: Tyngden av studieturen til Andalus er lagt på Cordoba og Granada.

INNLEDNING

Valget falt da på Andalusia, den tidligere islamske landsdelen i det sørlige Spania. Her var det en mulighet til å vise frem Andalus som et historisk eksempel på hvordan multietniske og multireligiøse samfunn kunne fungere i flere hundre år. I Andalus levde muslimer, jøder og kristne mellom 711 og 1492 i lange perioder fredfullt sammen. Det var konflikter, men disse fulgte ikke nødvendigvis religiøse linjer. Hoveddelen av turen ble lagt til Cordoba og Granada. Området mellom de to byene dekkes av en busstur midt i uken. Mange studenter besøkte andre byer, som f.eks. Malaga, Sevilla eller Barcelona som en utvidelse av selve studiereisen. I likhet med det foretok jeg sammen med førsteamanuensis Leif Daniel Houck en reise til det islamsk-kristne Toledo og flere mindre byer mellom Madrid og Zaragossa. Rapporten fra denne delen av reisen passer innholdsmessig godt til student-ekskursjonen. Vi har derfor supplert boken med skildringer fra denne reisen som fører oss via Toledo til Barcelona.

Erfaringene fra reiser med studenter fra NMBU er meget positive. Studentene har lagt inn en betydelig innsats gjennom å ha ansvar for å guide sine medstudenter gjennom severdighetene og bearbeide sine opplevelser og kunnskaper med essayene som er grunnlag for denne boken. Også i år har studenter fra flere studieprogram ved NMBU deltatt. Siden studieprogrammet for landskapsarkitekter organiserte egen studietur samtidig var det ingen landskapsarkitekt-studenter med denne gangen. I år var sammensetningen slik: By- og regionplanlegging (13) og Byggeteknikk og arkitektur (11), samt studenter fra programmene Landskapsingeniører og Industriell Økonomi, til sammen 26 studenter. Turen havnet midt i ramadan for vår muslimske studenter som imponerte ved å faste under store deler av reisen.

Jeg vil bruke anledningen til å takke Celina Che Phan for solid støtte under gjennomføring av kurset. Reisen til Andalus er en del av forskningsprosjektet om student-ekskursjoner i det pedagogiske mangfold ved NMBU (Ebert, 2022). I samarbeid med mine kollegaer, førsteamanuensis Gabrielle Bergh, Leif Daniel Houck og i samråd med førsteamanuensis Aksel Hugo ved Institutt for lærerutdanning og utdanningsvitenskap har vi registrert data fra alle studieturer siden 2022. Prosjektet vil fortsette under studieturen til Toscana i 2024 for å kvalitetssikre satsningen og videreutvikle vår universitets-pedagogiske konsept.

Martin Ebert, førsteamanuensis NMBU

Sources:

M. Ebert. (2020). Bygningshistorie. Arbeidsbok til forelesningen, Grünberg. 3.opplag 2023.

M. Ebert. (2022). Studentekskursjon ved NMBU som dannelsesreise. Publikasjoner fra FG arkitektur og miljø, NMBU, 6, 7–14. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7308275>

[ekskursjon 2023]

al andalus – clarum decus orbis: cordoba og granada
21.mars – 26.mars 2023

REISEPROGRAM

program

dag 1 tirsdag, 21. mars 2023

individuell ankomst i Cordoba

1500 Innsjekk Hotstel Maestre, Córdoba

1600 Byvandring i Cordoba

Studentforedrag «Cordoba»

omvisning i det jødiske kvarteret

frihåndstegning

dag 2 onsdag, 22. mars 2023

0900 Gruppeoppgave: Oppmåling av Plaza de Triunfo

1300 Cordoba moske – guided tour

Studentforedrag «Al Andalus – det muslimske Cordoba»

REISEPROGRAM

dag 3

torsdag, 23. mars 2023

0830

avgang mot Medina Azahara

0900

Studentforedrag: Islamske palassanlegg

1000

Medina Azahara – omvisning

1200

individuelle observasjonsoppgaver

dag 4

fredag, 24. mars 2023

0900

avgang Cordoba

1100

Romersk villa El Ruedo, Almedinilla

1800

ankomst Granada, sjekk inn Hotstel Inturjoen, Granada

dag 5
0900

lørdag, 25. mars 2023
Alhambra – guidet tour

REISEPROGRAM

1230 individuell lunsj
1400 Granada katedralen
1600 Monasterio de San Jerónimo

dag 6
0900

søndag, 26. mars 2023
Vandring Granada: Hotel Arteaga – Abbadia di Sacromonte –
Palacio de Dar al Arusa – Generalife – Hotel (ca 10 - 12km)

Andalucia: Kultur og arkitektur

av Carl Oscar Olsen

ANDALUCIA

Andalucia er et område i Spania som har en rik og unik historie. Andalucia var så si det eneste stedet i Europa under varig muslimsk styre. Dette varte i ca. 800 år fra 711 til 1492, som da omfavner tiden før middelalderen og mesteparten av middelalderen. Som følge hadde Andalucia en veldig annerledes samfunns- og arkitektonisk utvikling på denne tiden enn resten av Europa. I Andalucia levde muslimer, kristne og jøder med hverandre. I dette området kom det også en kulturell utveksling mellom iberere, germanere, maurere og arabere. Dette skapte dermed en unik kultur som tok, i varierende grad, momenter og inspirasjon fra de ulike kulturene og trossamfunnene. De nye muslimske herskerne ønsket også å skape en egen identitet og en langvarig legende. En av måtene de gjorde det var gjennom arkitektur og kunst, derfor var det bygget mange flotte bygg med rik utsmykking og ornamentikk i dette området på denne tiden. Dermed vil jeg undersøke hvorfor arkitekturen i dette området er så unikt i europeisk kontekst, og om mangfoldet og den kulturelle utvekslingen påvirket det.

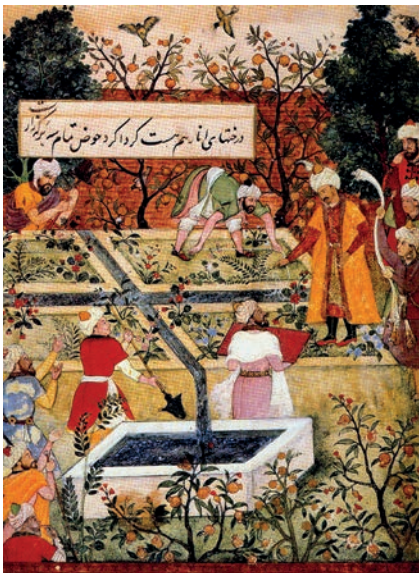
Sør-Spania hadde fra de puniske krigene vært del av Romerriket. I fallet av det vest-romerske imperiet ble Spania tatt over av ulike germaniske stammer på 400 tallet. De først var Vandalene, som gikk videre til Nord-Afrika. Etter dem kom Vestgotere, som etablerte et kongedømme i sør og øst Spania. Det varte i fra 415 til den islamske erobringen i 711. Vestgotere videreførte og solidifiserte kristendommen i Sør-Spania. Kulturelt så skjedde en sammensmelting av deres og den romerske kulturen (Seland, 2018). Den muslimske erobringen av Sør-Spania var del av ekspansjonen av det arabiske kalifatet. Det var ledet av Tariq ibn Ziyad, han invaderte med en hær som bestod av arabere, og et flertall mauriske allierte. Etter erobringen ble store deler av Iberia underlagt Umayyad kalifatet. Fra 700 til 900 var de muslimske landene i Iberia og

Det vestlige middelhavet, tegnet av Mohammed Al Idrisi i 1154.
Kilde: Wikimedia, public domain

ANDALUCIA

Magreb underlagt Emirene i Cordoba, og fra 900 utover brøt de med Umayyad kalifatet i Damaskus og etablerte sitt eget Kalifat. Man kaller ofte det muslimske landet i Spania Al-Andalus, som kommer fra det arabiske for «Vandalenes land» og Andalusia har opphav i den spanske versjonen av det arabiske navnet. Al-Andalus var et rikt og mektig rike og hadde dermed muligheten for en kulturell og arkitektonisk oppblomstring. Cordoba var et testament til storhetstiden og rundt år 1000 var Cordoba den største og mest utviklede byen i Europa og hadde flere hundretusen innbyggere («Córdoba, Spain,» 2023). Muslimsk styre i Andalusia varte til det siste muslimske riket, Granada, ble tatt over av det kristne riket Castilla i 1492. Fra Romerrikets fall til *reconquista* hadde Andalusia en rekke ulike riker og innflytelser, størst av alt Al-Andalus.

Historisk illustrasjon av Baburs hage (Afghanistan) fra 1500-tallet viser typiske tegn av edens hage i Islam. Kilde: British Library, public domain

Man kan se restene etter Al-Andalus i det morfologiske og arkitektoniske uttrykket i Andalusia. Den arkitektoniske stilarten forbundet mest med Al-Andalus er maurisk arkitektur. For det første er gamlebyene bygget mer atriumhus bebyggelse. De har et særlig arabisk preg ettersom de blant annet er bygget ganske klossete og er iført en ytre kledning av hvitpuss. Det er også ofte et vann element og/eller planter i artiumen. Vannet skal være symbol for renhet, men det og plantene kan også være symbol for den muslimske ideen om edens hage. Videre har også mange av det historiske byggene mauriske stilelementer. Et av de mest karakteristiske er hesteskobuer, man finner dem gjerne på gamle moskeer og palass, de er også ofte i par av tre ettersom at tre er et symbol på balanse og harmoni i islam. Mange av de gamle moskeene ble etter *reconquista* omgjort til kirker og katedraler. Et tydelig tegn til dette er at mange av disse kirkene og katedralene fortsatt har moskeens inngangsparti i form av en religiøst befestet paradishage som er typisk for moskeer. Et annet viktig arv fra Al-Andalus er ornamentikk. Det mange eksempler på fliser, treverk, stukk og jernverk som er utarbeidet ornamentikk. På verandaer ser man for eksempel intrikate jernarbeid og geometrisk dekorerte fliser, som er rester etter den muslimske tiden. I tidligere palass og moskeer ser man også mye ornamentikk typisk med geometrisk uttrykk og i alle materialer. Den arkitektoniske og håndverksarven etter Al-Andalus er veldig tydelig i Andalusia.

I samme tid som Al-Andalus hadde sin storhetstid hadde også den islamske verden sin gullalder. Man kaller det den islamske gullalder fordi det var en oppblomstring av arabisk kultur og tenking. Dette utfoldet seg innenfor poesi, matematikk, astronomi, kunst, medisin og filosofi. Der var en tid med stor åpenhet for læring og nysgjerrighet (Falagas et al., 2006, s.1581). Dette var i full utfoldelse i Al-Andalus og det oppstod mange tenkere og nyvinninger i Al-Andalus, som for eksempel Al-Zahrawi som ses på som en av de viktigste figurene innenfor kirurgi i middelalderen («Al-Zahrawi,» 2023). Al-Andalus ses også på som ansvarlig for å spre en rekke ideer videre til resten av Europe. De tolkes også som å ha vært sentrale i å legge grunnarbeidet for renessansen i Europa (Belabdelouahab-Fernini, 2021, s.27-31). Ettersom at de leste,

skrev og kopierte en stor mengde litteratur, både fra dem selv, den islamske verdenen og fra antikken. Al-Andalus ses også på som ansvarlige for å spre gotikken til Europa (Raquejo, 1986, s.555-558).

Bevis på denne kulturbevegelsen i arkitektur kan for eksempel ses i Giralda tårnet i Sevilla. Giralda tårnet var del av moskeen i Sevilla og var i lang tid en av de høyeste bygningene i Spania og Europa. Den geometriske ornamentikken virker også veldig i tråd med en tid med nyvinninger innenfor matematikk, algebra og astronomi. Det at de kunne orientere moskeene mot Mekka kan også grunnes astronomi kunnskapen. Åpenheten for ideer og kulturen av nysgjerrighet og innovasjon gjorde at Al-Andalus hadde et en varig påvirkning på Europa, og hadde nok en positiv innvirkning på det arkitektoniske uttrykket også.

Al-Andalus var også et unikt eksempel på kulturelt mangfold i Europa i middelalderen. Her levde muslimer, kristne og jøder sammen i samfunnet. Dette virker kanskje litt uventet i dag ettersom at den historiske konteksten sier at de religionen er naturlig fiender. Ettersom at man gjerne tenker på korstog, *reconquista*, den spanske inkvisisjonen og anti-semittisme, for å nevne, så kan man jo lure på hvorfor de muslimske lot dem beholde troen sin. Det var ikke grunnet av empati eller snillhet. Derimot var ikke målet med de islamske erobringene på denne tiden konvertering. De var mye mer fokusert på å spre det arabiske riket, og

Projeksjon av Cordoba i 1585.

Kilde: Biblioteca Digital Hispánica public domain.

ANDALUCIA

ikke den islamske tro. De ville etablere en separert overklasse, og frarådet folk å konvertere. Det ble allikevel en organisk utvikling av interrelasjoner og konverteringer både for fordelaktig grunner og tros grunner. De muslimske styrerne lot de kristne og jødene beholde troen sin for at de i gjengjeld måtte betale en ekstra skatt, *jizya*. De ble også plassert i en *dhimmi* «klasse» som betegner dem som underklasse til de muslimske, men de får lov til å følge egen privatrett («Dhimmi,» 2018). Dermed var det en grad av interesse for de muslimske å forhindre konvertering, og de var dermed et økonomisk og en status fordel for kristne og jøder å konvertere. Dermed hadde samfunnet en viss grad av religiøs og kulturell toleranse. En konsekvens av dette var at alle folkegruppene mikset og kunne overlape i profesjoner. Før alle muslimske land i Sør-Spania hadde blitt tatt over av kristne ble det på en måte videreført av de kristne som hadde erobret de muslimske landene. Dermed hadde man en periode der muslimer fikk i noen grad lov til å beholde troen sin, selv om det muligens måtte holdes privat. Det samme skjedde også med arkitektur og kunst. Ettersom at de ikke så på seg selv som religiøse motparter, som bare politiske motstander, var det ikke et hat med det først. Dermed har man eksempler av palass som var bygget under kristent styre i Andalusia, som fortsatt brukte maurisk ornamentikk og arkitektur (Cruz et al, 2016, s.574). Dette kan nok være både av estetisk verdsettelse, og fordi det var den kunstformen og håndverket det muslimske og kristne og jødiske håndverkerne hadde kompetanse til. Ettersom at det ikke var en historie av hat, ble den mauriske arkitekturen heller inkorporert som del av den nye spanske og andalusiske identiteten.

Det er også bemerkelsesverdig at det var en grad av homofili i Al-Andalus. Den typen homofili som fantes i Al-Andalus, er på ingen måte identisk til den moderne formen av det, men det er et ganske sterkt tegn på nysgjerrigheten, åpenheten og toleransen på denne tiden. Ettersom at det er og var noe veldig tabu i både islam og kristendommen og på denne tiden. Bevis på homofili finner man på flere ulike steder. Det er homoerotisk og homoseksuell litteratur og poesi fra den tiden. Det skal også ha vært flere muslimske leder med homoseksuelle preferanser, og homoseksuell prostitusjon fantes (Boronha, 2014). Det virker som denne utfoldelsen av homofili kun gjaldt for menn, som viser hvor sterkt kjønnsrollene stod, og hvordan samfunnet på mange måter fortsatt var tradisjonelt.

Al-Andalus var på ingen måte en åpen og inklusiv flerkulturell stat, men de var ikke direkte fiendtlige mot motparter. Man ser det ved at de tolererte andre trossamfunn og noen grad av alternativ seksualitet. Mer direkte og konsekvent kan man peke til den kulturelle normen og åpenheten for nysgjerrighet og læring. Selv om det ikke har en direkte kobling til arkitektur og kunst, skaper åpenhet en arena for kulturveksling og nyvinning. Det er også diskurser i dag rundt inkludering og flerkulturalisme, og bedre kunst, kanskje særlig musikk. Man ser også i moderne bygg der man ikke fremmer nyvinning eller kultur at det lett reduseres til enkle og uinteressante bygg. Ettersom at maurisk arkitek-

tur ofte snakkes om for sin estetiske verdi, kan det tenkes at noe av drivkraften bak det var multikulturalismen og nysgjerrighet i samfunnet.

Al-Andalus så på seg selv som et av senterne i den islamske verden. De proklamerte seg som et kalifat i 929, dette er bemerkelsesverdig ettersom at det skal egentlig bare være ett islamsk kalifat ettersom at det er den høyeste tittelen. Dermed viser dette både til skille fra kalifatet i Baghdad og hvilken storhet de følte de fortjente. For det nye kalifatet ble det også planlagt en hel ny hovedstad og palassby kalt Medina Azahara. Det var altså et stort ønske om å skape en særegen identitet og ønske om å skape en varig legende. Dette var nok både for å bygge opp storheten til kalifatet og gjøre det med legitimt. Følgelig gjorde dette at det estetiske uttrykket ble enda viktigere og mer verdsatt. I tillegg var kalifatet og så i en storhets tid og det hadde ressursene til å bygge storslått. Dette var en heldig kombinasjon og en stor mengde rikt utsmykkede bygg ble bygd som følge av dette. Eksempler på dette er moskeene i Cordoba og Sevilla, og palasskompleksene i Sevilla, Cordoba og Granada. Den rike kulturarven i Andalusia kan dermed knyttes til ønske om storhet og identitetsdyrking.

I Cordoba har man for eksempel et perfekt eksempel på historien til området Andalusia i form av Katedralen. Dette er fordi dens historie følger i stor grad Andalusia og Andalusia sitt område sin nyere historie. På stedet der katedralen står, stod det en gang en vestgotisk kirke. Senere da området ble innvandret av muslimske og mauriske ble det bygget en moske på stedet. Dette ser man veldig tydelig i formen, ettersom at det har en paradishage, tårn og en stor hall. Alt er veldig geometrisk og symmetrisk, selv trærne i paradishagen står i et rutemønster. Søylerammen inne i hallen er alle identiske og ensrettede og hallen er altfor stor til å være en kirke. Det var ikke noe hierarki i hallen originalt, som er i tråd med moskéstil. Ettersom at det nå er en katedral, ble det veldig bokstavelig plassert en basilika midt i den gamle hallen. Basilika «skipet» krysser på tvers av den gamle hallen sin orientering og er dermed ikke

Ornamentikk ved et søylekapitell på Medina Azahara utenfor Cordoba
Photo: Gabrielle Bergh

ANDALUCIA

i riktig øst-vest orientering. Der er et ganske slående symbol det som skjedd i Andalusia, ettersom at den store muslimske grunnstrukturen er stemplet med en stor katedral. Dette bryter de harmoniske søylene i moskéen og skaper et hierarkisk forhold mellom katedralens basilika som er spiddet moskéen. Mye av moskébygget står allikevel fortsatt og er en påminnelse på at 800 år med innflytelse ikke kan viskes bort. Katedralens basilika er bygget i en barokkstil. Den brutale måten katedralen er plassert i moskébygget og forhøyer katolske idealer gjenspeiler også inkvisisjonen og koloniimperiet sin tid, som er tett knyttet til denne stilperioden. I dag er bygget fortsatt en katedral, men fungerer også i stor grad som en turist attraksjon og museum, som viser til hvordan det moderne Spania har utviklet seg. Kristentro står fortsatt sterkt, men det er en større interesse og toleranse for å se og lære av historien til Spania, og Andalusia generelt.

Arkitekturen og ornamentikken i Andalusia har en rik og interessant historie. Den er hovedsakelig formet av den muslimske perioden. Det er en del annen arkitektur fra koloniimperiet sin tid og barokken, men disse er mindre direkte knyttet til Andalusia og er derimot en mer generell spansk stil. Den mauriske stilen og kulturarven fra Al-Andalus er tettere knyttet til Andalusia og bærer et sterkere særpreg. Det er en stil som deles med Maghrib området i Nord-Afrika, men har hatt en stor oppblomstring i Andalusia. Den var også hjulpet av stortid, flerkulturalismen, nysgjerrighet, åpenhet og identitetsbyggingen. Disse drivkreftene hjalp stilen å utvikle seg og ga den høyere kvalitet og særpreg. Den unike situasjonen gjør området til et av de mest unike og interessante i Europa, spesielt med fokus på middelalderen. Det er også et unikt område å undersøke med tanke på arkitektur som oppstår på tvers av kulturer og hva som skjer når en annen kultur overtar en annens arkitektoniske stil. Den arkitektoniske stilen i Andalusia er dermed ikke bare estetisk interessant, men har også en interessant utvikling man kan lære av i dag.

Kilder

- Falagas, M.E., Zarkadoulia, E.A. og Samonis, G. (2006), Arab science in the golden age (750–1258 C.E.) and today. *The FASEB Journal*, 20: 1581-1586. <https://doi.org/10.1096/fj.06-0803ufm>
- Boronha, F. A. M. (2014). Male homosexuality in Islamic normative and in the mujun literature of al-Andalus and the Maghreb between the 10th and 13th centuries. [Masteroppgave, Universitet i Liboa]. FL - Dissertações de Mestrado. <http://hdl.handle.net/10451/17776>
- Raquejo, T. (1986). The “Arab Cathedrals”: Moorish Architecture as Seen by British Travellers. *The Burlington Magazine*, 128(1001), 555–563. <http://www.jstor.org/stable/882653>
- Seland, H. E. (2018, 20. februar). Visigoter. I Store norske leksikon. <https://snl.no/visigoter>
- Córdoba, Spain. (2023, 30. April). i Wikipedia. [https://no.wikipedia.org/wiki/C%C3%B3rdoba_\(Spania\)](https://no.wikipedia.org/wiki/C%C3%B3rdoba_(Spania))

Al-Zahrawi. (2023, 10. mai). I Wikipedia.
<https://en.wikipedia.org/wiki/Al-Zahrawi>

Dhimmi. (2018, 20. februar). I Store norske leksikon. <https://snl.no/dhimmi>

Cruz, L. O., Bueno, G. A, Flórez, M. J. V., Sánchez-Navas, A. (2016). A methodology for timing interventions made on the polychrome decorations of the façade of the Palace of King Peter I, the Royal Alcázar of Seville, Spain, *Journal of Cultural Heritage*, Volume 20, 2016, Pages 573-582, ISSN 1296-2074, <https://doi.org/10.1016/j.culher.2016.01.007>.

Belabdelouahab-Fernini, L. (2021). Moorish stimulus to European Renaissance
https://www.researchgate.net/publication/352093405_Moorish_stimulus_to_European_Renaissance

Portal, Alhambra i Granada.
Tegning: Leif Daniel Houck

ANDALUCIA

Vestgotisk styre	415-711	Bygde kirker utformet som basilikaer Det eksisterer i dag 4 kirker fra det 6. århundre i Iberia, tillegg til flere bygninger som har rester etter opprinnelig vestgotiske byggverk
Maurisk invasjon	711-756	
Umayyad Emiraret	756-929	Viktigste by er egentlig Bagdad Sentrale byggverk: Moskeen i Cordoba 785 og flere byggetrinn etter dette. Dette er regnet som det eldste muslimske byggverk i Andalusia. Det ble bygget en moske i Sevilla i 829 som ble revet i 1671.
Umayyad Kalifatet	929-1031	Cordoba gjøres til hovedstad for Kalifatet Det er arabisk aristokrati som stadig utfordres av andre grupper som berbere, hispania-romanske, mozarabere (kristne under muslims styre), muladiere (muslimer med opprinnelig iberisk opprinnelse eller av blandet arabisk, berber og iberisk opprinnelse), jøder, slaver og frigjorte slaver. Sentrale byggverk: Palassbyen Madina al-Zahra utenfor Cordoba, 936. Bad al-Mardum Moskeen i dag skjent som Church of San Christo de la Luz i Toldeo, 999.
Taifa kongedømmer Uavhengige muslimske kongedømmer		Uavhengige muslimske stater etter Umayyad Kalifatets fall. Disse ble etter innlemmet i Almoravid-dynastiet. Det er snakk om 30-50 bystater hvor de viktigste er Zaragoza, Valencia, Toledo, Badajoz, Sevilla, Granada og Cordoba Sentrale byggverk: Generelt bygges det mye forsvarsverk og palasser. Alcazaba i Malaga – palassfestning ca 1030, kraftig ombygget rundt 1333-54 Aljaferia Palasset (palassfestning) i Zaragoza, siste halvdel av 1100 tallet
Almoravid dynastiet Lederne kalte seg for emirer (prinser)	1040-1147	Dette dynastiet var et berberdynasti med territorielt senter i dagens Marokko. Iberiske byer under kontroll var Lisboa, Sevilla, Cordoba og Valencia. Ingen av disse byene hadde status som hovedstad. Styret var undertrykkende ifht jøder og kristne. Mange jøder og kristne flyktet til landområder under kristen kontroll. Men undertrykkelsen av kristne gjorde at Klosteret i Cluny i dagens Frankrike oppfordret til korstog for å hjelpe kristne konger. Dermed startet en import av svært jødefiendlige og islamfiendlige krefter og ideer. Viktigste byggverk: Almoravidene benyttet andalusiske håndverkere og spredte dermed den andalusiske arkitekturen til Nord-Afrika, for eksempel ved de store moskeene i Algiers, Tlemcen og Nedroma. I dagens Spania: Castillejo de Monteagudo (festning)
Almohad dynastiet	1180-1212	Cordoba og Sevilla skifter på å være hovedstad i Andalusia. Viktigste byggverk: Arkitekturen blir mer tilbakeholden enn under Almoravidene. De viktigste byggverkene utføres i Nord-Afrika.
Reconquista begynner	1212-	De fleste taifaer blir absorbert inn i de kristne kongedømmene Castile eller Aragon.
Nasrid Kongedømme (Granada Emiraret)	1230-1492	Dette var det siste muslimske dynastiet på den iberiske halvøya. Det er nå snakk om en landstripe fra Gibraltar til Granada og litt til, med cirka 200.000 innbyggere. Etterhvert fungerte den kristne gjenerobringen på den måten at erobrede områder fremdeles tilhørte Granada-emiraret, men hvor det ble betalt skatt (tributt) og hvor staten var en vassalstat til erobrerne. Viktigste byggverk: Arkitekturen blir igjen intrikat og alle overflater får dekorasjoner. Alhambra og Genrealife – palassfestningsby og hage utenfor Granada. Bygd på festningsmurer fra 11. århundre og utviklet til palass tidlig i 14. århundre.
Mudejar	1300-1600	I de kristne kongedømmene Leon, Castile og Aragon fortsetter man å bygge i maurisk stil – mudejar kunst. Det vil si muslimsk kunst og arkitektur skapt av muslimske håndverkere under kristent styre. Viktigste byggverk: Church of San Roman i Toledo, 13. århundre. Alcazar i Sevilla gjenbygget under Peter den onde i 1364. Chapel of San Bartolome, Cordoba 1390/1410. Synagogue of Santa Maria la Blanca i Toledo, 1205. Synagogue of Cordoba, 1315. Synagogue of El Transito i Toledo, 1357.

Leif Daniel Houck:
Kulturhistorisk tidslinje for Andalusia fra 415 til 1600.

Cordoba – levende historie

av Ada Birch

CORDOBA

Dersom du går i den historiske delen av Córdoba vil du bevege deg gjennom hundrevis av år med historie og se tegn på tidligere storhet og menneskeliv over alt rundt deg. Du kan gå gjennom det jødiske kvartaret eller se sporene etter vestgoterne. Etter å ha beveget deg gjennom snirklete sidegater på brostein, kan du etter hvert finne Mezquita-Catedral de Córdoba. Utenfor rager klokketårnet som på 54 meter er den høyeste bygningen i byen. Kanskje har du lest deg opp og vet at det som står foran deg som et klokketårn i dag, var bygd der en minaret tidligere sto.

Innenfor veggene går du inn i en hage og møtes av trær med et intrikat vanningsystem som sørger for livsgrunnlaget til det grønne selv inn i en grusbelagt *patio*. Dette er typisk for en muslimsk atrium-moske der moskeen er organisert rundt en firkantet gårdsplass med brønn. Inntrykket plassen skaper er et rolig sted som er i sterk kontrast til det hektiske bylivet rett utenfor veggene. Vann er et sentralt motiv i islamske hager og hjelper også både med temperaturregulering og med å skape et bilde av en nærhet til paradis. Generelt i hele Córdoba finner du rennende vann som bidrar med litt kjølighet på sommerdagene som kan bli veldig varme.

Foran deg ligger nå en moske med historie helt tilbake til 785, som var et viktig bygg i Al Andalus og fortsatt i dag er et viktig monument for muslimsk arkitektur. Inne i denne moskéen er hestekooverganger og ornamentikk typisk for muslimsk arkitektur – og en kirke. Blant skogen som skapes av søyler og muslimsk kalligrafi på veggene dukker nemlig både alter, dåpskapell og ikoner opp, helt til man plutselig er omringet av en katedral. Kommer du på riktig tidspunkt av dagen fylles rommet med orgelspilling og det føles plutselig som du befinner deg et helt annet sted enn bygget du akkurat var i for noen minutter siden. Katedral er i renessansestil og taket over deg er fylt av lys, både fra vinduene eller illusjonen av lys som skapes av den hvite og gyldne malingen. Taket er fullt av fjes fra helgener og andre hellige og det skaper en helt annet følelse enn den detaljerte kalligrafien som dekker alt av flater i moskéen gjør.

Mezquita-Catedral de Córdoba er ikke bare et viktig landemerke og kulturelt symbol for byen, den kan også fungere som et bilde på krysningene og motsetningene Córdoba i dag består av. Córdoba sin byhistorie er også en historie om forskjellige folk som samarbeider, som kriger, som lever ved siden av hverandre i fred og i konflikt. Eierskap og forhold har endret seg raskt og merkene av dette ligger i gatene og byggene. Mezquita-Catedral viser hvor viktig byen var som hovedstaden til Al Andalus og hvor mye makt og kunnskap de muslimske lederne som bodde der hadde. I tillegg viser den paradokset i at de kristne som gjenvant byen synes moskéen var for vakker til å ødelegge, men samtidig et viktig sted å sette opp en katedral.

Byens historie starter antakelig med fønikerne, men ble erobret av romerne i 152 fvt.. Etter deres innlemmelse i Romerriket vokste byen og

Mezquita in Cordoba sett fra nord.
Minaretet i bakgrunn.
Photo: Martin Ebert

CORDOBA

de ble en hovedstad for en romersk provins under keiser Augustus. I 571 ble byen erobret av vestgotere som da var den dominerende makten på den iberiske halvøya. Under vestgotisk styre opplevde ikke byen noen vekst og da var først da muslimene kom at Córdobaas storhetstid startet. Araberne erobret Iberia i 711 sammen med berberske styrker. Islamske berbere hadde dratt til Spania og møtt vestgoterne som hadde en intern krig. De hadde oppfattet at den eventuelle motstanden var så svak at de kunne ta store deler av Spania, noe de gjorde. Abd al-Rahman I opprettet et emirat som gikk under navnet Al Andalus og Umajjad-kalifatet valgt Córdoba som hovedstaden til Al Andalus. Det geografiske området til Al Andalus varierer gjennom de rundt 700 årene det var et muslimsk styre. Likevel gikk riket langt utover de grensene til dagens Andalucía som hører til en av Spanias 17 regioner. Córdoba hadde en sentral plassering i dynastiet og tjente godt på å være et senter for vitenskap og filosofi som muslimer fra andre steder hadde samlet sammen, og nå tok med til Córdoba.

Sporene av å ha vært et viktig kulturelt sentrum finnes over alt i dagens Córdoba. Utenfor bymurene i Córdoba står det en statue i skyggen av trærne rundt. Statuen viser to hender som ser ut til å strekke seg ut mot hverandre og under står det «La ciudad de Cordoba a los Enamorados el Poeta Ibn Zaydun y la Princesa Valada». Statuen er altså dedikert til los *Enamorados*, elskerne. Disse elskerne er Ibn Zaydun, en maurisk dikter og prinsesse Wallada, en dikter og datter av en kalif. Historien deres er også en historie om livet i Córdoba på starten av 1000-tallet og både diktene og forholdet deres skapte kontroverser som påvirket samfunnet rundt. Ibn Zaydun regnes som den største neoklassisistiske

Cordoba sett fra sørsiden av elven Guadalquivir. Bak den romerske broen (1. århundre BC) ligger moskee-katedralen.

Photo: Martin Ebert

poeten fra Al Andalus og har blitt et forbilde for mye av vestlig arabisk poesi som har kommet etter ham. Han ble født i 1003 i en aristokratisk familie og vokste opp involvert i politikken. Blant annet ble han fengslet for å konspirere imot Umajjad-kalifatet. Hans litterære verk kretset i stor grad rundt hans forhold til Wallada.

Wallada var datteren til Muhammad III av Córdoba, en av de siste Umajjad-kalifene. Han kom til makten etter å ha utført et attentat på den tidligere kalifen, og ble selv forgiftet bare to år etter det. Hun vokste opp i dette stormfulle politiske landskapet, men satte selv poesi og kunsten høyest. Derfor åpnet hun palasset hun arvet som et senter for kunsten, der hun selv underviste kvinner i poesi og ble besøkt av mange viktige intellektuelle fra den tiden. Mange århundrer før lignende litterære salonger åpnet seg for kvinner, hadde hun skapt en egen arena for å dele kunnskap og erfaringer gjennom kunst. Wallada var en kontroversiell skikkelse på grunn av at hun til tider gikk ut i offentligheten uten *hijab* og til tider broderte hennes dikt på kanten av klærne sine, som svar på kritikk. Selv om religiøse spenninger påvirket livet i Córdoba, var byen på mange måter mer liberal enn noen muslimske byer i Midtøsten i dag. Dette var i stor grad på grunn av den multikulturelle blandingen som påvirket alle deler av byen. Ingen religion hadde full kontroll over kvinner og dette ga dem et spillerom en kanskje ikke ville sett for seg at de hadde i middelalderens Spania.

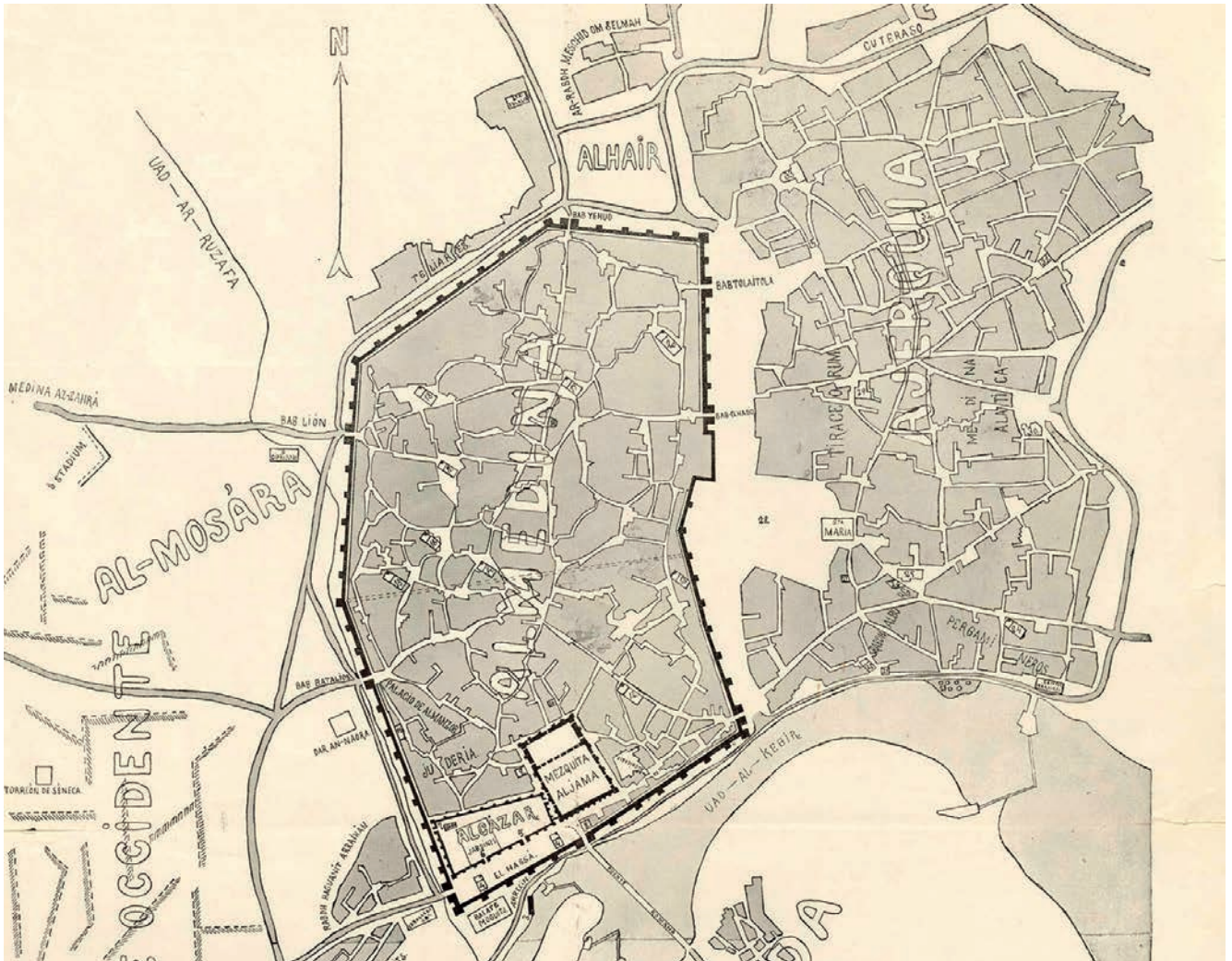
Kjærlighetshistorien og diktene deres lever fortsatt i gatene i Córdoba og statuen på Campo Santo de los Mártires ble satt opp i 1971, på 900-årsjubileet til Ibn Zayduns død. I dag står statuen som et minnesmerke både for elskernes spesifikke historie, men også for å minnes hvor viktig dikt og kunst var i byen når den var på noe av sitt sterkeste. Selve statuen er en enkel figur av to hender som forsøker berøre hverandre, men aldri helt når frem, kanskje for å symbolisere de to elskernes ulykksalige endelikt. Statuen er satt under tak og er opphøyd for å fremheves under trærne.

Rett ved Guadalquivir elven ligger et annet bygg, Alcázar de los Reyes Cristianos. På norsk oversettes navnet til «slottet for de kristne konger» og denne bygningen har vært en senter for makt gjennom store deler av byens historie. Bygningen som står i dag ble bygget i 1328, men den ble bygget der viktige byggverk fra tidligere herskere også hadde stått. En vestgotisk festning hadde blant annet stått der tidligere. Denne festningen hadde blitt plassert strategisk ved de romerske veggene slik at de kunne se ut mot broen romerne hadde bygd. Slik hadde de både litt ekstra sikkerhet og et godt utsiktspunkt. For vestgoterne som stadig var i forsvar fra angrep utenfra var dette en viktig funksjon.

Da vestgoterne ble jaget vekk av muslimene bygget Abd ar-Rahman I et slott som ble det offisielle maktsete i Al Andalus. Ettersom byen ble større og enda viktigere, ble også slottet bygget ut og utvidet med hager og et stort bibliotek. Slottet skulle altså både kunne beskytte emiren eller kalifen som bodde der, men også vise frem overfloden og innflytelsen herskerne nøt. Kunnskap ble også satt høyt i det muslimske sam-

Hendene til «elskerne» i statuen som står på Campo Santo de los Martires. Bilde: Ada Birch

Cordoba i det 10:e århundre, tegnet på 1950-tallet av en ukjent autor. På dette tidspunktet hadde byen flere hundretusen innbyggere.

Kilde: Spansk Nasjonalbibliotek R84599

funnet og derfor var det naturlig at kalifen også selv skulle ha et stort bibliotek. Slottets beliggenhet ved elven var viktig fordi vannmøller ble brukt til å løfte vann inn som ble brukt i de store hagene.

Etter hvert ble det offisielle maktsetet flyttet fra byens sentrum og ut til Madinat al-Zahara i utkanten av byen. Dermed ble det kalifatets styresete etter ønske fra Abd ar-Rahman III. Han hadde nemlig erklært seg selv som ny kalif og ville ha en egen by som et symbol på hans makt og for å sikre sin posisjon som lederen av de stadig endrende makts- strukturene i Al Andalus. Byggingen begynte rundt år 940 og fortsatte gjennom både Abd ar-Rahman III og hans sønn, Al-Hakan II sitt styre. Byen hadde en moske rettet mot Mekka og leiligheter til både aristokratene og soldatene som bodde der. Vannet som kom inn, kom fra akvedukter og vannet hagene som lå nedenfor bygningene. Derfor var palassbyen anlagt i en slags trappeformasjon der hagen var et steg ned fra husene og moskéen. Hele palassbyen lå oppe i en fjellvegg og hadde god utsikt utover dalen nedenfor. Dette var en fordel ettersom Abd ar-Rahman III sin posisjon som kalif skapte gnisninger i hele den muslimske verden og palasset også måtte fungere som en slags festning. Palassbyen ble forlatt etter under hundre år og mye av materialene fra

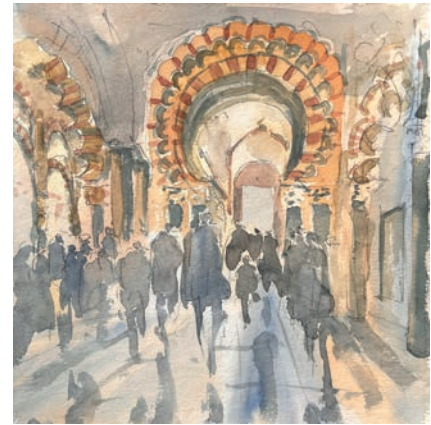
bygningene ble gjenbrukt andre steder i Córdoba. Ruinene som ligger der i dag er derfor litt mangelfulle, men gir fortsatt et godt bilde av størrelsen og hvor tett bygningene ble bygget. I tillegg står noen hestesko-bueganger fortsatt igjen med mye ornamentikk. Disse minner om buegangene som er inne i Mezquita-Catedral.

Etter *reconquistaen* da kristne styrker tok Córdoba begynte den spanske kongen å bygge konstruksjonen på Alcázar de los Reyes Cristianos som man kan se der i dag. Han var sterkt inspirert av Mudéjar-stilen når han bygget og derfor har bygningen fortsatt et muslimsk preg i dag. Bygningen har flere tårn man kan bevege seg opp i og se utover store deler av byen fra. I den ene retningen kan man se helt til de store flatene med oliventrær som ligger utenfor byens kjerne. Mye av bakken man går på innenfor slottet er lagt med små stener mønster som en slags mosaikk. Hagen er også særdeles frodig med mange fontener og vannspeil. Spesielt det at noen av bygningene har forskjellige uttrykk gjør at dette fremstår som en bygning som har vært viktig i flere forskjellige perioder av tid.

Mellom det tiende og femtende århundre levde det også en stor gruppe jøder i Córdoba. I dag ligger det jødiske kvarteret igjen i det historiske senteret av byen som et innblikk i livet de levde. I en av gatene kan man finne en bronsestatue av Maimonides, en jødisk filosof og rabbiner fra Córdoba. Han er fortsatt i dag en av de mest respekterte jødiske filosofene og var veldig innflytelsesrik i middelalderen. De aller fleste jødene som levde i Al Andalus levde også under Islams regler og lover. I 1492 utstedte de katolske monarkene en ordre om at alle jøder måtte forlate Spania dersom de ikke konverterte til kristendommen. De kunne ikke ta med seg gull, sølv eller penger ut av landet, noe som gjorde at mye av de økonomiske verdiene til jødene ble igjen i Spania.

I dette jødiske kvarteret ligger også synagogen som ble bygd i 1315. I dag er det nesten vanskelig å finne bygget og den ligger gjemt bak en anonym hvit vegg i de trange gatene i sentrum. Det er først en liten gårdsplass før man ledes inn i et rom, som er dekorert, men ganske ensfarget. Veggene er dekorert med hebraisk skrift og pynt i samme stil som både kristne og muslimske bygg fra rundt samme tiden. Mange av de store bygningene var nemlig inspirert av Mudéjar-stilen (som var utviklet av muslimene i Iberia som bodde i kristne kongedømmer). Du kan se at hver centimeter av veggflaten har vært dekorert, men i den trøblete tiden etter det ble ulovlig å være jøde i Spania, har flere veggplater med ornamentikk falt av. Det er også en egen del for kvinner som er i den andre etasjen av bygningen. Gjennom åpninger i veggene dekorert med buer kunne kvinnene følge med på det som skjedde under seg i bønnesalen. Taket er vinklet oppover for å gi en illusjon av enda mer takhøyde enn det allerede var, og det er vinduer helt øverst på veggene som bringer lys inn i rommet. Vinduenes overliggere er også buede.

Basert på inskripsjoner i veggene var bygningen i konstant bruk helt til jødene vist ut av landet. Synagogen har hatt flere forskjellige funksjoner etter det. Blant annet har den vært et sykehus for rabies-infiserte og et

Scene fra Cordoba
Skisse: Leif D. Houck

Vindu med mashrabija-fletting som skaper et lunt innklima i den spanske sommervarmen.
Skisse: Martin Ebert

CORDOBA

lite kapell. Først i 1935 ble den igjen åpnet som synagoge og brukt som et sted for bønner. I dag er det en av de eldste synagogene i Spania og det er den eneste i Córdoba som overlevde årene med forfølgelse og ødeleggelse. Det er derfor et viktig symbol på jødernes viktige del av Spanias historie, som i ettertid har blitt dekket over og forsøkt minimert.

Store deler av Spania, inkludert Córdoba, var muslimsk helt til 1492. For Córdoba var dette ganske klart tidsperioden de var viktigst for verden rundt og det kan man også se i byen i dag. Den historiske delen av sentrum er veldig stor, og du kan bruke flere dager bare på å gå rundt der. Selv i dag graves det også opp nye arkeologiske funn og gamle bymurer og bygninger legger fortsatt premisset for de som lever der. Samtidig er det fortsatt en levende by med flust av torg i forskjellige størrelser der folk samles for en runde med sjakk eller et glass med vin. Alle disse torgene bindes sammen med smale gater som nesten går i sirkel rundt hverandre og det kan føles som du tar fire venstresvinger før du plutselig ender opp på et helt annet torg enn der du var. Byen minner om lignende eldre byer i det at den var bygget uten noen helhetlig plan og heller er skapt etter hva folk trengte der og da.

Córdoba rommer så mye historie og bærer preg av alle folkeslagene som har vært innom og prøvd å gjøre byen sin. Enten det er Mezquita-Catedral, synagogen eller Alcázar de los Reyes Cristianos du besøker kan arkitekturen og bygningen fortelle deg masse om de som bygget dem og hva de ønsket signalisere med bygget. Córdoba er et levende tidsvitne for spesielt den muslimske perioden i Spania og deres storhetstid, noe som er en del av historien som få i dag i Norge kjenner ordentlig til. Det er enkelt når man er der å kunne se for seg de muslimske lærde bevege seg rundt i byen og diskutere alt fra vitenskap til kjærlighetsdikt. For meg var møtet med Córdoba også et sterkt møte med historien som vises i alle vegger og alle brosteiner i den eldre delen av byen. Å sitte og tegne bygninger ga også muligheter til å sitte og tenke på betydningen av bygningene og hva de kan ha betydd, noe som i Córdoba føles enda mer mangfoldig enn andre steder.

Puente Romano med Cordobas katedral i bakgrunnen.
Skisse: Jakob K. Thulesius

Islamsk arkitektur – «Mezquita» moskeen i Cordoba

av Marouan El Azzouzi

MEZQUITA

Cordoba moskeen, kjent i dag som Mezquita-Catedral de Córdoba, var en av de største moskeene i verden på tiden den ble bygget i. Den ligger i det historiske sentrum av byen Cordoba i Spania. Mezquita eller den store moskeen er kjent for sin mauriske stil som skiller seg klart fra vestens stil. Den ble bygget på 700-tallet som en moske av de muslimske erobrerne av Spania, som senere ble omgjort til en katolsk kirke på 1200-tallet etter den kristne gjenerobringen. Moskeen er et av de mest betydningsfulle eksemplene på islamsk arkitektur i Europa og et symbol på kulturell sameksistens. Moskeen var ikke bare et bønnested, men også et kulturelt og intellektuelt sentrum for den muslimske verden. Dette essayet vil ta for seg Mezquita de Cordoba sett i lys av arkitekturen og den islamske kulturen. Hva kjennetegner egentlig islamsk arkitektur? Og hvilken rolle spilte moskeen i datidens Cordoba?

Historie

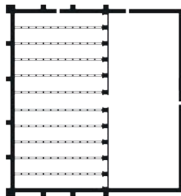
Cordoba-moskeen ble bygget under den muslimske perioden i Spania, kjent som Al-Andalus, som varte fra 711 til 1492. I år 711 invaderte Umayyad-kalifatet Spania og okkuperte den iberiske halvøy, hvor Cordoba ble etablert som hovedstaden i Al-Andalus i 756. I løpet av denne perioden opplevde byen Cordoba en periode med stor kulturell og økonomisk vekst, og bygningen av moskeen var en sentral del av denne utviklingen.

Bygningen av moskeen begynte i 785 under Abd Al-Rahmans styre, grunnleggeren av det Umayyadiske emiratet i Al-Andalus. Abd Al-Rahman var en flyktning og et av de siste gjenværende medlemmene av kongefamilien som tidligere hadde styrt det første arvelige kalifatet

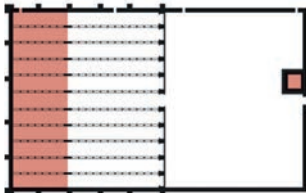

Moske-katedralen i Cordoba
Photo: Wikimedia, Paul Arps
CC-BY-2.0.

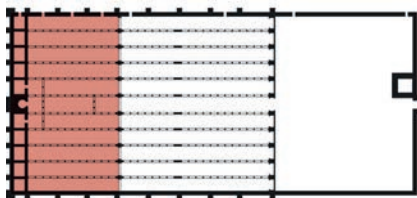
Moskéen under Abd Al-Rahman I etter 785.

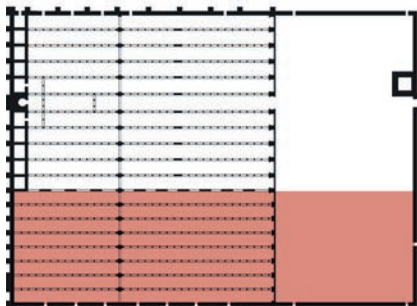
Første utvidelse under Abd El-Rahman II og III i 832 og 952.

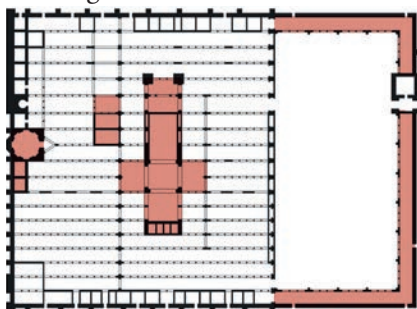
Utvidelse under Al-Hakam II i 962.

Utvidelse under Al-Mansur i 988.

Ombygging til kristen katedral i 1384 og 1523.

basert i Damaskus, Syria (Wikipedia, 2023). Moskeen ble bygget på stedet til et tidligere romersk tempel som senere ble omgjort til en vestgotisk kirke. Det religiøse bønnestedet ble delt mellom kristne og muslimer før den ble kjøpt av Abd Al-Rahman I. Dette viser den kulturelle mangfoldigheten og integrasjonen i Al-Andalus.

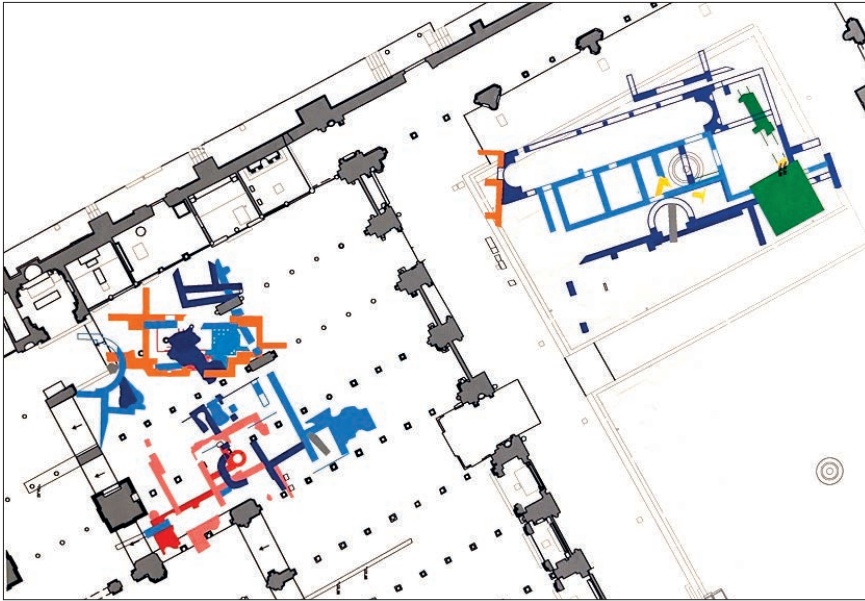
Moskeen hadde flere utvidelser gjennom historien. Man kan enkelt identifisere alle utvidelsene og endringene den har gjennomgått gjennom århundrene. Den originale moskeen bygget på 800-tallet hadde en kvadratisk form, med symmetriske rom mellom innsiden og gårdsplassen. Den originale plantegning var basert på basilikamodellen, som var inspirert av Damaskus og Al-Aqsa moskéen i Jerusalem. Bygget bestod av et system med stablede buer som delte det store rommet i elleve skip på tvers av *qibla*-veggen, som viser retningen mot mekka. I bygget ble det gjenbrukt mange ulike søyler fra romerske og vestgotiske bygninger, hvor høyden på søylene ble tilpasset moskeen takhøyde. I de senere utvidelsene økte moskeen i flate, men svært lite i høyde.

Den første utvidelsen var ledet av Abd Al-Rahman II i 832 som la til åtte rader med søyler og økte moskeens lengde med 24 meter. Abd ar-Rahman III utvidet gårdsplassen på nordsiden mellom 951 og 952 som gjenopprettet balansen mellom det ytre og indre rom.

Al-Hakam II utvidet sørsiden i 962 ved å legge til 12 bukter (buer), og til slutt utvidet Al-Mansur den østlige siden mellom 987 og 988. Han utvidet hallen omtrent 45 meter mot øst og la til 8 skip hvor han utvidet både gårdsplassen og bønnehallen, og gjentok de doble buene til det opprinnelige bygget, for å opprettholde uniformiteten. Moskeen ble en av de største i den islamske verden etter byggingen av sin siste utvidelse på 10-tallet, med en kapasitet på over 40 000 tilbedere (Calderwood, 2015).

Etter den kristne gjenerobringen av Spania i 1236 ledet av kongen Ferdinand III ble moskeen omgjort til en katolsk kirke, men bygningen forble uforandret fram til 1384. Da ble det lagt et alter og hovedkapell i den eldste delen av bygget. Koret ble utvidet og eksisterende søyler og bueganger ble revet og erstattet med gotisk arkitektur. Den største transformasjonen kom i år 1523, som følge av ordre gitt av kongen Charles V om å rive ned moskeen for så å bygge opp en ny katedral i renessansestil. På tross av kongens ordre ble ikke moskeen revet, men katedralen ble reist midt i det eksisterende bygget. Det sies at Charles V ble betatt av skjønnheten til den eksisterende moskeen når han først så det, som resulterte i at han beordret at den ble bevart, med følgende utsagn: «You have built here what you, or anyone else, might have built anywhere; to do so you have destroyed what was unique in the world» (Fletcher, 1992). Selv med alle de omfattende endringene, ble mye av den opprinnelige islamske arkitekturen og kunsten bevart, og i 1984 ble bygningen erklært som et av UNESCO verdensarvsted.

MEZQUITA

Konstruksjoner under gulvet til moskèen: Gult er rester etter romersk bebyggelse, oransje: vestgotisk 6.århundre, blått: vestgotisk 7. århundre. Grønt: Rester etter minaretet til den første moskeen fra 785. Tegning: Mesquita-Catedral de Cordoba

Om byggets arkitektur

Arkitekturen til Cordoba moskeen er en blanding av Islamsk, Bysantin og Vestgotisk stil. Den ble bygget primært etter stilen til Umayyad-moskeen i Damaskus. Moskeens bønnehall er et rektangulært rom, med rader av doble hesteskoformede buer i rødt og hvitt som støttes av søyler laget av granitt, marmor og kvartstypene jaspis og onyx. Disse hesteskoformede buene er et av de mest karakteristiske trekkene ved maurisk arkitektur og har blitt kjennetegnet til arkitekturen i Andalusia. Inspirasjonen av buene kan vi finne igjen i de romerske akveduktene. Det nærmeste eksemplet ligger i underkant av 200km unna, i byen Mérida i Spania. Her er det benyttet rød tegl og hvit stein om hverandre på lik linje som søylene i moskeen. Dette gir en kontrastfull fargegjevning som holder over flere århundrer. De doble søylene passer utmerket til å ta vertikale laster og fører kreftene fra taket nedover i bakken. Bygget er derimot mye dårligere egnet til å ta horisontale krefter som

Dobbelbuene i mosekèen.
Tegning: Martin Ebert

Hypostyle hallen i den store moskeen til Cordoba
Photo: Martin Ebert

MEZQUITA

seismikk, ettersom moskeen er bygget relativt flat med gjennomgående rekker av buer. Forsterkningene til katedralen i midten hjelper med å ta imot disse kreftene. I hvile-tilstand er bygningen trygg, men ved jordskjelv kan det føre til store skader. Fordelen med doble buer, er at de kan støtte opp et høyere tak, dette gir en dobling av høyden man får med en enkel bue.

Når en person kommer inn i bønnehallen, er han omgitt av en skog med søyler som skaper en illusjon av dybde og høyde. Man føler seg nesten fortapt i det store rommet. Før den katolske overtagelsen var det over 900 søyler fordelt over 19 rader, i dag er det telt 856 søyler. Noen av søylene er hentet fra den vestgotiske basilika som tidligere lå der, mens de resterende ble laget av lokale byggmestre i Cordoba eller levert som gaver fra provinser rundt den iberiske halvøy. Disse har kapiteler med utgravninger i korintisk eller jonisk stil. Ettersom noen av søylene som ble brukt var høyere eller lavere enn andre, måtte de senkes ned i gulvet eller tilpasses med ny sokkel.

Islamsk arkitektur

I islamsk arkitektur er utviklingen av det indre rom helt essensielt for å kunne gi tilstrekkelig med plass til store folkemasser som samles for å tilbe flere ganger om dagen. Alle moske-bygg samt dens interiør er designet for å gi en bestemt retningsfølelse, ettersom all tilbedelse må være i retning *Kaba*, i byen Mekka. På den måten er det ikke noe tvil om hvilken retning man vender seg mot når man kommer inn dørene i en moské.

Eksempler på kapiteler i moskeen.
Kilde: Academia Play (2020, juli 27). Hentet fra: <https://www.youtube.com/watch?v=FQvrONlgQjY>

Andre karakteristiske kjennetegn ved en moské er *mihrab* eller bønnenisje, hvor vi igjen finner hestesko-formen både i selve veggnisje-rommet samt bueinngangen. *Mihrab* er brukt for å identifisere *qibla*-veggen som vender mot Mekka. Nisjen i Cordoba er rikt dekorert med mosaikker og kalligrafier. Kalligrafiene viser elegant skrift av sitater fra koranen på arabisk. Moskeen har et stort antall dekorative elementer, inkludert ornamentikk med geometriske mønstre, intrikate mosaikker. Disse dekorasjonen finner vi på veggene, søylene og kuplene i bønnehallen. Geometri og kalligrafi spiller en sentral rolle i islamsk arkitektur ettersom det er et strengt bilde-forbud i islam i motsetning til andre religioner.

Moskeen har også en minaret, et tårn for å kalle inn til bønn slik at folk kan be de fem daglige bønner etter planen. Minareten ble bygget i den andre utvidelsen av Abd Al-Rahman III, som senere ble innlemmet i et klokketårn da moskeen ble omgjort til katedral. For tiden er det vanskelig å få et fullstendig inntrykk av den gamle islamske stilen på grunn av den store renoveringen som har blitt gjort på tårnet på 1600-tallet.

Det er også en gårdsplass, kalt *sahn*, på utsiden av moskeen for samling og en fontene for rituell rensing. I gårdsplassen, *Patio de los Naranjos*, finner vi mange appelsintrær som er der for å gi mest mulig skygge og for å skape en møteplass og hvor folk kan komme sammen for å disku-

Bildet viser mihrab dekorert med mosaikker og kalligrafier
Photo: Martin Ebert

tere og dele meninger. Da gårdsplassen ble utarbeidet ble det opprettet et eget kanalsystem for vanning av trærne, slik at vannet mest mulig effektivt kunne renne fra tre til tre i hele området. Selv om uteplassen kanskje ikke har det største utvalget av planter, så er den likevel imponerende på sin egen måte. Når appelsintrærne blomstrer, sprer det seg en berusende duft av appelsinblomster i området. Dette gjør uteplassen til en vakker og velduftende oase midt i byen.

Rundt gårdsplassen finner vi igjen doble buer og søyler som vi fant på innsiden av bygget. Moskeen skildrer forskjellige defensive og befestede design med svære murvegger på utsiden og forsterkende tak. Taket til moskeen på utsiden, ser nesten som et togstasjonstak hvor man kan forestille seg flere parkert ved siden av hverandre.

Lys er et viktig arkitektonisk grep, som vi finner gode eksempler på fra Cordoba-moskeen. Under moskeens storhetstid brant det 4500 lamper hver natt som tilsvarte flere tusen liter med olje årlig (Swinburne, 1779). Lys har en viktig rolle i en moske, da det symboliserer Guds guddommelige nærvær og skaper en atmosfære av åndelighet og hengivenhet. I Cordoba moskeen ble det under utvidelsene installert flere takvinduer ettersom moskeen ble mørkere sentralt i bygget, for hver utvidelse. Disse takvinduene finner vi som del av forhøyde kupler over det store rom, som skiller seg ut fra de andre skipene. Utformingen og byggingen av disse kuppelene har fasinert i flere århundrer senere. Det er spesielt imponerende hvordan geometrien til selve kuppelstrukturen rommer vinduene på en ekstrem elegant måte, i tillegg til den detaljerte utsmykningen. Den største kuppelen ligger i *maksura* det store kuplete rommet mot sør. Det var et reservert område til kalifen og hans følge, med den geometriske formen til en åttekantet stjerne. Kuppelen er bygget av kryssende hvelvribber som skaper spisse buer dekket med gull mosaikk i et radielt mønster. De geometriske hvelvene er særegent for

Bildet til venstre viser et rekonstruert eksempel på minaret i Cordoba. Bildet av klokketårn og fontene fra gårdsplassen.

Foto: Marouan El Azzouzi / tegning: Harazem, Manuel (2009, juli 02). Hentet fra: <https://museoimagenadodecordoba.es/2009/evolucion-del-alminar-andaluso-maghrebi?lang=en>

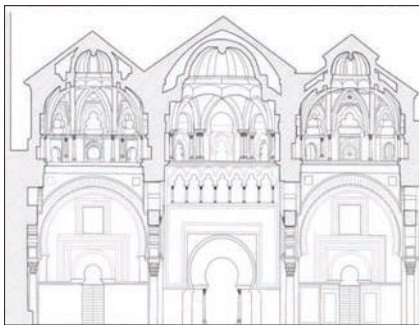
MEZQUITA

Bildet viser moske-katedralen ovenfra.

Kilde: https://www.cope.es/emisoras/andalucia/cordoba-provincia/cordoba/noticias/junta-autoriza-proyecto-para-restaurar-cubierta-del-brazo-norte-del-crucero-mezquita-catedral-20201229_1065822

dette bygget, og skiller seg fra annen maurisk arkitektur i regionen. De gir lysinlipp og skaper en følelse av lett- og luftighet. Denne forbausende byggeteknikken kan vi finne igjen i gotiske ribbehvelv, som blir en inspirasjon for en rekke arkitekter i årene som følger.

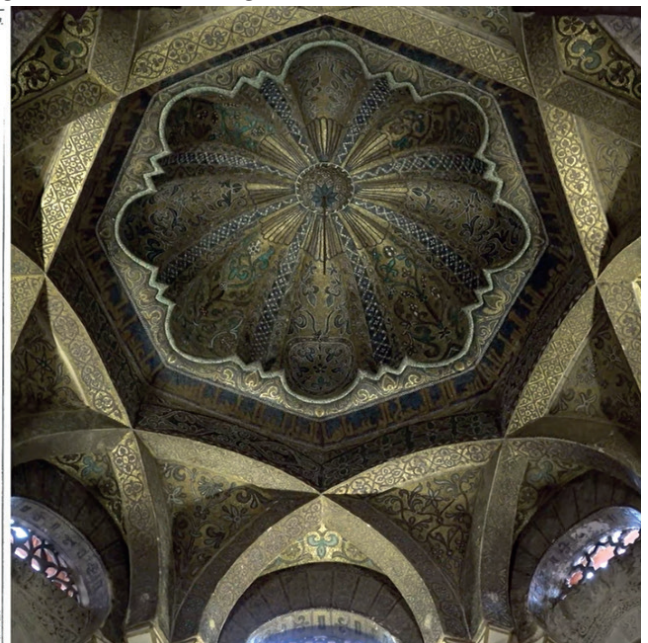
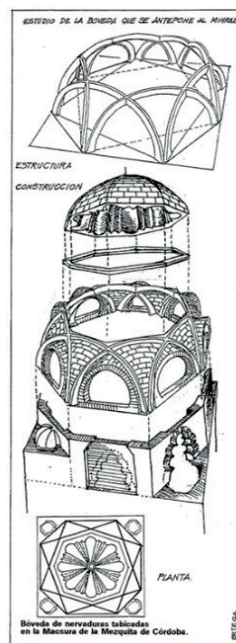
Snitt av de tre kuplene i maksura
Kilde: Almagro Gorbea, Antonio (1948). Mezquita de Córdoba - Sección maqsura. Hentet fra: https://www.academiacolecciones.com/arquitectura/inventario.php?id=AA-101_40

Katedralen

Midt i bygget ligger *Villaviciosa*, den katolske katedralen. Den er dekorert med praktfulle dekorasjoner inkludert intrikate steinutsmykninger i kløverformede buer, fargerike mosaikkvegger og en unik kuppel. I tillegg til en rekke skulpturer, malerier og kunstverk i gull og sølv. Alteret er sentralt plassert i katedralen og gir et hellig rom for tilbedelse. Katedralen ble bygget og modifisert over flere hundre år, derfor kan vi finne igjen arkitektoniske elementer fra ulike tidsepoker, som resulterte i en slags hybridstruktur. Vi finner gotiske elementer slik som ribbehvelv i taket, buer og massive støtteben, renessanselementer i form av halvsirkelformede buer og klassiske søyler, og ikke minst barokke elementer

Bildet til høyre viser hovedkuppelen, med illustrasjon.

Foto: Marouan El Azzouzi/ tegning: Ruiz, Hernán og Ochoa, Juan. Mosquée de Cordoue. Hentet fra: <https://fr.wikiarquitectura.com/b%C3%A2timent/Mosquee-de-Cordoue/>

Side-kuppelen på høyre siden av mihrab

Foto: Marouan El Azzouzi

som altertavlen og prekestoler. I motsetning til moskeen som fremkaller en følelse av horisontalitet, gir katedralen en følelse av vertikalitet og lys. Katedralen står som en kontrast til moskeen med den dominerende hvite fargen og høyden. Effekten av katedralen blir en forstyrrelse av skala og rytme av det eksisterende bygget.

Byggets funksjon og betydning

Cordoba-moskeen har hatt en stor betydning i samfunnet siden den ble bygget. Moskeen er et vitne om sivilisasjonen under kalifatet og viser hvilken grad datidens muslimer hadde både makt og innflytelse. Ikke bare var moskeen et viktig samlingssted for muslimer hele i Al-Andalus, men den fungerte også som et kulturelt senter for læring og kunst. Moskeen hadde en stor skole, i tillegg til et bibliotek og var et sted for vitenskapelig forskning som spilte en stor rolle i utvikling av vitenskap, filosofi og kunst i regionen. Bygget tiltrakk seg lærde, poeter, arkitekter og håndverkere fra ulike bakgrunner og tradisjoner.

Selv etter den kristne erobringen av Cordoba hvor moskeen ble omgjort til en katedral, fortsatte bygget å ha en vesentlig funksjon som samlingssted for kristne. Som en katedral ble den et senter for kristen

Blikk inn i krysningen av tverr- og langhuset i katedralen.

Foto: Marouan El Azzouzi

MEZQUITA

religiøs aktivitet og en pilegrimsdestinasjon for kristne fra hele verden. Bygningen førte til veksten av de to religionene i forskjellige perioder hvor folk ble lokket til å slutte seg til religionene og tilbe i bygningen. Dette førte til dannelsen av bønnkultur blant individer som ville besøke anlegget til ulike tider for personlig eller offentlig tilbedelse og bønner. Moskeen har dermed hatt en stor betydning i samfunnet både som et religiøst og kulturelt senter, og som et symbol på både muslimsk og kristen dominans i regionen.

Den unike arkitekturen og dekorative kunsten i moskeen har også hatt en innvirkning på arkitektur og kunst i senere århundrer. Mange religiøse, samt boligbygninger i Spania og andre områder ble bygget i design kopiert fra moskeen. Arkitekter og utbyggere tok i bruk aspektet av vekslende fargede steiner for å gjøre bygningene mer attraktive. Dette ser vi et eksempel på i Medina Azahara. Minaretet til moskeen påvirket også dannelsen av sikkerhetstårn i mange områder rundt i regionen, ettersom soldatene kunne oppdage fiender nærme seg langveisfra. Moskeen var altså en inspirasjon for mange senere bygninger, spesielt i Middelhavsområdet, og dens innflytelse kan fortsatt sees i moderne arkitektur og kunst.

Moskeen har også hatt en økonomisk påvirkning i regionen. Mange byggematerialefabrikker dukket opp i området for å levere forskjellige materialer for å hjelpe i byggingen. Disse fabrikkene fortsatte i drift selv etter slutten av byggingen av moskeen. En annen økonomisk innflytelse var ansettelse av tusenvis av arbeidere under byggeperioden. Til og med i dag gir moskeen økonomisk gevinst da den fungerer som et turiststed der enkeltpersoner betaler en avgift for å få tilgang til bygningen for å se dens ulike arkitektoniske funksjoner. Turismeaktiviteter fører dermed til inntektgenerering og vekst i regionens økonomi.

Den barokke kuppelen i katedralen.

Foto: Marouan El Azzouzi

Konklusjon

Cordoba-moskeen har en rik historie som strekker seg over tusen år. Dens unike arkitektur og kunstneriske funksjoner fortsetter å inspirere og fascinere folk den dag i dag. Córdoba-moskeen er et utmerket eksempel på hvordan den muslimske verden utviklet arkitektoniske stiler basert på eksisterende regionale tradisjoner. Her finner vi en bemerkelsesverdig kombinasjon av det kjente og det nyskapende, med et formelt stilistisk språk som fortsatt kan identifiseres som "islamsk" den dag i dag.

Kort oppsummert er det ingen tvil om at den store moskeen i Cordoba hadde stor innflytelse på både by og samfunn. Den spilte en sentral rolle i utvikling av både byen og regionen. Dette stedet er rett og slett en unik blanding av forskjellige kulturer og forskjellige arkitektoniske stiler. Dette samspillet er med på å forsterke en fredelig sameksistens av individer i regionen. Moskeen påvirket samfunnet sosialt ved å styrke integreringen av ulike individer med forskjellige bakgrunn som dro for å oppleve de forskjellige religiøse funksjonene til bygget.

Jeg er veldig takknemlig for at jeg fikk vært med på turen hvor jeg fikk sett flotte monumenter i Andalucia regionen, med Cordoba moskeen i spissen. Det var en fantastisk opplevelse og jeg oppfordrer alle til å ta sjansen til å besøke stedet ved anledning.

MEZQUITA

Alteret i Cordoba katedralen
Skisse: Jakob K. Thulesius

Scene fra Mezquita i Cordoba
Skisse: Leif D. Houck

MEZQUITA

Litteratur:

Britannica (2023, februar 28). Mosque-Cathedral of Córdoba. Hentet fra: <https://www.britannica.com/topic/Mosque-Cathedral-of-Cordoba>

Calderwood, Eric (2015, april 10). The Reconquista of the Mosque of Córdoba. Hentet fra Foreign Policy Magazine: <https://foreign-policy.com/2015/04/10/the-reconquista-of-the-mosque-of-cordoba-spain-catholic-church-islam/>

Fletcher, Richard A. (1992). Moorish Spain. University of California Press. p. 3.

MasterClass (2021, juli 30). The History and Influence of The Great Mosque of Córdoba. Hentet fra: <https://www.masterclass.com/articles/great-mosque-of-cordoba-guide>

Mezquitadescordoba (2023). Cordoba-moskeens historie | San Vicente-basilikaen til Den store moskeen til renessanskatedralen. Hentet fra: <https://www.mezquitadescordoba.com/cathedral-mosque-cordoba-history/>

Mezquitadescordoba (2023). The Great Mosque Of Cordoba Architecture | Structure, Expansion & more. Hentet fra: <https://www.mezquitadescordoba.com/cordoba-mosque-architecture/>

Mirmobiny, Shadieh (u.å). The Great Mosque of Córdoba. Hentet fra khanacademy.org: <https://www.khanacademy.org/humanities/ap-art-history/early-europe-and-colonial-americas/ap-art-islamic-world-medieval/a/the-great-mosque-of-cordoba>

SpaniaPosten (2010, november 6). UNESCO i Spania: Moskeen i Cordoba. Hentet fra spania.no: <https://spania.no/fiestas/unesco-i-spania-moskeen-i-cordoba/>

Swinburne, Henry (1779). Travels through Spain, in the years 1775 and 1776. London: Printed for P. Elmsly.

Wikipedia (2023). Mosque–Cathedral of Córdoba. Hentet fra Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Mosque%E2%80%93Cathedral_of_C%C3%B3rdoba#

Alcazar de los Reyes Cristianos – De kristne kongers palass

av Hanna Kristensen

ALCAZAR

Palasset av de kristne konger, eller Alcazar de los Reyes Cristianos, er ved første øyekast et alminnelig forsvarsbygg, men under murveggene og de fire tårnene, ligger det historie fra flere tusen år tilbake. Det ligger også en storslagen tradisjonell hage på flere tusen kvadratmeter utenfor, og det er den som gjerne får mest oppmerksomhet. Jeg ble selv betatt av det fantastiske anlegget i Cordoba under vår studietur til Al Andalus, hvor vi hørte om det tidligere muslimske kalifatet som styrte Spania. En relativ enkel konstruksjon med en mur og noen bygninger, viser seg å være plassert på et sted med en lang historie, og det skal jeg fortelle om i dette essayet.

Palasset av de kristne konger i Cordoba er et historisk palass med en lang historie. Stedet hvor palasset ligger har vært brukt i romertiden, under det muslimske kalifatet og av kristne konger i nyere tid. Det er altså en plass med en mangfoldig historie, og i dag kan man finne ruiner fra romertiden, ruiner med muslimsk stil og det nåværende palasset som ble bygget av den kristne kongen. Palasset består av en mur med et tårn i hvert hjørne, noen bygninger innenfor muren og en spektakulær hage utenfor. Palasset er plassert ved den store elven Guadalquivir og har i den sammenheng hatt en strategisk plassering med tanke på forsvar og militære formål.

Cordoba er en av Spanias eldste byer, med en lang historie av forskjellige herskere over byen. Byen ble i følge Store Norske Leksikon antakelig grunnlagt av fønikerne, og i 152 fvt. erobret av romerne (Store

Blikk mot Alcazar fra hageanlegget.
Foto: Martin Ebert

ALCAZAR

Norske Leksikon, 2009). Det skrives videre at deretter ble byen erobret av vestgotere i 571, og av arabere i 711. Byen var, under arabisk styre, hovedstad eller kalifat i det muslimske Umayyad-dynastiet i perioden 756 til 1031 (Store Norske Leksikon, 2009). Dette var en glansperiode for byen ifølge Store Norske Leksikon, og de var en av Europas største og rikeste byer med et innbyggertall på rundt 500.000 (Store Norske Leksikon, 2009). Etter kalifatets fall var denne glansperioden over, og i 1236 ble byen erobret av Ferdinand III av Castilla. Cordoba ble tatt og plyndret av franske tropper i 1808, og var i nyere tid en av de første byene som ble tatt av general Francos styrker under den spanske borgerkrigen skriver leksikonet videre (Store Norske Leksikon, 2009). Alle disse forskjellige herskerne har preget byen på hver sin måte, og mange av disse kan man fortsatt finne spor av i dag.

Den nåværende bygningen ble beordret bygget av Alfonso XI i 1328. Det var et palass som skulle bli brukt av militæret (Ayuntamiento de Córdoba, u.å.). Da kong Alfonso skulle bygge palasset på nytt ønsket han å lage en konstruksjon som var antagonistisk til den nærliggende moskeen (Ayuntamiento de Cordoba, u.å.). Det skulle være en motvekt til byen som i århundre hadde vært underlagt muslimsk styre, og skulle referere til europeisk gotisk kunst, ifølge Cordobas rådhus (Ayuntamiento de Cordoba, u.å.).

I moderne tid har palasset hatt forskjellige funksjoner. Det ble brukt som hovedkvarter under den spanske inkvisisjonen på 1500-tallet, og fra 1822 til 1931 ble det brukt som et fengsel (Ayuntamiento de Córdoba, u.å.). Dette har gjort at de historiske monumentene har vært bygget over, og senere revet igjen. I 1955 fikk bystyret i Cordoba palasset, og senere ble det erklært som en del av det historiske sentrum i Cordoba som er på UNESCOs verdensarvliste (Ayuntamiento de Córdoba, u.å.).

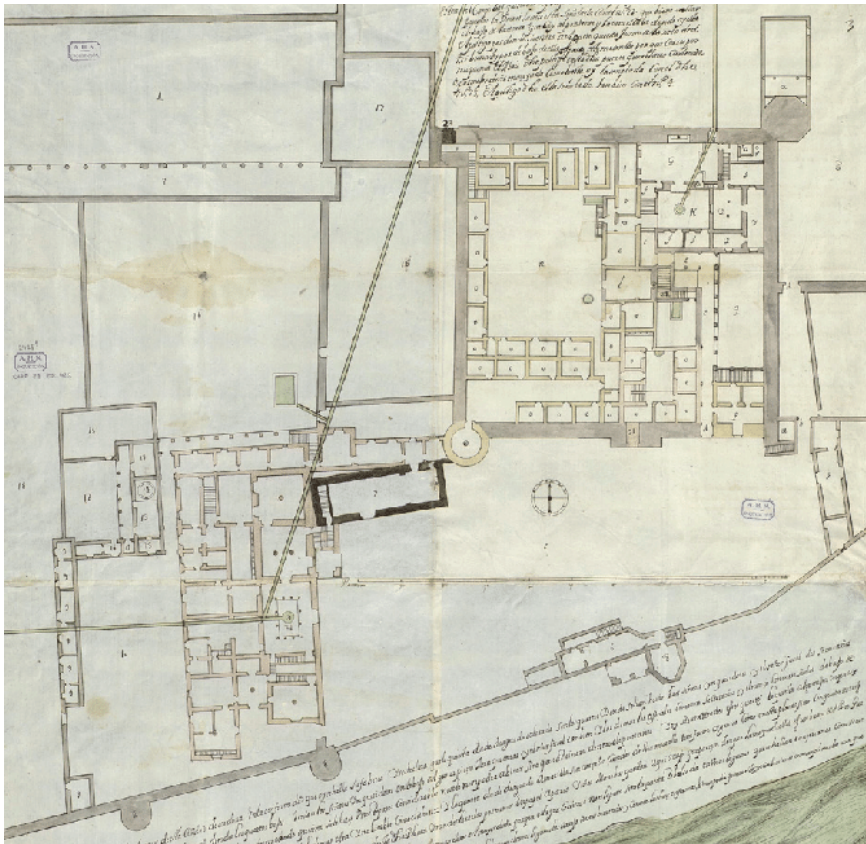
Palasset består i dag av en rektangulær mur, med et tårn i hvert hjørne. De fire tårnene har forskjellige navn og utforming, og har hatt forskjellige funksjoner. Det første tårnet er Hyllest-tårnet, som har fått navnet etter at kongen sverget på å forsvare festningen i dette tårnet (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Det er også viktig fordi det var her kongens offentlige erklæringer ble utført. Tårnet er åttekantet, og har på innsiden et høyt hvelv med søyler dekorert av plantemotiver. Tårnet er ifølge palassets hjemmeside, påvirket av gotisk arkitektur, og det mest imponerende av tårnene (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.).

Løvenes tårn har fått navnet etter de figurative gorgoylene på toppen av tårnet som er formet som løver. Tårnet ligger ved hovedinngangen til palasset, og har tilgang til torget utenfor. Det har en kvadratisk form, og innvendig er det slanke ribbehvelv med spisse buer støpt i Cordoba-stein (Ayuntamiento de Córdoba, u.å.). Buene bæres av søylene og er i gotisk stil, laget med godt håndverk (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). I dette tårnet var det også, ved mitt besøk, mulig å komme seg til toppen for å oppnå en nydelig utsikt over palassets hage, og store deler av Cordoba.

Brukerstyrt solavskjerming sikrer riktig innnetemperatur også på varme sommerdager.

Foto: Martin Ebert

Planen av palasset, tegnet i 1662. Kilde: Ministerio de Cultura. Archivo Histórico Nacional, Madrid, Sección Inquisición, MPD, n° 426, Leg. 2425; funnet på: Leon, Alberto. (2022). El Alcázar Cristiano y las fortificaciones urbanas de Córdoba en época bajomedieval, Castillos de España, 2021. Monográfico Castillos de Córdoba. 59-77.

Inkvisjonstårnet var hvor inkvisisjonsdomstolen var, og under denne perioden ble det oppbevart viktig dokumentasjon her, som blant annet navnet på de som ble dømt, ifølge palassets hjemmeside (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Målet med inkvisisjonen var å sikre at den katolske tro var dominerende i Spania, ved å forby jødedom og straffe og utrenske «falsk kristendom» (Knutsen, Søreng-Wold, 2017). Domstolen ønsket å få frem en tilståelse og brukte derfor tortur som metode, og straffene varierte fra å bli brent på bål til religiøs opplæring, ifølge Store norske leksikon (Knutsen, Søreng-Wold, 2017). Tårnet ble også brukt til fengsel for de anklagde. Tårnet har en sirkulær form kronet med en åttekantet kant, og ble bygget senere enn de andre tårnene, på 1400-tallet, ifølge palassets hjemmeside (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Innvendig skrives det videre at det ligger flere rom med rom med halvsirkelformete mursteinskupler.

Det sist byggete tårnet er duenes tårn, som ligger nærmest elva Guadalquivir. Det ble rekonstruert på slutten av 1900-tallet, og har en firkanter form selv om det opprinnelig skal ha vært et sirkulært tårn, ifølge hjemmesiden (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Navnet kommer av at de brukte tårnet til å sende og motta postduer.

Innenfor den beskyttende murveggen, er det flere bygg som har hatt forskjellige funksjoner. Blant dem er et bad som ble beordret bygget av kong Alfonso XI. Det skulle være til ære for hans elsker Leonor, som tilbrakte mye tid i palasset mens kongen var ute og kjempet, ifølge palassets hjemmeside (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Hans kone

ALCAZAR

tilbrakte mye tid med hoffet i Sevilla, og det virker ifølge hjemmesiden som at det derfor ikke var noe problem for kongen å besøke sin elsker. Badet er inspirert fra de tradisjonelle arabiske badene, og er delt inn i rom med forskjellige funksjoner, som varmtrom, kaldtrom og damprom (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Dette er et bevis på at den kristne monarken hentet inspirasjon fra arabisk kultur og de tidligere muslimske herskerne i byen, som virker litt motstridende fra det perfekte europeiske, gotisk-inspirerte palasset som var ment å bygges.

Over badet ligger “The Hall of Mosaics”, som er et stedene i palasset som viser den mangfoldige historien til byen best. Dette rommet skiller seg ut fra resten av palasset fordi det har en tydelig barokk stil, og virker som det ikke passer helt inn med resten. Rommet er laget på 1700-tallet, og har et stort hvelv dekorert med geometriske motiver, som er typisk for Cordoba i den perioden (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Typisk for barokken er overdådig ornamentering, noe man kan se i dette rommet (Ebert, 2023). Det som er unikt med dette rommet er de vakre mosaikkene som pryder veggene, som alle er originale fra romertiden, og dateres mellom 2. og 3. århundre evt.; ifølge palassets hjemmeside (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Mosaikken stammer derimot ikke fra palasset, men er gravd ut fra et av byens torg. Mosaikkverkene er storslagne og har forskjellige motiver, både geometriske mønstre og mytologiske karakterer. De er svært godt bevart selv om de er nesten 2000 år gamle, noe som viser hvor godt utført de er. En av mosaikkene jeg la spesielt merke til var av den mytiske karakteren Medusa, som er kjent for å gjøre mennesker om til stein om en ser henne i øynene.

Mosaikk med bilde av Medusa.
Foto: Hanna Kristensen.

På bildet over er mosaikken fra dette rommet. Medusa er avbildet i sentrum av mosaikken og rundt henne er det dekorert med geometriske former, flettemønstre og organiske former som ligner bølger. Medusa skiller seg ut fra resten av komposisjonen med livlige farger og runde former. Det ser også ut som et barns ansikt, og fremstår ikke som et særlig skremmende monster, slik vi er vant til å se Medusa i klassiske verk (Torjussen, 2009). Jeg synes det var spennende å drømme meg bort i mosaikkene, og prøve å forestille meg hvordan det var på den tiden da disse ble laget. Det ga et unikt innblikk i en tid som nesten er glemt, og virker overveldende å tenke på hvor lang historie denne byen har.

Et annet innblikk fra romertiden får vi med den romerske sarkofagen som ligger i en av korridorene i palasset. Det er et autentisk begravelsesmonument av store dimensjoner, og er datert mellom 225 og 235 evt., ifølge palassets hjemmeside (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Det ble funnet i Cordoba under arbeider med forbedring av kloakken står det videre på hjemmesiden. Sarkofagen er over to meter lang, omtrent 2 meter høy og en meter bred, og er skåret ut i et enkelt stykke hvit marmor (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Den er svært detaljert og dekorert med både utskjæringer av livlige mennesker, og en vakker dør med korintiske søyler og en tympanon, som ligner klassiske bygg fra romertiden. Symbologien bak døren som står på gløtt er at den skal representere døren til guden Hades, som skal åpne for å sende den av-

døde på reise til livet etter døden (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Figurene som er utskåret skal være av den avdøde, en filosof eller en lærer, hans kone og en annen lærer, som skal vise dem vei inn i etterlivet, står det på hjemmesiden (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Det er svært detaljert symbologi som ligger bak og svært godt håndverk. Det er derfor teorier om at opprinnelsen til sarkofagen var i selve Roma, hvor mange håndverkere jobbet for familier i de romerske provinsene, som blant annet Cordoba (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Det finnes altså utstillinger av vakre romerske konstruksjoner i palasset, men de som er nevnt er flyttet fra andre steder i byen til palasset, og jeg skal derfor fortelle om de romerske ruinene som er funnet på plassen.

Fra balkongene i rommet med de romerske mosaikkene har man utsikt ut til en flott plass med ruiner av murer, og denne plassen er kalt Patio de las Mujeres, kvinnenens plass. Navnet kommer av at da palasset ble brukt som et provinsielt fengsel, var det her kvinnene var fengslet (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Rundt 2000 ble det, ifølge palassetts hjemmeside, utført prosjekter som fant rikelig med arkeologiske ruiner helt tilbake fra første århundre evt. (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Det ble da avklart at det hadde vært et *Castellum*, som kan tolkes som en militærleir, på stedet, som skulle forsvare tilgangen til elven og forsvarsmuren, står det videre på hjemmesiden. Forsvarsverkene var til liten nytte da byen ble erobret av muslimene og ble hovedstad i det muslimske kalifatet på 700-tallet. Da ble militærleiren erstattet med en residens for emirer og kalifer, og ble forsterket til å være en del av en festning for byens herskere (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Under kristent styre ble plassen brukt som paradeplass for festningen, og i

Den andre gårdsplassen er anlagt som en arabisk paradishage med korsformet inndeling og vann som fordeles fra en midtstilt fontene i all fire retninger.

Foto: Martin Ebert

moderne tid var det ifølge hjemmesiden planer om å bygge et konferan-
sesenter som ble stoppet på grunn av de arkeologiske funnene (Alcazar
de los Reyes Cristianos, u.å.). Det som nå står igjen er et flertall av enkle
murer, og fremstår som et historisk monument der det som var mest
spennende var kattene som klatret rundt på plassen.

Den andre gårdsplassen innenfor muren er mer imponerende, da dens
komposisjon av basseng og tradisjonelle planter skaper en nydelig har-
monisk plass. Patio de los Moriscos, har fått navnet etter muslimene
som ble døpt kristne etter kristen gjenerobring av byen (Britannica,
2013). Plassen er laget i maurisk stil med stier som former et kors mel-
lom plantene, og med et basseng i hver ende av plassen (Alcazar de los
Reyes Cristianos, u.å.). Islamsk hagekunst refererer ofte til Edens fire
elver, og motivet av fire kanaler som møtes i en korsform er hyppig
brukt (Ebert, 2023, s.52). På denne plassen er det fire stier som danner
et kors, men langs stiene går det vannfylte kanaler og i midten av korset
er det en liten vannfontene som er et symbol for paradiset.

På plassen er det brukt sitron- og appelsintrær, laurbær, jasmin og an-
dre tradisjonelle planter fra islamsk hagekunst, som gjør at de besø-
kende kan vende tilbake til den muslimske tiden i Cordoba (Alcazar
de los Reyes Cristianos, u.å.). Ifølge hjemmesiden til palasset er dette
det eneste stedet i palasset som ikke har endret strukturelt design si-
den 1300-tallet for å tilpasses fengselet blant annet, og hovedårsaken er
plassens unike skjønnhet (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Patio
de los Moriscos er definitivt den mest harmoniske og avslappende plas-
sen i palasset av de kristne konger, og refererer også til den eksepsjonelle
hagen som plassen leder videre til.

Opprinnelsen til hagen til palasset skal være helt tilbake til romertiden
på det første århundre fvt., og historier forteller at selveste Julius Ces-
ar skal ha vært med å skape fundamentet for den fantastiske hagen.
Hjemmesiden til palasset forteller nemlig en legende som handler om
at Cesar hadde som hobby å plante eksotiske tresorter, og hovedsake-
lig det svært ettertraktede banantreet (Alcazar de los Reyes Cristianos,
u.å.). Bananen skulle være et symbol på militære seiere, og selv om det
ikke er kjent nøyaktig hvor dette banantreet skal være plantet, er det
funnet et banantree som stemmer med størrelse og bladverk og som skal
ha vært plantet i samtiden (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Det
var derimot ikke før under muslimsk styre at hagen ble utformet like
storslagen og eksotisk som man kan se den i dag.

Under kalifat-tiden i Cordoba ble hagene transformert, og skulle ut-
formes som en hage for emiren som bodde i palasset. Hvordan denne
hagen var utformet er det lite informasjon om, men som i annen mus-
limsk hagekunst, var symbolet på paradiset, vannet, i fokus. Det ble
brukt vannhjul fra elva Guadalquivir som forsynte hagene med vann
gjennom kanaler (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Dessverre ble
hagen etter hvert forlatt av de ulike emirene, og det var under kristen
makt at hagen igjen ble bygget opp. Den kristne dronningen var, iføl-

ge hjemmesiden til palasset, spesielt glad i å gå rundt i hagen og lese når hun oppholdte seg i festningen (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Dette var en av grunnene til at hagen da ble gjenoppbygget til sin opprinnelige prakt. Noe som derimot ikke bidro til å opprettholde den fantastiske hagen, var at vannhjulet som forsynte hagen med vann, skapte stor misnøye hos dronningen på grunn av støy (Alcazar de los Reyes Cristianos, u.å.). Hun skal derfor ha beordret vannhjulet til å stoppe i lengre perioder, og dette skal ifølge hjemmesiden ha skadet bevaringen av hagen.

Hagen til de kristne kongers palass er i dag en spektakulær stor hage på flere titusen kvadratmeter. Hagen er intensivt skjøttet av ekspertgartnere, og har komplisert klippede busker, nydelige blomsterbed og store vannfontener i hele hagen. Hagen er delt opp i tre etasjer, som alle er unike. Jardin alto (høy hage) ligger rett ved palasset og er en mer lukket hage, med rikelig av skygge. Jardin bajo (lav hage) er selve hovedelementet i hagen, og består av flere gangstier omgitt av tradisjonelle plantebed med nydelige fontener og vannkanaler. Det er brukt formklippede sypressbusker som skaper ganger mellom de forskjellige elementene i hagen, og de skaper samtidig en tydelig akse opp mot palasset i bakgrunnen.

De nydelige tradisjonelle elementene i hagen med en kombinasjon av flotte planter og storslagne fontener, skaper en nydelig hage som gir besøkende en følelse av harmoni. Jeg mener også at det skaper et samspill med det militære men relativt enkle palasset og den storslagne, vakre hagen.

Utsikten fra Palasset utover kongenes hager.

Foto: Gabrielle Bergh

ALCAZAR

Ganger av formklippede sypresser danner en akse opp mot palasset i bakgrunnen. Viser også tradisjonelle planter og den flotte fontenen. Foto av Hanna Kristensen 2023.

Som nevnt er dette et palass med en mangfoldig historie som også vises gjennom de forskjellige stilartene i de forskjellige delene av palasset. I palasset kan de besøkende finne ruiner og historiske elementer tilbake fra romertiden, både i form av ruiner og kunstverk. Det er også plasser i palasset som er sterkt inspirert fra islamsk byggekunst, som badrommene og Patio de los Moriscos. I hagene er vannet, symbolet på paradiset, i stort fokus, og dette er også inspirert av islam. Selve palasset skal være konstruert i gotisk stil, men de fire tårnene har ikke særlig tydelige stiltegn, bortsett fra innvendige hvelv og buer. Et rom skiller seg ut, som er i barokk stil, og dette passer dermed ikke så godt inn med resten av anlegget. Følelsen man sitter igjen med etter å ha besøkt palasset er at det er en nydelig hage, med en unik harmonisk atmosfære. Jeg opplever selv at selve palasset har en litt utydelig stil, da det har innslag av flere stiler, men de harmoniske plassene med både vann, planter og gangstier gjør at dette er noe som ikke vektlegges for helheten. Det er uansett et palass som er verdt et besøk om man er i Cordoba, og er noe jeg vil se tilbake på som en nydelig plass med en nydelig hage.

Litteraturliste:

- Alcázar de los Reyes Cristianos (u.å.). Torres de Alcazar. Hentet fra: <https://alcazardelosreyescristianos.es/torres-de-alcazar/>
- Alcázar de los Reyes Cristianos (u.å.). Banos de dona Leonor. Hentet fra: <https://alcazardelosreyescristianos.es/banos-de-dona-leonor/>
- Alcázar de los Reyes Cristianos (u.å.). Salon de los mosaicos. Hentet fra: <https://alcazardelosreyescristianos.es/el-salon-de-los-mosaicos/>
- Alcázar de los Reyes Cristianos (u.å.). Sarcofago romano. Hentet fra: <https://alcazardelosreyescristianos.es/sarcofago-romano/>
- Alcázar de los Reyes Cristianos (u.å.). Patio de las mujeres. Hentet fra: <https://alcazardelosreyescristianos.es/patio-de-las-mujeres/#>
- Alcázar de los Reyes Cristianos (u.å.). Patio morisco. Hentet fra: <https://alcazardelosreyescristianos.es/patio-morisco/>
- Alcázar de los Reyes Cristianos (u.å.). Los jardines del alcazar. Hentet fra: <https://alcazardelosreyescristianos.es/los-jardines-del-alcazar/>
- Ayuntamiento de Córdoba (u.å.) Alcazar de los Reyes Cristianos. Nedlastet 30.04.23. Hentet fra: <https://cultura.cordoba.es/equipamientos/alcazar-de-los-reyes-cristianos>
- Ebert, M (2023). Bygningshistorie: Arbeidsbok til forelesningen. (3.utg). Grünberg forlag.
- Leon, Alberto. (2022). El Alcázar Cristiano y las fortificaciones urbanas de Córdoba en época bajomedieval, Castillos de España, 2021. Monográfico Castillos de Córdoba. 59-77.
- Store Norske Leksikon (14.02.09) Cordoba. SNL.no. Nedlastet 30.04.23. Hentet fra: <https://snl.no/C%C3%B3rdoba>
- Torjussen, S. (2009) Medusa. Hentet fra: <https://snl.no/Medusa>
- Knutsen, G., Søreng-Wold, A. (2017) Den spanske inkvisisjonen. Hentet 05.05.23, fra: https://snl.no/Den_spanske_inkvisisjonen
- Britannica (2013). Morisco. Hentet fra: <https://www.britannica.com/topic/Morisco>

Kalifens bad

av Celina Che Phan

Introduksjon

Å finne informasjon om kalifens bad var en reise gjennom spanske kilder og lite informasjon. Til slutt fikk vi endelig skrappt sammen nok informasjon til å holde foredrag foran medstudentene våre. Da vi endelig kom fram til Cordoba var vi spente på hvordan dette badet så ut i virkeligheten. Kanskje finner vi mer informasjon der enn det som er å finne på nett? Skuffelsen var stor da vi i flere dager lette febrilsk etter det storslåtte badeanlegget uten hell, til slutt måtte vi ta til takke med å holde foredrag om det usette badeanlegget på bussen fra Cordoba. Disse badeanleggene er visst godt skjult, og flere ligger i ruiner i dag. Andre har blitt gjort om til museer, og i Granada tok vi turen innom et moderne *hammam* som hadde blitt gjort om til et spa. I dag har disse badene fortsatt en stor kulturell og arkitektonisk betydning, og inspirerer moderne bygninger og offentlige rom. I dette essayet skal jeg fordype meg nærmere på arkitekturen, teknologien og de kulturelle funksjonene til kalifens bad.

Historisk bakgrunn

Kalifatet i den islamske verden var kjent for sine imponerende byggverk, inkludert en rekke praktfulle palasser, moskeer og bad. I middelalderen var det vanlig å bruke antall offentlige bad som en indikator på hvor viktig en by var. Dette var spesielt tilfellet i den arabiske verden, hvor byer ofte var kjent for sine imponerende bad, såkalte *hammamer*. Cordoba var på denne tiden den viktigste byen og politiske hovedstaden i Al-Andalusia. Derfor var det kanskje ikke så rart at akkurat denne byen hadde et høyere antall bad enn andre andalusiske byer. Ifølge historikeren al-Maqqari hadde byen omtrent 300 bad under regjeringstiden til kalifen Abd al-Raham III (912-961), og dette tallet doblet seg under Almanzor (976-1002). En bevart tekst kalt «Tamagruts manuskript», anslår at det i slutten av 1000-tallet var så mange som 3701 bad! Det kan nesten være vanskelig å forestille seg så mange bad i en by, og ikke minst utrolig å tenke på hvor mye tid og ressurser som ble brukt på å bygge disse imponerende strukturene.

Kalifens bad ble bygd mellom det 8. og 10. århundre under kalifen Al-Hakam III (961-976). Hensikten var å tjene innbyggerne i palasset hans. Badehus av denne typen var et vanlig kjennetegn ved muslimske byer over hele den muslimske verden. De tjente både et sosialt og religiøst formål. Badene hjalp muslimer med å utføre helkroppsvask, *ghusl*, som var nødvendig for religiøse ritualer. De tjente også det generelle formålet med hygiene i en tid hvor ikke alle hadde like gode vannfasiliteter i hjemmene sine. En kan undres på om nettopp dette er grunnen til at disse badehusene ble så populære. Ikke bare fungerte de som et sosialt og religiøst sted, men de supplerte også de generelle hygieniske funksjonene i samfunnet.

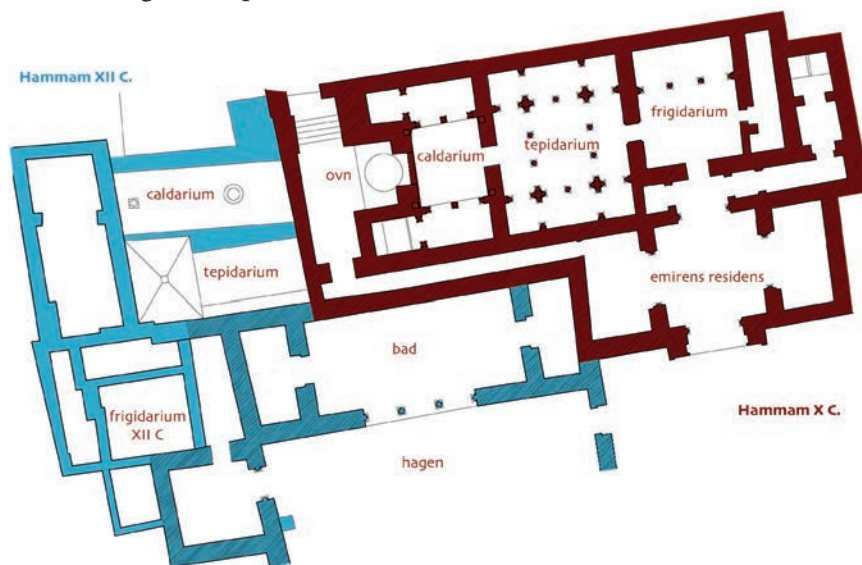
Badene på denne tiden var en stor del av hverdagen til befolkningen i al-Andalucia under middelalderen. Selv om vi i dag kanskje ser på bading som en privat aktivitet som gjøres enten hjemme eller på spa, var det en tid da offentlige bad var en stor del av samfunnet. Badene var ofte plassert rett ved moskeer slik at det var mulig å vaske seg før en dro til moskeen. De var gjerne plassert ved viktige gater, gjerne sentralt, som gjorde de lett tilgjengelig for flest mulig. Hammamene var en viktig del av det sosiale livet i kalifatet, og ble brukt til avslapning, rensing og terapeutiske formål. Det var også et sted som ble brukt for kulturell og sosial interaksjon hvor folk samlet seg for å diskutere, nyte musikk og poesi, og får å delta på ulike aktiviteter.

Design og konstruksjon

Kalifens bad var typisk bygget i form av et rektangel med en rekke rom og avdelinger. Hvert rom hadde en spesifikk funksjon og var utstyrt med de nødvendige fasilitetene for den aktuelle aktiviteten. Badene hadde vanligvis separate seksjoner for menn og kvinner, samt områder for avkledning og lagring av klær.

Utformingen lot seg inspirere mye av de romerske badene. Kalifens bad hadde inngang fra sør, i retningen til palasset. I det 1000 århundre prydet en vakker nedsunken hage inngangen. Denne var sannsynligvis plantet med appelsintrær, sitrontrær, myrter og andre planter.

Det første rommet man deretter ble møtt med var garderobeområdet (al-Maslakh). I dette området kunne besøkende kle av seg og lagre klærne sine før de gikk inn i selve badet. De opprinnelige kalifalbadene hadde en struktur som bestod av tre hovedrom. Disse var plassert i rekkefølge fra øst til vest, parallelt med garderoben: Kaldt rom (al-Barrani), varmt rom (al-Wastani) og damprom (al-Hammam). Disse rommene tilsvarer de romerske frigidarium, tepidarium og caldarium. Ved ankomst besøkte gjestene kjølerommet først, og beveget seg gradvis til det varmere rommet, også damprommet. I det første rommet, kaldt rom, fant be-

Plantegning av badene i Cordoba viser konstruksjoner fra X. århundre (rød) og XII. århundre (blått). Tegning: Martin Ebert etter Fondo gráfico donado por el Académico D. Antonio Almagro Gorbea.

KALIFENS BAD

søkende et kjølig rom med en stor sentral fontene som fungerte som et samlingspunkt, og det sted for avkjøling. Det største og mest dekorerte rommet var varmt rom. Her var det rom for avslapning, og det var vanligvis utstyrt med sofaer, tepper og putehjørner. Damprommet var det varmeste rommet, og var vanligvis utstyrt med dampbad. Dette rommet hadde høy luftfuktighet, og dampen ble ofte parfymert for å gi en beroligende og avslappende atmosfære. Formålet med dette var å indusere svette som en del av rensprosessen.

Etter denne prosessen kunne gjestene gå videre til massasjerommet (al-Makkan), hvor badehuspersonalet kunne gi massasje og andre spabehandlinger. I noen av de større badene fantes det også svømmebasseng (al-Birka), som gjerne var utstyrt med en fontene eller et vannfall.

De tekniske og arkitektoniske funksjonene

Kalifens bad var ikke bare funksjonelle, men også vakre og imponerende byggverk. Se for deg vakre flislagte vegger og tak, strålende lysarmaturer som skapte en magisk atmosfære, fontener og speil. Mange av de større badene hadde til og med vakre hager hvor besøkende kunne nyte naturens skjønnhet. Disse badene var tekniske og arkitektoniske mesterverk som virkelig imponerte. De var et bevis på de avanserte teknologiene og kunstneriske evnene til islamske sivilisasjoner. Selv om de ikke lenger brukes som offentlige bad i dag, har de overlevd gjennom historien som vakre monumenter som minner oss om den rike kulturelle arven til Al-Andalusia. Når vi ser på disse badene i dag, er det vanskelig å ikke bli forbløffet over deres skjønnhet og detaljer. De er som et vindu til fortiden, en påminnelse om den rike historien og kulturen som har formet denne regionen. Selv om kalifens bad ikke lenger brukes som offentlige bad i dag, har de overlevd gjennom historien og tjent som en påminnelse om den rike kulturelle arven til Al-Andalusia og Spania. Noen av

Hesteskobuer i varmerommet (tepidarium)

Kilde: https://en.wikipedia.org/wiki/Caliphal_Baths#/media/File:Banos_califales_warm_room_DSCF6877.jpg

de større kalifens bad hadde også vakre hager, som var tilgjengelige for besøkende. Disse hagene var ofte utstyrt med fontener, blomsterbed og dammer, og var en integrert del av badenes estetikk og funksjonalitet.

Badene var bygget for å gi besøkende en luksuriøs og avslappende opplevelse, og var utstyrt med de nyeste teknologiene og designelementene på den tiden. Det er nesten litt rart å tenke på hvor moderne teknologien var på denne tiden. De hentet mye inspirasjon fra de romerske badene, og vann ble brakt til badene fra akvedukten langs bymuren, og lagret i en sisterne. De tekniske funksjonene i kalifens bad var imponerende, og systemet for vanntilførsel og avløp var ikke minst like moderne. Vannet ble ført gjennom lokale kilder, og deretter ført gjennom et omfattende rørsystem til badet. Deretter ble det oppvarmet i store kokekar og fordelt til de forskjellige rommene gjennom et komplekst system av kanaler og rør. Avløpssystemet var også avansert og bestod av et nettverk av kanaler og rør som førte avløpsvannet ut av badet og inn i kloakksystem.

Den islamske religionen tillater ikke billedlig fremstilling av mennesker eller religiøse skikkelser. Dette har ført til at islamsk kultur har utviklet kalligrafi og geometri av stor dekorativ skjønnhet. Dette preget også utformingen av det arkitektoniske på de islamske badene. Kalifens bads arkitektur imponerende med sin skjønnhet og eleganse. Badene var ofte dekorert med flislagte vegger og tak, vakre lysarmaturer, fontener og speil. Det var vanlig å finne vakre mosaikkfliser som ble brukt i badene, og de hadde vakre mønstre og design. De flislagte veggene og takene var ikke bare dekorative, men de hjalp også med å isolere varmen og fuktigheten i badet.

En annen arkitektonisk funksjon i kalifens bad var bruken av kupler og bueganger. Disse designelementene ble brukt til å støtte takene og veggene i badene og skape en følelse av åpenhet og romslighet. Kuplene og buegangene ble ofte dekorert med mønstre og detaljer, noe som gjorde dem til et sentralt element i badenes estetikk. Takene hadde små åttekantede og stjerneformede utskjæringer. Disse geometriske lyshullene ga en følelse av stjernehimmel og eleganse. I tillegg til estetisk funksjon hadde de også en bærende funksjon, de kan ikke bare lys, men reduserte også vekten av de tykke takene.

Sammenlignet med moderne spa, var kalifens bad teknisk og arkitektonisk mer avansert på mange måter. Selv om mange av teknologiene og designelementene som ble brukt i kalifens bad nå er foreldet, har badenes estetikk og skjønnhet inspirert mange senere byggverk og kunstneriske bevegelser.

Moderne spa

Dagens spa har gjennomgått en betydelig utvikling. Moderne spa er vanligvis utformet for å tilby avslapning og velvære for besøkende, og deres design og konstruksjon er påvirket av mange forskjellige faktorer, som for eksempel trender, teknologi og kundenes preferanser. Sammenlignet med kalifens bad, er moderne spa ofte mer minimalistiske i design, med rene

KALIFENS BAD

linjer og enkelhet i interiøret. En av de største forskjellene mellom kalifens bad og dagens spa er størrelsen. Kalifens bad var ofte store byggverk som ble bygget som en integrert del av et større kompleks, mens dagens spa er ofte mindre og kan være en del av et hotell eller et treningssenter.

En annen forskjell mellom kalifens bad og dagens spa er bruken av teknologi. Moderne spa er vanligvis utstyrt med den nyeste teknologien, for eksempel varmeteknologi, infrarød sauna og ulike massasjeteknikker som kan utføres av automatiserte massasjebord eller massasjeterapeuter. Kalifens bad, på den annen side, hadde ikke tilgang til denne typen teknologi og var mer avhengige av manuelle massasjer og vannbehandling for å gi avslapning og velvære.

Til tross for forskjellene mellom kalifens bad og moderne spa, har de begge som mål å tilby avslapning, helbredelse og velvære. Moderne spa har bygget videre på de teknologiske og design-messige fremskrittene siden kalifens tid, og tilbyr en rekke fasiliteter som kan hjelpe til med å forbedre helsen og velvære for besøkende. Likevel vil kalifens bad alltid forbli et historisk ikon og et symbol på den tidligere tiders avanserte teknologi og elegante design.

Badet som sosialt og kulturelt samlingssted

Kalifens bad var et sted der mennesker fra forskjellige samfunnslag kunne samles. Folk fra alle samfunnslag kunne besøke badene og nyte fasilitetene de hadde å tilby. Badene var ikke bare et sted å bli ren og få avslapning, men også et sted for sosialt samvær og kulturell utveksling. Et besøk til kalifens bad var en viktig del av det sosiale livet i samfunnet på den tiden. Spesielt viktig var det for kvinner i samfunnet. Dette var en tid hvor kvinner sjeldent forlot hjemmene sine, og dermed ble det enda viktigere å ha badene som et sosialt sted. Badene var strengt adskilt, og ble brukt til forskjellige tider av menn og kvinner. Folk kunne tilbringe timevis i badene, snakke med venner og familie, og til og med gjøre forretninger mens de var der. Badene var også et sted for kunstnerisk og intellektuell utveksling, og noen ganger var det vanlig å ha poesiopplæsninger og musikkframføringer i badene.

Marouan og Sebastian viser frem sine skisser på Plaza Del Potro.
Photo: Gabrielle Bergh

I tillegg var kalifens bad et sted for å utøve religiøs praksis. Mange muslimer brukte badene for å utføre rituelle vasker før bønn. Badene var også viktige steder for helse og velvære, og det var vanlig å besøke badene for å søke helbredelse for ulike plager.

Sammenfattende hadde kalifens bad en stor sosial og kulturell betydning i samfunnet. De var et sted for avslapning, velvære og sosialt samvær, men også en viktig arena for kunstnerisk og intellektuell utveksling.

Dagens betydning av kalifens bad

Kalifens bad har fortsatt en betydelig kulturell og arkitektonisk betydning i dagens samfunn, selv om de ikke lenger brukes som offentlige bad. Som et kulturelt monument har kalifens bad inspirert kunstnere, arkitekter og designere gjennom århundrene. Mange moderne bygninger og design har tatt inspirasjon fra badenes intrikate fliser, buede arkitektur og sofistikerte systemer for vann- og luftkontroll. Badenes sofistikerte systemer for vann- og luftkontroll var banebrytende for sin tid, og mange av de teknologiene som ble brukt i badene, har blitt videreført til moderne bygg og infrastruktur. Alt i alt har kalifens bad en betydelig betydning som kulturelt og arkitektonisk monument, og deres innflytelse kan fortsatt sees i dagens samfunn.

Selv om det er mange forskjeller mellom dagens arkitektur og kalifens bad, er det også noen likheter og påvirkninger som kan sees i dagens offentlige bygninger. En av de viktigste likhetene mellom kalifens bad og dagens offentlige bygninger er deres fokus på funksjonalitet og teknologi. Kalifens bad var et teknologisk mesterverk for sin tid, og deres sofistikerte systemer for vann- og luftkontroll var banebrytende på den tiden. I dagens offentlige bygninger er det også en økende fokus på funksjonalitet og teknologi, og det er vanlig å se avanserte systemer for energieffektivitet, avfallshåndtering og bærekraft i mange moderne bygg.

Vi kan også finne likheter fra kalifens bad som kan sees i dagens spa og velvære-sentre. Mange av dagens spa har tatt inspirasjon fra badenes fokus på avslapning, velvære og skjønnhet. Dagens spa har også lignende funksjoner som de som ble brukt i kalifens bad, for eksempel dampbad, kalde bassenger og massasjerom. For å summere det, kan man si at selv om dagens arkitektur og offentlige bygninger har utviklet seg mye siden kalifens tid, kan man fortsatt se påvirkninger og likheter fra badenes teknologi, estetikk og funksjoner i mange moderne bygg.

Konklusjon

Kort oppsummert er det liren tvil om at badeanleggene under middelalderen hadde en stor innflytelse på hverdagslivet til befolkningen på denne tiden. Selv om det er mange forskjeller mellom dagens arkitektur og kalifens bad, er det også mange likheter og påvirkninger som kan sees i dagens offentlige bygninger. En viktig likhet er fokuset på funksjonalitet og teknologi, der kalifens bad var banebrytende på sin tid med

KALIFENS BAD

sofistikerte systemer for vann- og luftkontroll, og dagens offentlige bygninger har avanserte systemer for energieffektivitet, avfallshåndtering og bærekraft. Påvirkningen fra kalifens bad kan også sees i dagens spa og velvære-sentre, som har tatt inspirasjon fra badenes fokus på avslapning, velvære og skjønnhet, og har lignende funksjoner som de som ble brukt i kalifens bad.

Til slutt kan man også se påvirkninger fra kalifens bad i dagens vannbehandlingsanlegg og svømmeanlegg, der prinsippene som ble brukt i badene fortsatt er relevante. Samlet sett kan man si at kalifens bad var en innovativ og sofistikert bygning for sin tid, som fortsatt har påvirkning på dagens arkitektur og offentlige bygninger.

Kilder:

<https://www.travelersunited.org/arab-baths-of-grenada/?fbclid=IwAR-3fU4mnxTl9LAAL7ERbl3MDsgoZt5PfulhQ5NwQ42Q0tXEiTYBtluhcI-xGU>

[https://en.wikipedia.org/wiki/Alcazar_of_the_Caliphs_\(C%C3%B3rdoba\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Alcazar_of_the_Caliphs_(C%C3%B3rdoba))

<https://www.artencordoba.com/en/arab-baths-caliphal-alcazar-cordoba/>

https://en.wikipedia.org/wiki/Caliphal_Baths

<https://en.wikipedia.org/wiki/Hammam>

https://www.metmuseum.org/toah/hd/bath/hd_bath.htm

<https://pdxscholar.library.pdx.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1228&context=younghistorians>

https://www.researchgate.net/profile/Iain-Jackson/publication/259427430_The_architecture_of_Islamic_public_baths_of_North_Africa_and_the_Middle_East_An_analysis_of_their_internal_spatial_configurations/links/5b91023aa6fdcce8a4c9b367/The-architecture-of-Islamic-public-baths-of-North-Africa-and-the-Middle-East-An-analysis-of-their-internal-spatial-configurations.pdf?_sg%5B0%5D=started_experiment_milestone&origin=journalDetail

<https://digital.csic.es/bitstream/10261/72426/1/NAVARRO%20y%20JIMENEZ%20-%20The%20Islamic%20bath%20in%20al-Andalus.pdf>

https://www.academia.edu/83929129/Public_Baths_in_the_Roman_and_Islamic_Medieval_World_some_Reflections_on_Hygienic_and_Moral_Issues

https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:0VuJr_

https://adminstage.awari.com.br/files/education/Islam%2520art%2520and%2520architecture.pdf%3Fsid%3DgoogleScholar%26redir_esc%3Dy&cd=3&hl=no&ct=clnk&gl=no

Det jødiske kvarter i Cordoba – et kulturelt sentrum

av Solveig Aas Brynhildsen. Teksten er noe kortet av ME.

JØDISK KVARTER

Tidlig jødisk historie og muslimsk erobring

Jødene har en lang historie i Spania, akkurat når de kom til Spania er det litt usikkerheter rundt. Det sies at de kom sammen med fønikerne nesten 1000 år f.Kr., men dette finnes det ikke noen håndfaste bevis på (Gjelsten S., 2012). Fønikerne hadde en maritim handelskultur som spredte seg rundt Middelhavet fra rundt 1550 f.Kr til rundt 300 f.Kr. (Wikipedia, 2022). Det som derimot er sikkert er at de har bodd i Spania siden rundt år 0, da var Spania en del av Romerriket. I 154 f.Kr. ble Cordoba erobret av Romerriket. Det var under Romerriket at de første jødeforfølgelsene fant sted. Jødene ble sett på som ateister, siden de var en monoteistisk religion, altså de trodde på bare en gud, og dette ble sett på som å gå mot staten. Derfor ble de sett ned på og behandlet dårlig (Groth, B og Mendelsohn O., 2022). De spanske jødene ble etter hvert sett på som en av de største og mest velstående jødiske samfunnene i verden, men før dette hadde de imidlertid en ganske vanskelig tid. Vestgotene, som var et germansk folk også kalt vestgotere (Seland E., 2018), erobret Spania på 400-tallet, og da deres leder sent på 500-tallet valgte å konvertere til katolisismen måtte jødene enten flykte fra landet eller konvertere til katolisismen de også. De som konverterte kaltes «*convertos*», og selv om de konverterte oppsto det mye mistenksomhet mot jødene. Ikke alle trodde på at de faktisk hadde konvertert og de trodde at jødene fortsatt drev med jødiske skikker og tradisjoner uansett i skjul. Det ble lettere for jødene etter at Spania ble erobret av muslimene også kalt maurerne i år 711 e.Kr.. Den jødiske befolkningen vokste mer og mer, og mellom 900-tallet og 1150 hadde jødedommen i Spania størhetstid, det ble kalt den arabiske/jødiske gullalderen. Under det islamske styret fikk jødene lov til å leve som de ville i sin egen del av byen. De fikk lov til å utøve sin egen religion og fikk beskyttelse mot at de betalte en egen skatt. Jødene bodde i egne deler av byen og hadde egne institusjoner, som for eksempel synagoger, religiøse domstoler, skoler, rituelle bad og gravplasser, de fikk også tilgang til koscher mat. Jødene jobbet som handelsmenn, håndverkere, bønder og de passet svært godt til legeyrket siden jødiske gutter de etter tradisjon skulle lærte seg å lese og skrive. (Groth, 2021). Det komfortable livet til jødene skulle fort ta slutt da de nye lederne kom til makten i Cordoba, og Spania.

Slutten på det muslimske styret og kristen *reconquista*

Utover 1000- og 1100-tallet tok de kristne gradvis over Spania, først i nord og deretter gradvis sørover. Dette førte til en forverring i jødernes situasjon. For å kjempe mot de kristnes angrep fikk det muslimske styret hjelp av de andre muslimske folkegrupper i området. Da de enda mer ekstreme Almohadene, som er et muslimsk dynasti av kalifer (Wikipedia, 2023), kom til makten rundt 1150 ble jødene utsatt for tvangskonvertering, som gjorde at jødene masseutvandret. Mange flyk-

Bakgård i det jødiske kvarteret.
Tegning: Leif D. Houck

tet til muslimske land i Nord-Afrika som f.eks. Marokko, mens andre flyktet lengre nord i Spania hvor de kristne hadde kommet til makten. (Groth, B., 2019).

Utover 1200-tallet fikk de kristne kontroll over det meste av Spania igjen, dette kalles «reconquista». I starten ble de jødiske godt tatt imot, men etter hvert ble antijødiske opptøyer mer vanlig og mistenksomheten mot jødene øke. Dette førte til blant annet at jødene fikk skylden for alt galt i samfunnet, som for eksempel svartedauens herjinger på 1300-tallet. Mange jøder konverterte til katolisismen, som var den retningen de kristne i Spania hadde, men dette hjalp ikke mye siden de kristne mistenkte at de praktiserte jødedommen i skjul. I 1481 ble de første konvertittene brent på bålet under mistanke om jøderi, altså at de drev med jødiske tradisjoner og opprettholdt den jødiske kulturen. (Groth, 2021)

Maimonides

Cordoba ble et kulturelt sentrum under storhetstiden til jødene. Her ble det utvekslet tanker og ideer, og det ble et samlingspunkt for datidens store filosofer og tenkere (Groth, 2021). En av disse filosofene er Maimonides, som ble født mellom 1135 og 1138, og døde i 1204. I 1964 ble det satt opp en bronseskulptur av han ganske sentralt i det jødiske kvarter. Han jobbet som rabbiner, men var både filosof, fysiker, astronom og doktor. Som tidligere nevnt var det tradisjon innenfor jødedommen at gutter lærte seg

å skrive og lese, derfor var det vanlig at jødiske menn fikk seg en god utdanning. Maimonides var intet unntak og fikk seg en grundig utdanning innen jødisk lov og tradisjon samtidig som han lærte mye om naturvitenskap og filosofi. Han ble født og vokste opp i Cordoba, men måtte etter hvert flykte da de muslimske herskerne almohadene overtok makta. Maimonides skrev ned en rekke jødiske lover og regler fra toraen og talmud. Han systematiserte blant annet de 613 forskriftene og levereglene i den jødiske loven og oppsummerte dette i 13 lover som han mente var de viktigste, disse kalles ofte for den jødiske trosbekjennelse. Han ble en av de mest betydningsfulle jødiske filosofene, legene og rabbinerne fra middelalderen. (Groth, 2022)

Figur 1: Maimonides-statuen i det jødiske kvarteret.

Photo: Solveig Aas Brynhildsen

Det jødiske kvarter i Cordoba

Cordoba er en av Spanias eldste byer, og ble mest sannsynlig grunnlagt av fønikerne. I år 152 f.Kr. ble byen erobret av romerne. I 571 ble Cordoba erobret av visigotene og i 711 av maurerne. I 1236 ble byen erobret av kristne. (SNL, 2019) Det jødiske kvarter i Cordoba er en del av gamlebyen og kom med på UNESCOs verdensarvliste i 1994. Her bodde jødene på 900- og 1400-tallet under det muslimske styret og litt under det kristne styret (Wikipedia, 2021). Under det muslimske styret fikk jødene lov til å leve som de ville og gjøre det de ville, de måtte bare betale en liten skatt til staten. Dette måtte forså vidt alle som ikke var muslimer. Starten på det jødiske kvarter skjedde allerede under romertiden. Under keiser Augustus ble det satt opp en mur for å beskytte

JØDISK KVARTER

byen mot ytre angrep (Civitas Cordoba, 2022). Det er ikke mye som står igjen etter denne tiden, men mye er bygd på romerske grunnmurer. På 1300-tallet bygget de kristne en ny bymur, deler av denne står fremdeles, blant annet byporten som kalles Almodovar-porten, Puerto de Almodovar på spansk. Den er bygget i sandstein og murstein. Denne porten markerer en av inngangene til det jødiske kvarter.

En spasertur gjennom historien

I Cordoba gikk vi gjennom middelalderlabryntene i håp om å få mange inntrykk, få et innblikk på den jødiske kulturen og ikke minst se noen tegn til den lange historien med forskjellige herskere Spania har hatt. Og innblikk fikk vi, bokstavelig talt. Vi kikket inn dører som sto åpne og studerte de mange smale gatene. Gjennom de åpne dørene så vi utrolige atriumshager med masse planter og imponerende mosaikk. Man kan nesten tro at de hadde dørene åpne for å folk skulle se de veldig opparbeidete hagene sine, siden dørene alltid sto åpne. De hvitkalkede husene svingte med de brosteinsbelagte gatene og alle hadde små balkonger med masse blomster i pletter som begge bryter de monotone hvitkalkede veggene. Gatene var tydelig preget av middelaldersk bygging. Med brosteinsbelagte «hovedgater» som er ganske smale, som har mindre gater som går ut fra disse, hvor mange er blindveier. Gatene er også av ulik bredde. De hvitkalkede husene med gule innrammede vinduer og dører er typisk det andalusiske Spania. Atriumshagene derimot er fra den gamle romerske byggestilen. Vi så også mye maurisk/mudejar arkitektur, i det jødiske kvarter er synagogen et eksempel på dette. Altså veldig mange forskjellige historiske arkitekturer. Gatene var veldig ryddige og fint pyntet. Vi fikk også sett den jødiske kulturen gjennom de mange restaurantene, cafeene og små koselige butikker. I suvenirbutikkene hadde de masse forskjellig. De hadde blant annet ekte skinnvesker, postkort med bilder av de smale gatene fulle av blomster, men suvenioren som vi så mest var dette hand-symbolet, som gjennom et kjapt google søk kunne vise seg å være et viktig symbol innen jødedommen og islam. Det skal etter gammel tro gi beskyttelse mot ondskap. Den kalles hamsa som betyr fem på arabisk, dette refererer til hvor mange fingre handen har (Wikipedia, 2022).

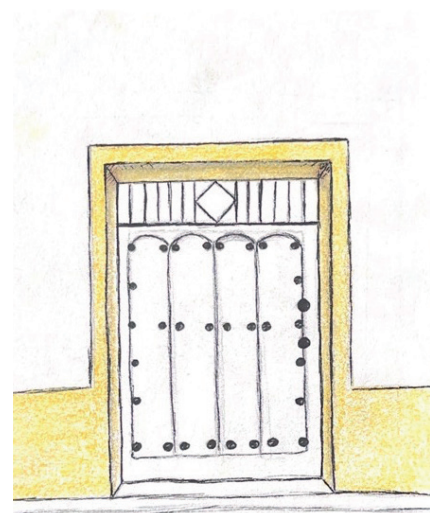
Maurisk og mudejar arkitektur

I Spania er det veldig mye maurisk arkitektur. Spania var lenge under muslimsk styre og derfor er det mye av denne arkitekturen her. Muslimene invaderte som sagt Spania i 711. De tok med seg sin orientalsk pregede arkitektur som utviklet seg under forskjellige muslimske ledere. Kjennetegn på den mauriske stilen var hesteskoformede buer, innganger med skiftende rød og hvite murstein. Veggene var dekorert med keramikkfliser og geometriske motiver. (Spaniasidene, 2016) Denne arkitekturen er veldig spredt i Cordoba som vi så på studieturen, et eksempel på denne arkitekturen er moske-katedralen som ikke ligger veldig langt fra det jødiske kvarter.

Figur 2: Bilde fra en av gatene i det jødiske kvarter.

Photo: Lucia Hue-Nhi Duong

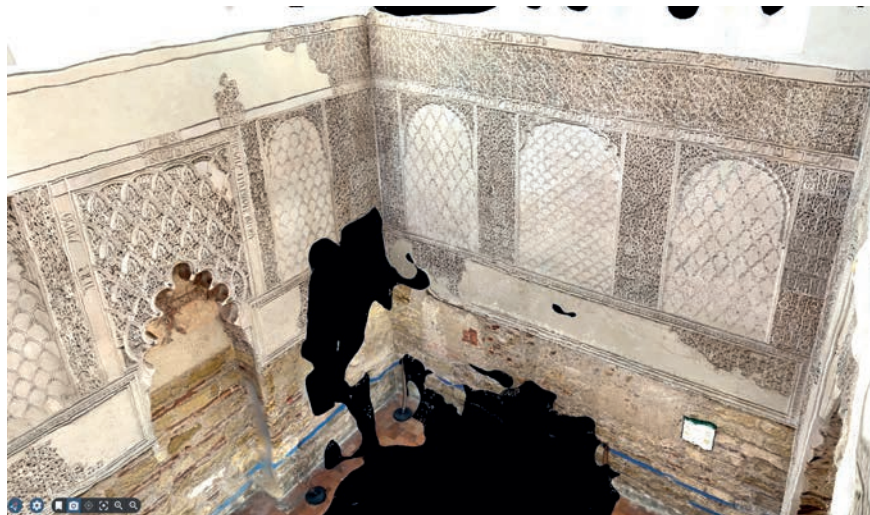

Figur 3: Illustrasjon av dørkarmen i det jødiske kvarter.

Skisse: Solveig Aas Brynhildsen

JØDISK KVARTER

Figur 4: Scan av synagogens nord- og østvegg viser gipsornament utført av arabiske mestre i det 14:e århundre. Scan: Martin Ebert utført med Pix4D

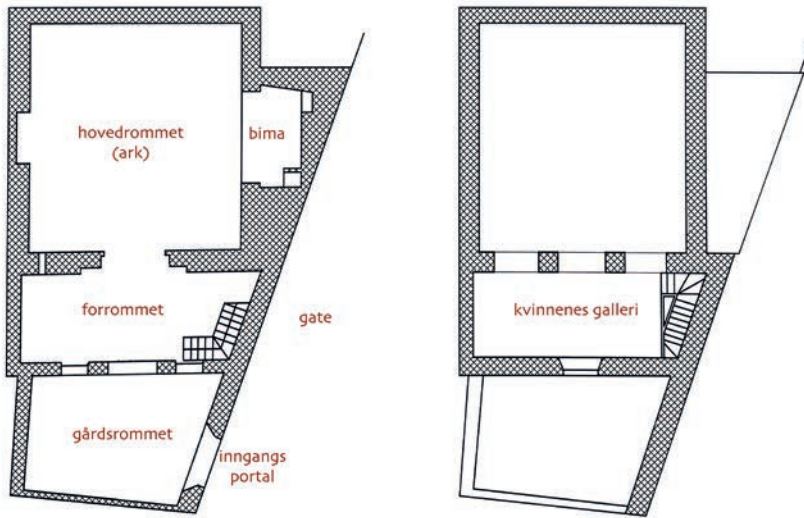

Figur 5: Synagogens nordvegg viser sitater fra gamle testamentet (Psalm 95, 6 and 132, 7: "Kom, la oss kaste oss ned og bøie kne, la oss knele for Herrens, vår skapers åsyn. ... Vi vil komme til hans bolig, vi vil tilbede for hans føtters skammel.") Scan: Martin Ebert utført med Pix4D

Etter at de kristne tok over Spania igjen, utviklet denne arkitekturen seg over til *Mudejar* arkitektur. Dette var navnet på den muslimske stilen som ble igjen etter den kristne overtakelsen, og synagogen i Cordoba er et eksempel på dette. Arkitekturen kjennetegnes ved mye bruk av teglstein og tre, dette spilte med både som konstruktivt og dekorativt. Veggene ble dekorert med kalligrafi, altså skrift på veggene og kompliserte geometriske former. Taket besto av tre, veggene på utsiden tegl og det var fremdeles vanlig med hesteskobuer. Det ble altså videreført noe fra den gamle mauriske arkitekturen, samtidig som det kom inn nye elementer. (Wikipedia, 2018)

Synagogen i det jødiske kvarter er et eksempel på denne arkitekturen. Utvendig består synagogen av brente teglstein, taket består av tre og veggene er dekorerte med skrifter og geometriske former.

Figur 5: Synagogen i Cordoba, plantegning.
Tegning: Martin Ebert etter Consejera de Cultura, Cordoba.

Synagogen

Midt i det jødiske kvarter ligger synagogen. Den ble bygd i 1315 og er det eneste bevarte jødiske arkitekturen fra middelalderen i det jødiske kvartalet og er en av tre synagoger som fremdeles er i Spania. I 1492, etter den jødiske utkastelsen, ble synagogen brukt som hospital for mennesker med rabbis. Synagogen er som sagt bygget i mudejar/maurisk arkitektur som er en islamsk arkitektur. Når man står på utsiden av synagogen ser den ut som hvilket som helst annet bygg. Den var ganske vanskelig å finne siden den ikke stikker seg veldig mye ut. Inngangen til uteplassen er bare en dør i en mur. Går man inn i inn i synagogen kommer man til en liten gang med en trapp som ledet opp til kvinnenenes del. Her hadde de egen terrasse og galleri. Går man inn i det neste rommet er det et lite åpent rom, hvor bønnerommet er. Her er det inskripsjoner av salmer på hebraisk på veggene. Det er høyt under taket og man kan se den tradisjonelle 7 armede lysestaken som kalles Menora. Denne ble på 1900-tallet valgt som et symbol på jødisk selvstendighet (Groth, 2022).

Avslutning

Nå, over 600 år siden den jødiske utkastelsen er det jødiske kvarter fremdeles en av de største og mest besøkte attraksjonene i Cordoba. Jødene har gått gjennom mye nedganger og oppganger opp igjennom årene. De har en lang historie i Spania som strekker seg langt tilbake i historien. Helt fra fønikerne kom til Spania, som også grunnla byen Cordoba. Etter hvert ble området en del av Romerriket, etter denne tiden finnes det noen få ruiner, men det er også arkitektur som er blitt påvirket av denne epoken, som for eksempel atriumhusene. Visigotene tok over og jødene måtte for første gang konvertere til kristendommen. Etter en lang nedgangsperiode ble det bedre tider for jødene da maurene tok overmakten. Under den jødiske gullalderen kunne jødene leve livene sine inne i det jødiske kvarter som normalt mot en liten skatt. Men som alltid gjentar historien seg og de kristne får kontroll over hele Spania igjen og jødene må igjen konvertere eller flykte landet. Etter hvert var mistroen så stor

at alle jødene måtte flykte ellers ble de brent på bålet. Denne lange og til tider grufulle historien til jødene og generelt til Spania har lagt grunnlag for arkitekturen som kan ses i Cordoba den dag i dag.

Atriumhusene fra romertiden eller offentlige installasjoner fra maurertiden, som for eksempel moskekatedralen eller synagogen. Det jødiske kvarter har vært et kulturelt sentrum, et hjem for jødene og nå er det en turistmagnet i Cordoba.

Kilder:

- Bea, A. (2019). Et nabolag på verdensarvlisten: alle hemmelighetene til det jødiske kvarter i Cordoba. Tilgjengelig fra: https://viajes.nationalgeographic.com.es/a/que-visitari-juderiacordoba_14658 (lest 28.04.2023)
- Civitas Cordoba. (2022). Juderia de Cordoba. Tilgjengelig fra: <https://www.disfrutacordoba.com/juderia> (lest 28.04.2023)
- Gjelsten S. (2012) Jødernes historie i Spania Tilgjengelig fra: <https://www.spania24.no/jodenes-historie-i-spania-2/> (lest 28.04.2023)
- Groth, B. (2022). Moses Maimonides Tilgjengelig fra: https://snl.no/Moses_Maimonides (lest 26.04.2023)
- Groth, B. (2021). Jødernes historie Tilgjengelig fra: https://snl.no/jodenes_historie (lest 27.04.2023)
- Groth, B. (2019). Jøder under islam Tilgjengelig fra: https://snl.no/Jøder_under_islam (lest 27.04.2023)
- Groth, B. (2022). Menora Tilgjengelig fra: <https://snl.no/menora> (lest 28.04.2023)
- Groth, B og Mendelsohn O. (2022). Jødeforfølgelser i oldtiden Tilgjengelig fra: https://snl.no/jødeforfølgelser_i_oldtid_og_middelalder (lest 08.05.2023)
- Seland E. (2018). Visigoter Tilgjengelig fra: <https://snl.no/visigoter> (lest 08.05.2023)
- SNL. (2019). Cordoba Tilgjengelig fra: <https://snl.no/Córdoba> (lest 10.05.2023)
- Spaniasidene. (2016). Spansk – Maurisk Arkitektur Tilgjengelig fra: http://www.spaniasidene.com/spania_spansk_historie_kunst_maurisk_arkitektur_kultur_spanske.htm (lest 08.05.2023)
- Wikipedia. (2021). Juderia de Cordoba Tilgjengelig fra: https://en.wikipedia.org/wiki/Juder%C3%ADa_de_Córdoba (lest 26.04.2023)
- Wikipedia. (2023) Almohadene Tilgjengelig fra: <https://no.wikipedia.org/wiki/Almohadene> (lest 01.05.2023)
- Wikipedia. (2022). Hamsa Tilgjengelig fra: <https://no.wikipedia.org/wiki/Hamsa> (lest 26.04.2023)
- Wikipedia. (2018). Mudejar Tilgjengelig fra: https://en.wikipedia.org/wiki/Mud%C3%A9jar_art (lest 08.05.2023)
- Wikipedia. (2022). Fønika Tilgjengelig fra: [https://no.wikipedia.org/wiki/Fønika](https://no.wikipedia.org/wiki/F%C3%B8nikia) (lest 08.05.2023)

Romerske broer, og Puente Romano Córdoba

av Mathias Øiom og Kaja Kasbo Langeland

Broen som tålte tidens tann

Å sende SMS-er og e-poster er blitt en daglig praksis i det moderne samfunnet vi lever i nå. Når man skal kjøpe noe fra utlandet kan man bare gå på internett, i komforten av vårt eget hjem, bestille det, og om en ukes tid har varen ankommet. Slik var det slettes ikke for to tusen år siden, langt ifra. Skulle man sende en beskjed eller kjøpe varer måtte man kanskje dra langt. Under det Romerske imperiet i Europa ble det utviklet utrolig store veinettverk. «Alle veier leder til Rom» sies det, ok kanskje ikke alle veier leder til Rom, men en god del av dem gjør. Disse ble brukt for å flytte styrker til nye erobrede steder, frakte varer og sende beskjeder, ja tenk det, keiseren kunne ikke bare sende en SMS eller e-post fra Roma til Spania. Da måtte noen dra hele veien med en beskjed. Men tilbake til veiene, disse gikk jo ikke bare der det var fast grunn, de gikk over elver, daler og ulent terreng, da måtte romerne finne en måte å komme seg over; broer!

Hvis jeg skulle beskrevet hvordan jeg så for meg romerske broer, før jeg leste meg opp på det, hadde jeg sett for meg en høy trebro fra Asterix og Obelix. En lett bro som enkelt kunne kollapse dersom det gikk mer enn 10 kraftige karer oppå. Kanskje noen av de tidligere broene av tre var slike, litt tynne høye broer som ikke var så fine eller trygge, men de fikk jobben gjort, helt til de ikke gjorde det og raste sammen. Uansett var det de solide store steinbroene romerne var mest kjent for å utvikle, «[...] med halvsirkelformede hvelv og buer av hugd, kileformet stein. De brukte buespenn på opptil 20-30 meter og pilarer med bredde lik en tredjedel av spennvidden.» (Øderud et al., 2022). Derfor er det jeg tenker på når jeg hører romerske broer, nå som jeg har lest meg mer opp på dem, store og tunge steinbroer med halvsirkelformede hvelv og buer. Måten disse hvelvene fungerer på er at de tar opp kreftene vertikalt, men det oppstår også lateralkrefter som må tas opp horisontalt. Dette illustrert med en mann med hver av sine føtter i to båter som ikke er festet sammen på noen måte (fig. 1). Dette løses jo ganske så greit i brobygging ettersom broer er festet i fast grunn på begge sider, i tillegg er bropilarene veldig store og kan ta opp en del horisontale krefter selv. På studieturen til Spania var det akkurat en slik bro. Kaja og jeg valgte å holde et lite foredrag om på denne dannelsesreisen, og som jeg skal utdype mer om i dette essayet.

Romerne var geniale brobyggere. De bygget broer i både tre og stein. Ideen om å bruke stein til å lage hvelv av buer har eksistert i Mesopotamia lenge før romerne, og grekerne brukte kilesteinbuer i bygninger, men de ble ikke brukt i bygging av broer. Å bygge broer med hvelv og buer ble derimot arvet fra etruskerne, disse ble da bygget på bløt masse i elveleiet som gjorde dem mindre stabile og de bygde derfor broene med korte spenn. I år 31 fvt. gav en romersk arkitekt og militæringenjører, med navn Vitruvius, ut verket sitt *De Architectura*. Dette var da et ti-delt verk om bygningshistorie, -konstruksjon og -funksjon. I verket «[...] ble det

PUENTE ROMANO

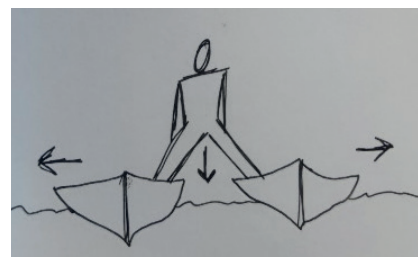

Fig. 1: Lateralkreftene illustrert med to fri flytende båt.

Skisse: Mathias Øiom

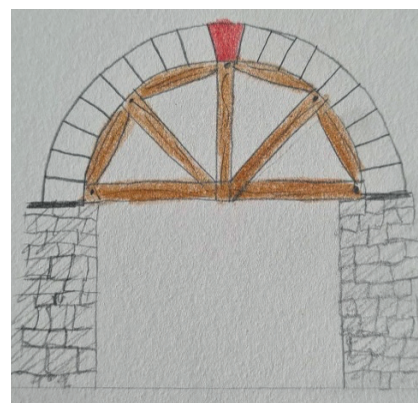

Fig. 2: Skisse av "Falsework" med kronstein i rødt.

Skisse: Kaja Kasbo Langeland

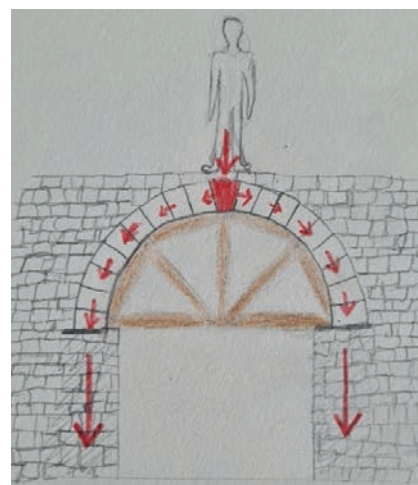

Fig. 3: Illustrasjon av hvordan kreftene virker i buer.

Skisse: Kaja Kasbo Langeland

PUENTE ROMANO

Fig. 4: Puente Romano i Cordoba
Skisse: Mathias Øiom

sterkt påpekt at byggverk skal være «trygge, nyttige og vakre.» (Øderud et al., 2022) Dette ble da også en gjeldende strategi for byggingen av broer, på en måte ble det som standarder og krav til konstruksjoner slik som vi har i dag.

Til tross for å ha tatt ideer til brobygging fra etruskerne, gjorde romerne også store nyskapende ideer til forbedringer innen brobyggekunsten, for at de skulle bli nettopp «trygge, nyttige og vakre». Tryggere broer oppnådde romerne med å lage nye teknikker for å konstruere solide fundamenter og bygge steinbroer over. Det var tre nyskapende ideer som spilte inn for å oppnå bedre fundamenter for broene. For det første forbedret romerne betongen sin som gjorde den mer solid enn tidligere, ved å blande kalkstein og sand med vann, og for å øke styrken og tettheten til betongen tilsatte de knust vulkansk stein, som heter pozzolan. Denne betongteknikken var faktisk først brukt på et havnelager i Roma (Gunnarsjaa, 2001). Dette førte til da til at betongen tålte mer og de kunne derfor bygge lengre større broer. Den andre faktoren som spilte en stor rolle i utviklingen av brobyggeteknikken, var utviklingen av tørre graveproper for å bygge fundamentene på tryggere grunn. Romerne brukte da påler av tre for å holde vannet unna der de skulle bygge fundamentene til broene, dette gjorde det mulig for dem å grave bort våte masser og bygge fundamentene i tørre groper på fast masse. Den tredje teknologiske utviklingen, romerne gjorde for å forbedre broene, var bruken av hvelvbuer med kilestein-teknikk. Bruken av hvelvbuer førte til at de vertikale kreftene går rett ned i fundamentene. Dette førte til at man kunne bygge buer med lengre spenn enn med en steinsøyle uten støtte, og det ble den tryggeste og langsiktige teknikken med materialene tilgjengelig på tiden (Brown, 2005).

Midt i det historiske sentrum av Córdoba ligger den romerske broen Puente Romano, som bare betyr romersk bro på spansk. Bygget i det først århundre før vår tidsregning av romerne. Lite er igjen av den originale

PUENTE ROMANO

broen, kun bue nummer 14 og 15 telt fra Puerta del Puente, noe man kan se på steinene at de har vært der lenger enn de andre. Grunnen til at så lite er igjen er kanskje et resultat av mye bruk, det er antatt at en av de mest trafikkerte romerske veiene, Via Augusta, gikk gjennom Córdoba og over denne broen. Via Augusta, oppkalt etter keiser Augustus, var en av de lengste og mest trafikkerte veiene i antikke Spania, den koblet sammen Roma med havnebyen Cádiz i Sørvest-Spania. Dette var en veldig viktig by for romernes økonomiske makt rundt Middelhavet. Her var det mye handel, blant annet metaller, fisk og hvete, og dermed var det varer som ble kjøpt som skulle fraktes tilbake til Roma. Cádiz ble senere brukt som avreise punktet til Kristoffer Columbus på sin andre, tredje og fjerde ferd til Amerika. Men for å komme tilbake til Córdoba som en historisk by, har den vært et sentrum for muslimene, og tidlig under det islamske styret ble det bestemt av Umayyad dynastiets utvalgte muslimske guvernør, Al-Samh ibn Malik al-Khawlani, at det som var igjen av den romerske broen skulle gjenoppbygges. Broen ble da gjenoppbygget med 16 buer, en mindre enn det den originale romerske skal ha hatt. Videre i middelalderen ble Torre de la Calahorra bygget som et sikkerhetstiltak på sørsiden av broen og Puerta del Puente ble bygget på nordsiden. Broen ble også rundt denne tiden utvidet til sin nåværende størrelse, ca. 300 meter lang og ca. 10 meter bred, disse tallene er jeg ikke helt sikker på ettersom nærmest alle kildene jeg fant oppgav forskjellige mål (Structurae, u.å.). Da ble byen tatt over av de kristne, satte de opp en statue av St. Raphael midt på broen, den står der fortsatt den dag i dag (fig. 5).

Da jeg først så broen ble jeg imponert over at en så stor bro ble bygget for så mange år siden, men ettersom det er en såpass stor bro i en slik turistdestinasjon, var det ekstremt mange folk der og jeg følte ikke jeg fikk sett broen i sin helhet. I 2004 ble broen stengt for biler, etter som en ny bro bortenfor ble bygget og sist den ble restaurert var i 2006. Dette ble

Fig. 5: Statue av St. Raphael på Puente Romano i Cordoba
Skisse: Mathias Øiom

Fig. 6: Puente Romano sett fra sør.
Skisse: Martin Ebert

PUENTE ROMANO

Fig. 7: Pilarene på Puente Romano
Skisse: Mathias Øiom

da en kontroversiell restaurasjon ettersom utseendet til broen ble endret i en stor grad. I veien ble det benyttet polert fjæregranitt, støttekonstruksjonene til bropilarene, som kalles *starlings* på engelsk (jeg er ikke helt sikker på det norske ordet, men refererer til det som støttekonstruksjon resten av essayet) (fig. 4), ble vasket, og de gamle 1800-talls gatelyktene ble byttet ut med moderne pullert lys. I tillegg ble nordenden av broen forhøyet for å ha den på samme nivå som promenaden langs elven (Wikipedia, 2022). Da vi gikk over broen påpekte Kaja disse støttekonstruksjonene, at de var så forskjellige. Noen var runde, noen var flate på toppen, og andre var trekantet formet med topper som var nedovervente. Dette er noe jeg fortsatt ikke har noe svar på hvorfor de er slik.

Alt i alt har broen blitt endret mye på siden den først var bygget av romerne, noe vi ikke kan si med sikkerhet hvordan den så ut, men det vi kan gjøre er å sammenligne den med andre gamle romerske broer. Ponte Aemilius er den eldste romerske steinbroen i Roma, den var bygget i det 2. århundret fvt. Broen ble ødelagt av flom i 1229, gjenoppbygget i 1231 og ødelagt igjen av flom i 1289, broen ble da lagt igjen som ruiner. Alt som står igjen av denne er en enkelt bue midt i elven den pleide å lede over. Broen i Roma har i likhet med broen i Córdoba buen som bærende element og de har begge også støttekonstruksjoner, som også hadde effekten av å beskytte bropilarene fra erosjon, og rester og avfall i vannet. Broen i Córdoba er derimot bygget hovedsakelig i kalkstein og noen av støttekonstruksjonene ser ut til å være bygget med tegl, mens broen i Roma ser ut til å være bygget av et annet finere materiale, men mer nedslitt. De to resterende støttekonstruksjonene i Roma er også forskjellige, i likhet med de som er i Córdoba. Broen i Roma ser ut til å ha vært finere enn broen i Córdoba, den er utsmykket med detaljer over buene, som ser ut til å illustrere drager eller sjømonstre, og har en mindre bue over støttekonstruksjonen som er utsmykket med en detaljert sluttstein. Broen i Córdoba er derimot mye mindre utsmykket, med egentlig bare den kristne statuen fra det 16. århundre, men generelt er konstruksjonen ganske lik. Hvis vi ser på Pont Romà, en annen romersk bro i Spania, er det flere likheter med broen i Córdoba. Pont Romà er en mindre bro, med to buer, en halvsirkel og en segmental bue, som jeg i skrivende stund ser at ikke var så uvanlig for romerske broer. En annen ting jeg ikke merket før jeg begynte å sammenligne romerske broer er at

Figur 8: De tre buene til høyre er tre av de spisse buene på broen.
Photo: Kaja Kasbo Langeland

PUENTE ROMANO

noen av buene på nordsiden av broen i Córdoba er litt spissere og kan minne litt mer om spissbuehvelv, men dette er jeg ikke helt sikker på, jeg vil si at det blir mer et definisjonsspørsmål. I tillegg la jeg merke til at bue nummer 12 og 13 (fra nord) er lavere enn de andre. Et annet aspekt med romerske broer vi kan sammenlikne med broen i Córdoba er veien som går over broen. Broen er, som sagt, den dag i dag lagt med polert fjæregranitt, sikkert for at det skal se pent ut, men etter min mening hadde det nok vært finere å brolegge veien. Den fancy polerte granitten reflekterer veldig mye lys, og jeg synes ikke det passer inn i et slikt historisk sentrum, hvor så veldig mye av historien til ikke bare byen, men også landet og sivilisasjonene, som en gang i tiden styrte der, er bevart. Under det romerske imperiet lagde romerne som sagt store fremskritt i utbyggingen av veinettverk, «veiene ble [da] enten stein- eller gruslagt» (Ebert, 2020). De to veiene ble brukt til forskjellige formål, og da var de steinlagte veiene best anlagt for transport, drevet av dyr som hester og okser, men også bar anlagt til marsjering. Derfor kan det tenkes at broen også var steinlagt med brostein, da den var bygget av romerne. Helt fram til 1500-tallet var de romerske landeveiene de beste i Mellom-Europa. Veiene ble da laget ved å grave ned opptil en meter ned i bakken, for så å bygge lag med steiner og forskjellige typer grus (Ebert, 2020) (fig. 9).

Hvis vi går tilbake til historien om Córdoba har byen vært under kontroll av mange forskjellige herskere. Romerne kom til styret rundt 200 fvt., Bysants i 554, i 571 kom Vestgoter til makten og i 711 ble Córdoba tatt over av araberne. Videre i 716 ble Córdoba provinsens hovedstad for det muslimske Umayyad kalifatet. Muslimene, eller maurerne, hadde stor innflytelse på byen og har satt mange spor etter seg i byen, med moskeen som en av de store monumentene som står igjen i byen. Den mauriske arkitekturen er kjent for bruken av farger (polykromatisk), former og mønstre i ornamentikken og dekorasjonen på ut- og innsiden av bygningene, noe vi så mye av rundt om i byen på studieturen, særlig på ut- og innsiden av moskeen. Denne bruken av ornamentikk og dekorasjon er derimot ikke til å se igjen på broen som ble gjenoppbygget, etter romerne, av maurerne. Dette kan kanskje være på grunn av de kristne som tok over byen etter maurerne, eller på grunn av de mange restaurasjonene på broen. Det kan også hende at det aldri var noen ornamentikk på broen ettersom det ikke var maurerne som originalt bygde den. Vi kan også se på tårnet på sørsiden av broen, som ble bygget for å beskytte byen, at den heller ikke har noen ornamentikk på utsiden, men har de gjenkjennelige mauriske hesteskobuene inne i tårnet. Vakttårnet er nå gjort om til et museum, hvor en modell av byen og dens monumenter står på utstilling. I tillegg har man en fantastisk utsikt over byen fra toppen av tårnet, antageligvis byens beste utsikt, noe jeg selv angrer litt på at jeg ikke fikk sett. (Relster, 2022)

Den dag i dag er den romerske broen, Puente Romano, i Córdoba et kulturminne og en turistattraksjon. Broen sammen med moskeen og store deler av den gamle byen, under «det historiske sentrum Córdoba», er en del av UNESCOs verdensarvliste (Unesco, u.å.). Det er ingen

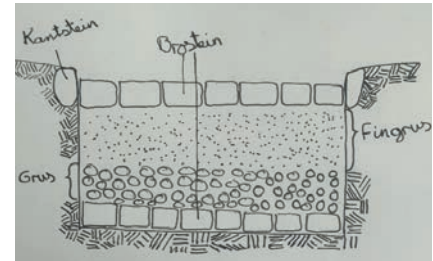

Fig. 9: Generisk snitt gjennom en romersk vei.

Skisse: Mathias Øiom

PUENTE ROMANO

selvfølge at 2000 år gamle broer skal være i så god stand, og fortsatt i bruk den dag i dag. Dette viser oss at vi må ta vare på historien, også nå, ikke bare bygge mange store, av og til stygge, leilighetskomplekser for så å rive dem ned om 50 år. Hvilke spor vil vi sette igjen etter oss som en sivilisasjon? Hvilke bygninger vil vi at våre etterkommere skal skrive essay om 2000 år fra nå?

Nå som jeg har satt meg inn i romernes ideer om vei- og brobygging, er det ingen tvil om at de gjorde store teknologiske framskritt, og hadde et øye for fine konstruksjoner. Jeg vil tørre å påstå at romerne revolusjonerte arkitektur- og ingeniør-kunst. Veiene og broene var en av de viktige tingene som førte Romerriket til sin storhet. Etter å ha sammenliknet broen i Córdoba med andre romerske broer bygget på omtrent samme tid er det mange likheter å finne, men også forskjeller. I tillegg sammenliknet jeg broen med andre mauriske bygg og endte opp med mer spørsmål enn svar. Broen i Córdoba har stått igjennom så mange historiske perioder, over 2000 år, og vært viktig for utviklingen av mange samfunn i byen, noe man lett kan se igjen i byen. De romerske ingeniørene var veldig flinke, ettersom mange av konstruksjonene står enda, og er absolutt å besøke.

Referanser:

Relster, S. (2022). Storbyguide: Kalifens Cordoba overskygget alle byer i Europa. Tilgjengelig fra: <https://historienet.no/kultur/guider/historiske-storbyguider/storbyguide-kalifens-cordoba-overskygget-alle-byer-i-europab> (lest 17.04.2023).

Brown, D. J. (2005). Bridges : three thousand years of defying nature. 1. utg. Richmond Hill, Ontario: Firefly Books. Tilgjengelig fra: https://archive.org/details/bridgesthreethou0000brow_i3c8/page/n3/mode/2up .

Wikipedia. (2022). Timeline of Córdoba, Spain. I: Wikipedia. Tilgjengelig fra: https://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_C%C3%B3rdoba,_Spain#CITEREFGrove2009 (lest 17.04.2023).

Wikipedia. (2022). Roman bridge of Córdoba. I: Wikipedia. Tilgjengelig fra: https://en.wikipedia.org/wiki/Roman_bridge_of_C%C3%B3rdoba (lest 15.03.2023).

Øderud, H. T.; Nordahl, R. S. (2022). Bro. I: Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/bro> (lest 17.04.2023).

Iddeng, J. W.; Steen, T.; Tvedt, K. A. (2023). Romerriket. I: Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/Romerriket> (lest 17.04.2023).

Unesco. (u.å.). Historic Centre of Cordoba. Tilgjengelig fra: <https://whc.unesco.org/en/list/313> (lest 25.04.2023).

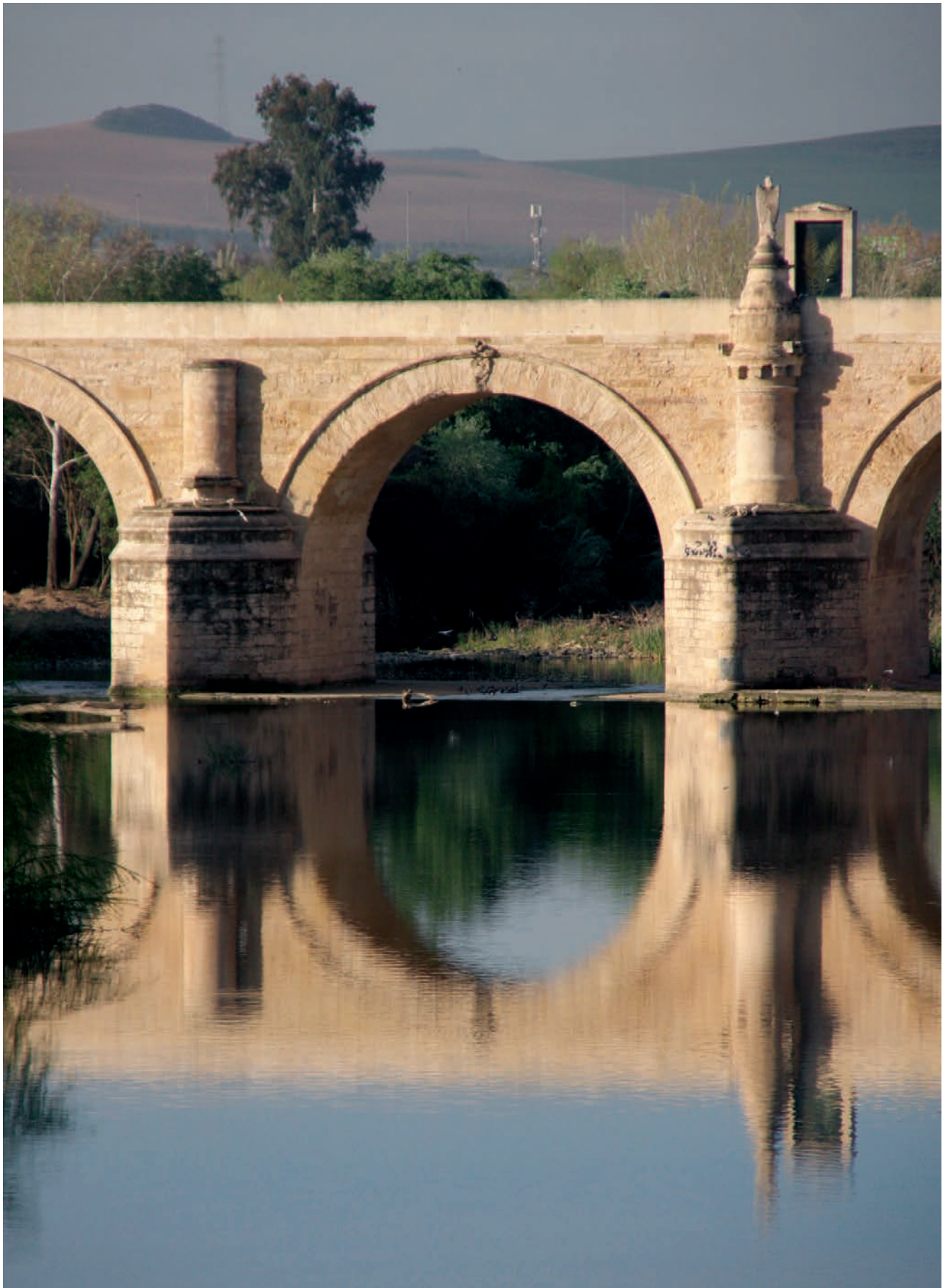
Structurae. (u.å.). Roman Bridge in Cordoba. Tilgjengelig fra: <https://structurae.net/en/structures/roman-bridge-in-cordoba> (lest 15.03.2023).

Höcker, C. (1997). Romerriket. 1. utg. Oslo: J. W. Cappelens Forlag a.s. Tilgjengelig fra: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digi-bok_2009011504126?page=5 .

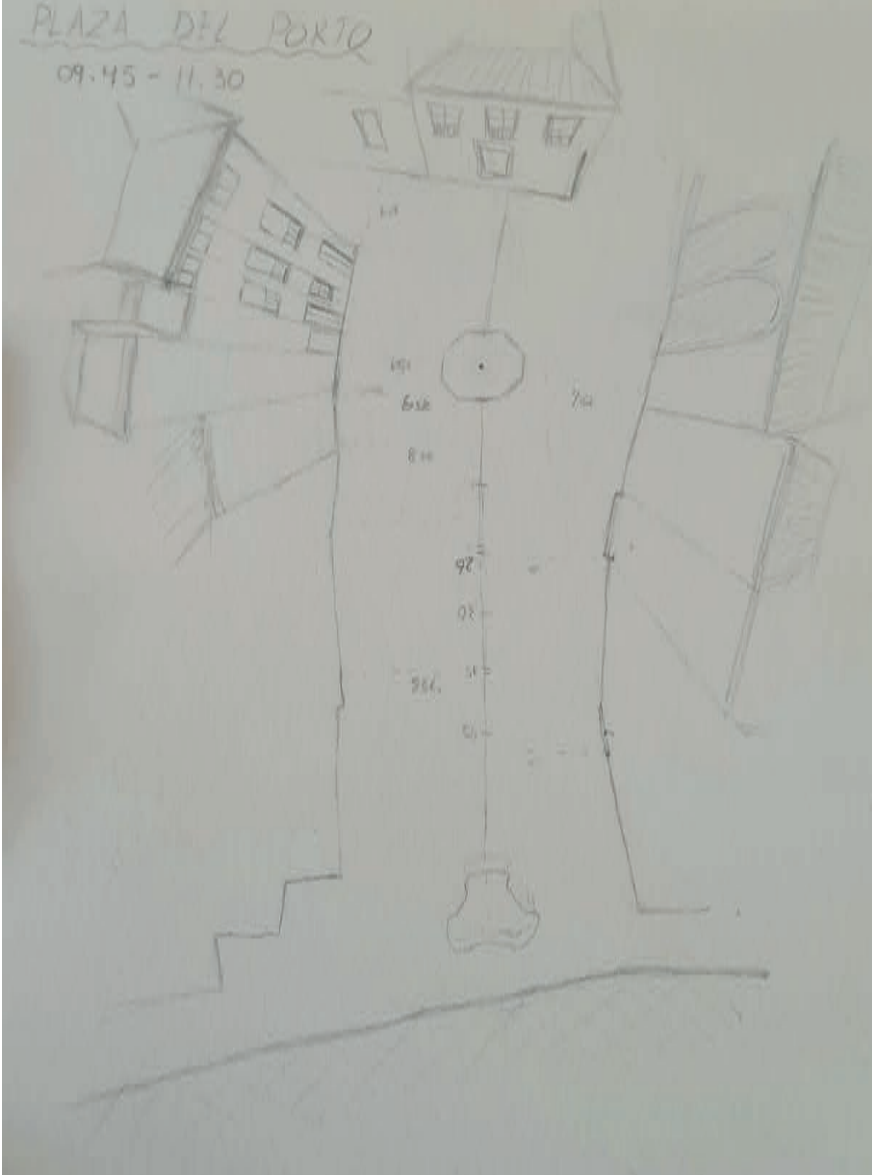
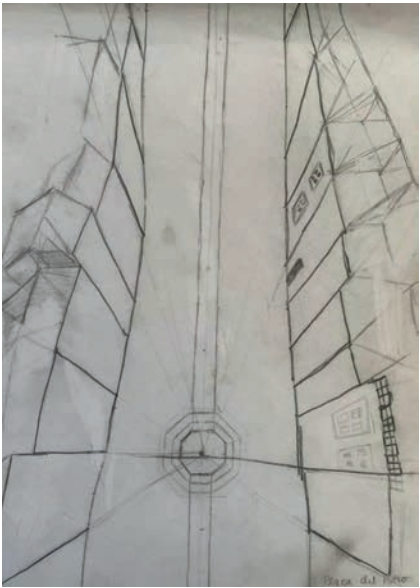
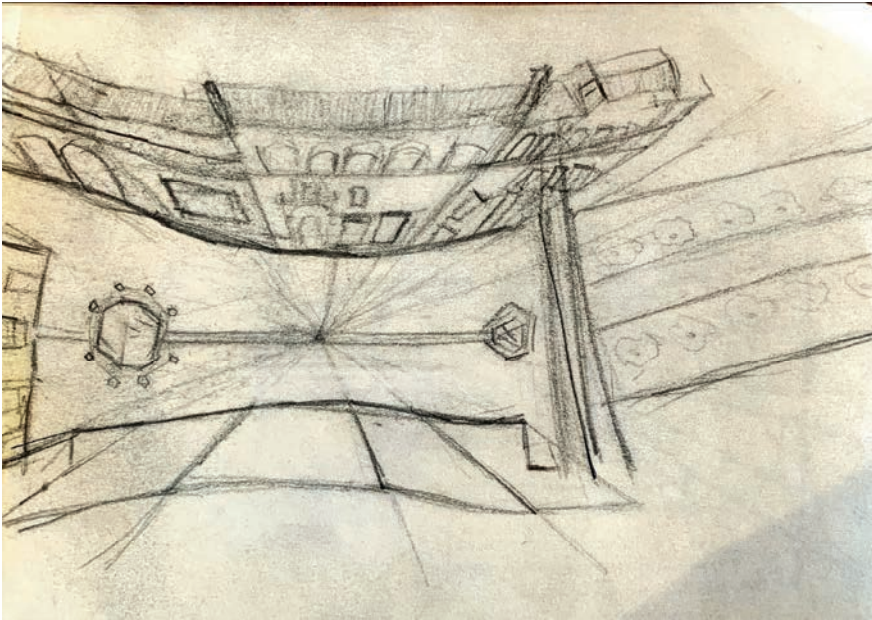
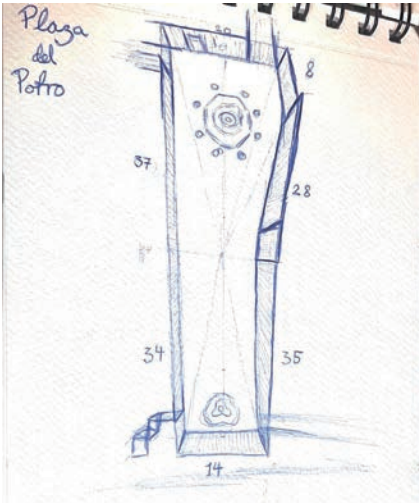
Gunnarsjaa, A. (2001). Arkitekturhistorie: En kort innføring i byggekunst. Oslo: Abstrakt.

Ebert. M. (2020). Bygningshistorie: Arbeidsbok til forelesningen. Weimar & Rostock: Grünberg Verlag.

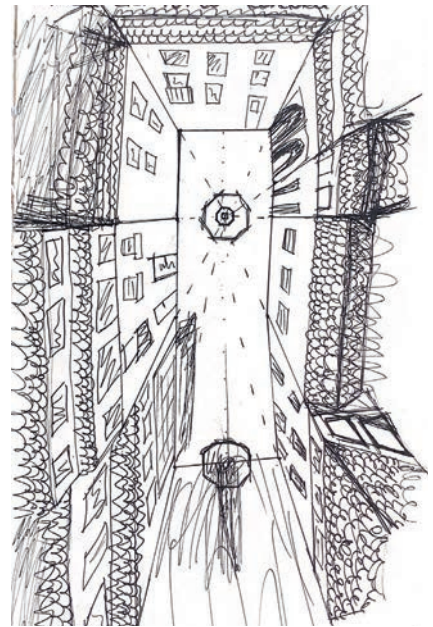
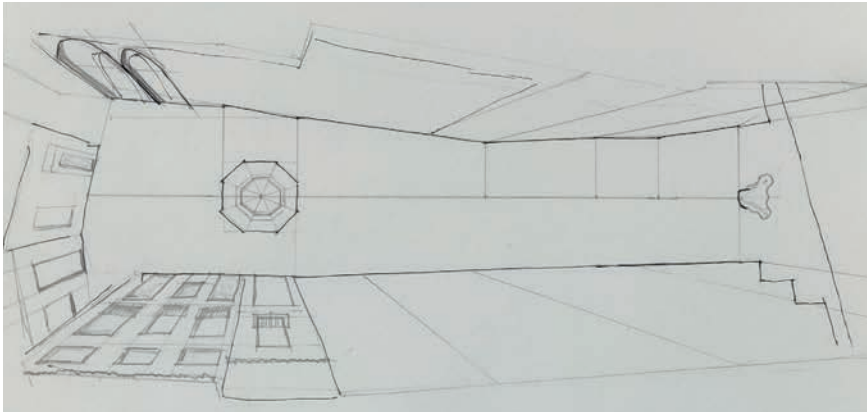
Fig. 10 (side 65): Stemningsbilde av Puente Romano.
Photo: Gabrielle Bergh

**TEGNEØVELSE
PLAZA DEL PORTO**

TEGNEØVELSE PLAZA DEL PORTO

MADINAT AL-ZAHRA Madinat al Zahra – fra emirat til kalifat

av Æger Nheli

Se for deg at du er en 21 år gammel mann, født og oppvokst i Córdoba i begynnelsen av 900-tallet. Midt i middelalderen da Europa opplevde sykdom, krigføring, hungersnød, fattigdom og sterk undertrykkelse. Imens du slapper av i Muslimske Córdoba fordi bestefaren din er Emir Abd Allah. Han er den mektige emiren til emiratet Córdoba og du er favoritt arvingen hans. Ikke lenge etter du fyller 21 dør bestefaren din, og han vil at du skal ta over for han (Khalidi, 2023). Du er på vei til å bli en mektig muslimsk leder og tar over et av de viktigste kulturelle, religiøse og vitenskapelige kongedømmene i verden. Du har mer makt enn det du kan drømme om, mer penger og selvfølgelig flere koner. Hva gjør du?

Hvis du heter Abd al-Rahman III, så skal du uten tvil oppgradere emiratet ditt til et kalifat. Du har nå gått fra å være et vanlig muslimsk kongedømme med en emir, til en islamsk stat med en kalif. En religiøs og politisk leder for alle muslimer (Vogt, 2022). Med den nye posisjonen til som en kalif så må du vise fram den nye makten din. Hvorfor ikke bygge en by? Men hva skal den hete? Madinat al-Zahra, byen til Zahra. Navngitt etter favorittkonen din (Lamprière, 2022).

Dette er byen jeg hadde muligheten til å besøke og studere sammen med resten av studentene fra NMBU. Før vi hadde reist til Spania så hadde vi fått en liste med forskjellige temaer innenfor al-Andalus, det vil si områdene på den iberiske halvøyen som var under muslimsk kontroll. Den islamske staten varte fra år 711 til år 1492 (Britannica, 2023). Man skulle velge et tema i to-og-to grupper. Jeg hadde lest gjen-

Fig. 1: Luftbilde av Madinat al-Zahra.

Photo: Conjunto Arqueológico de Madinat al-Zahra

MADINAT AL-ZAHRA

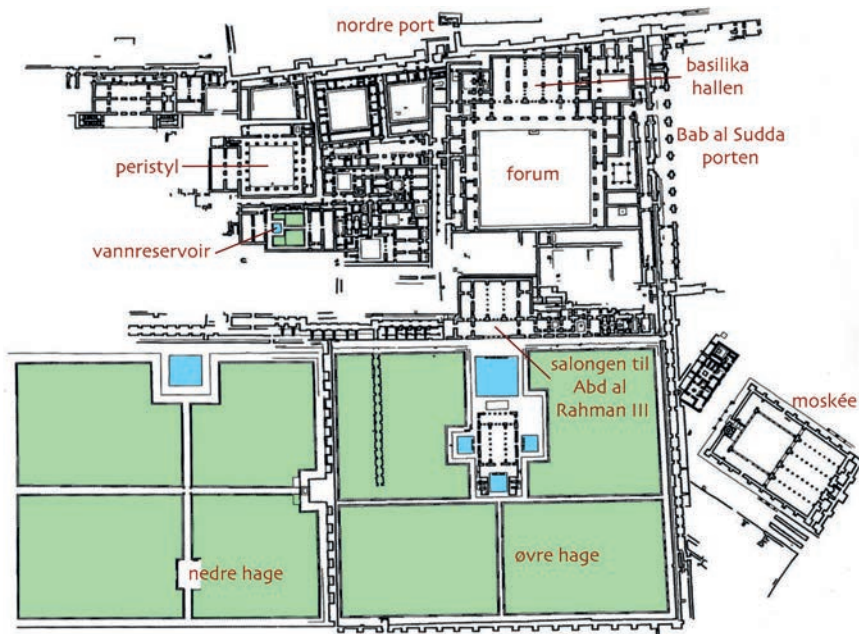

Fig. 2: Plan av ruinene til Madinat al-Zahra.

Tegning: Discover Islamic Art, <https://islamicart.museumwnf.org/>; bearbejdet av Martin Ebert

nom alle temaene, men det var kun noen få som fikk meg til å spørre flere spørsmål. Byen Madinat al-Zahra var en av dem.

Denne nye palassbyen til Córdoba-kalifatet, som ble bygd i 936, var et symbol på kalifens nye superiøre makt (Lamprière, 2022). Den skulle ha de fineste palassene og moskéene, og være et sentralt område for avansert muslimsk teknologi, kultur og arkitektur. Det skulle være i flere århundre for å vise deres overordnede kunnskap og ingeniørferdigheter. Når vi ser tilbake på tiden så ser vi akkurat dette. Arkitekturen i byen med utstøkt detaljert stukkatur, praktfulle palasser og elegante hager. Byen hadde også avanserte akvedukter som tilførte vann til hele befolkningen, samt et fungerende kloakksystem. Madinat al-Zahra, plassert bare fem kilometer vest for Cordoba var nøkkelen for islamsk imperialisme på den iberiske halvøyen (UNESCO, 2018). Den fungerte derfor som en sentral for all administrativ arbeid i al-Andalus. Til tross for sin viktighet for det muslimske samfunnet i historien, hvordan ser det ut i Madinat al-Zahra i dag?

Det store fallet

En av de mest avanserte byene på sin tid med utenkelig arkitektur er ikke noe mer enn ruiner i dag. Et tomt skall av hva det en gang var. Da vi besøkte byen, så vi store bunker av forvitrede stein vegger spredt over hele øvre nivået av byen. Massive arkader og porter som en gang var inngangen til en av de mest imponerende muslimske byene i historien. En av de største og viktigste byene i muslimsk og spansk historie, begravd i ruiner. Da jeg først leste om Madinat al-Zahra leste jeg om hvor grandios og avansert det var, så ble jeg litt sjokkert av å se et bilde av hvordan det så ut i dag. Umiddelbart kom jeg til å tenke på hvordan og hvorfor dette kunne ha skjedd. Men svaret er ikke altfor vanskelig å finne seg fram til. Krig.

MADINAT AL-ZAHRA

Fig. 3: Ved Bab al-Sudda
Skisse: Aurora L. Pettersen

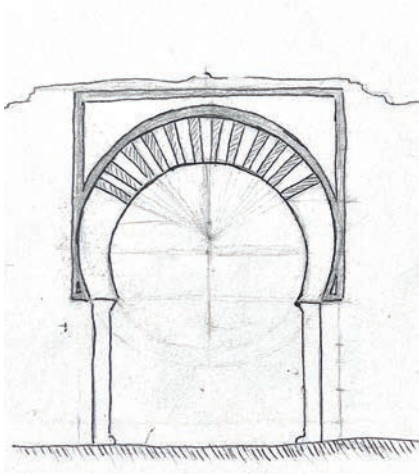

Fig. 4: Hestesko-bue
Skisse: Lucia Hue-Nhi Doung

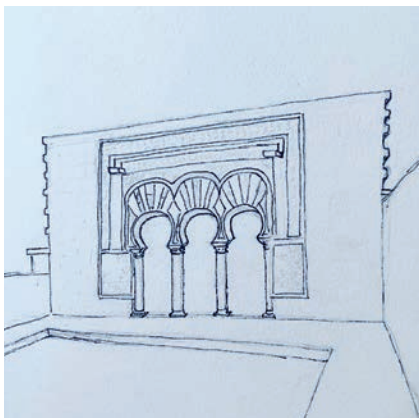

Fig. 5: Ruiner av Ja'fars hus.
Skisse: Sebastian Aaknes

Fig. 6: Studenter tegner ved Bab al-Sudda
Photo: Gabrielle Bergh

I det 11-århundre tok Abd al-Rahman III's oldebarn, Abd al-Rahman al-Mahdi, over tronen. I denne perioden var de muslimske kongedømmene i verden stadig i konflikt med hverandre. Cordoba-kalifatet var stadig i strid med berberne i Nord-Afrika, og i år 1010 brøt det ut borgerkrig mellom berberne og Cordoba (. Berberne fikk kontroll over Cordoba og plyndret Madinat al-Zahra. Byen ble dermed forlatt, og byens konstruksjoner ble til spolia for andre byer. Tusen år senere med flere naturkatastrofer førte det til at byen ble redusert til ruiner og begravd under bakken (Britannica 2023; UNESCO, 2018). En trist slutt til en storartet by.

Bystrukturen

Selv om dagens Madinat al Zahra er et skall av sin tidligere storhet, så er det fortsatt mye av den islamske arkitekturen man kan finne igjen. Før vi hadde ankommet Madinat al-Zahra, hadde jeg lest om bystrukturen. Man kan dele opp byen i tre nivåer; øvre-, midtre- og nedre nivå. Som de fleste ting, er de mest verdifulle på toppen, nemlig palassene hvor kalifen og hans nærmeste befant seg (Lamprière, 2022). Dette nivået ble navngitt Alcazar fra arabiske ordet al-qasr, som betyr palasset, og det er her vi finner de fineste strukturene i Madinat al-Zahra. Noen av disse er for eksempel by-arkaden (Bab al-Sudda), hvor gjestene til byen ble tatt imot. Den øvre basilikaen (Dar al-Jund), som er antatt for å være en venteplass der gjestene måtte vente før de skulle møte på kalifen. Eller huset til Ja'far, som var en av de fineste palassene i byen med store gårdsplasser (Wikipedia, 2023).

Jeg forventet også at sentral moskéen til byen skulle være på det øvre nivået, men det var det ikke. Moskéen befinner seg faktisk i det midtre nivået. Da jeg først leste om det, lurte jeg på hvorfor de hadde satt den i det midtre nivået og ikke øverst. Før under tidlig middelalder så var

det vanlig for kirkene i Europa å være sentrum av byen. Dette så vi også i Córdoba, hvor moskéen er sentrumspunktet til byen. På resten av det midtre nivået finner man de administrerende bygningene. Dette er da hvor kalifen holdt seg til for det meste av dagen, og utførte sin politiske plikt (Lamprière, 2022).

Det lavere nivået er der hvor borgerne, hæren, butikker og tjenestebygninger fant sted. Det lavere nivået dekker et vesentlig større areal enn de to andre nivåene (Lamprière, 2022). Dette er selvfølgelig fordi det er flere arbeidere og voktere enn ministre, og dermed trenger man et større område for å huse dem. Utgravingen av Madinat al-Zahra har fokusert på de øvre nivåene, og derfor er det veldig lite vi vet om de lavere nivåene. I dag så har kun 10 av de 112 hektarene i byen blitt ekskavert, som betyr at litt over 90% av byen ligger fortsatt under bakken (UNESCO, u.d.).

Da jeg først leste om hvor lite som faktisk er blitt ekskavert ble jeg litt forbauset. Jeg er spesielt overrasket etter å ha besøkt byen, for da anså jeg hvor stort det var i realiteten. Selve ekskavasjonsprosessen startet i 1911, og etter et helt århundre så er kun 10% avdekket. I tillegg ble det ikke lagt til i verdensarven før 2018 (UNESCO, u.d.). Her snakker vi om et område hvor 800 år med islamsk middelalder teknologi, arkitektur og kultur gravd nede i bakken. Jeg kan bare forestille meg hva som ikke er blitt funnet ennå. Det er ikke så ille at jeg ikke får sovet om natten, men vi snakker om ukjente mysterier gravd under bakken. Heldigvis for oss så drives utgravningen fortsatt, og mye av de viktige bygningene er blitt restaurert.

Bab al-Sudda

Det som spesielt fikk oppmerksomheten min var den restaurerte arkaden til byen (Bab al-Sudda) på det øvre nivået. Der fikk jeg se et klassisk kjennetegn på islamsk arkitektur, nærmere maurisk arkitektur som man finner over hele al-Andalus, nemlig hesteskobuene. Hesteskobue, som navnet tilsier, er buer som ligner på en hestesko i bueformen (Gunn-

Fig. 7: Bab al-Sudda
Skisse: Væger Nheli

MADINAT AL-ZAHRA

Fig. 8: Ruiner av Ja'fars hus.
Skisse: Aurora L. Pettersen

arsjaa, 2019). Denne hesteskobuen er ikke noe man finner utbredt i andre deler av verden, noe som fikk meg til å lure på hvorfor muslimene på den tiden valgte å bruke akkurat denne type bue arkitektur. Kanskje det var for estetiske verdier?

På mange av buene i byen så kunne man se detaljert ornamentikk i stukkatur, samtidig bruk av annen materiale for fargeforskjeller. Noe som gir mening ettersom polykromi er spesielt omfattende i islamsk arkitektur, altså bruk av forskjellige farger i dekorasjon (Tschudi-Madsen, 2023). Deretter tenkte jeg på den strukturelle betydningen. Kanskje den avbøyde formen som kobles til søylene distribuerer vekten bedre? Det minnet meg særlig om moské-katedralen i Cordoba som bruker den samme hesteskobuen mellom søylene sine. Noe som fortsatt står etter tusen år. Dette ga meg et lite innblikk på hvor mye kunnskap og avanserte ferdigheter muslimene på den tiden må ha hatt. Alle de kompliserte detaljene i ornamentikken og den dype forståelsen av byggeteknikk.

Aljama moské

Ved å analysere bygningene i Madinat al-Zahra kan man også se at muslimene på den tiden også utviklet en bedre forståelse av verden. I Islam skal moskéer rettes mot det som heter *qibla*. Qibla er retningen mot *Kaaba* i Mekka som er en av de helligste områdene innenfor Islam. Det er hvor muslimer utfører pilegrimsreisen sin, som er en av Islams fem søyler, *hajj*. Det er også retningen alle muslimer skal vende seg mot under bønner (Vogt, 2021). Derfor vendes alle moskéer i retningen mot Mekka. Det som er interessant er at moskéen i Cordoba, som ble bygd av Abd al-Rahman I i år 758, er faktisk rettet alt for langt sørover. Sammenligner vi med moskéen i Madinat al-Zahra, ser vi at den er rettet direkte mot Mekka (Wikipedia, 2023). Fra tiden Abd al-Rahman I styrte til Abd Al-Rahman III så hadde teknologien utviklet seg slik at de faktisk kunne følge den islamske tradisjonen. Men hvorfor er dette så viktig? Før jeg svarer på det vil jeg fortelle litt om moskéen.

Moskéen er noe jeg gledet meg virkelig til å se da vi besøkte Madinat al-Zahra. Moskéen ligger på det midtre-nivået, men var dessverre stengt

Fig. 9: Væger og Æger persenterer Madinat al-Zahra for gruppen.
Photo: Martin Ebert

for besøkende dagen vi var der. Arkitekturen til moskéen følger en klassisk stil med et åpent kvadratisk område for rengjøring, før man går inn i selve bønnenesalen. Et særtrekk med moskéen, i forhold til andre moskéer i sin periode, var minaret. Minaret er tårnet koblet til moskéen hvor bønnenesalen kommer fra. I al-Andalus på den tiden var det ingen moskéer som hadde et minaret, og moskéen i Madinat al-Zahra var den første moskéen i hele iberiske halvøya som fikk det (Conjunto Arqueológico, u.d.). Moskéen, som er et symbol på et muslimsk samfunn, er ikke kun et sted for tilbedelse, men også et sosialt samlingspunkt for folket. Det skal være lett tilgjengelig for folket, som er kanskje hvorfor det ligger i det midtre nivået. Og her kan mennesker fra alle sosiale grupper møtes, og det er ingen forskjell mellom den rikeste og fattigste mannen. Jeg husker noe veldig interessant dagen før da vi besøkte moské-katedralen i Cordoba. I moskéen var det forskjellige utstillinger av gjenstander fra Cordoba gjennom historien. Vi hadde sett på mange forskjellige gjenstander, men det var en gjenstand som fikk meg til å stoppe opp. En steintavle med arabisk skrift på. På skiltet under sto det forskjellige ting på spansk, men det var to ord jeg kjente igjen, «Medina Azahara». Ved hjelp av google oversetter fikk jeg lese at dette var en gravstein utenfor moskéen i Medina al-Zahra. Jeg er selv muslim, men arabisk-kunnskapene mine er ikke gode nok for å kunne lese på steintavlen. Flaks for meg så drev jeg og undersøkte sammen venn og klassekamerat, Marouan. Han er oppvokst i Marokko og kunne flytende arabisk både muntlig og skriftlig. Han klarte å lese og forstå steintavlen og oversette den for meg. Det var et vers fra koranen. Vi søkte opp verset på nettet og fikk opp teksten. Det var helt likt. Siden jeg vokste opp har jeg hørt at koranen har vært uendret helt tilbake til profeten Muhammad. Men det å se en tusen år gammel steintavle rett foran meg, som viser akkurat samme tekst som på mobiltelefonen var helt oppsiktsvekkende. Men hvorfor er dette så viktig? Samme grunn som hvorfor det er så viktig at moskéen skal rettes mot Mekka. Tro.

Badehuset

I islamsk kultur er troen veldig viktig som er hvorfor store deler av byen er designet basert på akkurat denne troen. I islam er spesielt vann veldig sentralt. Når man skal be i islam så må man være ren både mentalt og fysisk. Derfor utfører muslimer ritualet kalt wudu, «den lille renselse», som handler om å vaske ansiktet, hendene, hodet og føttene før bønnen (Vogt, 2023). I Madinat al-Zahra finner vi derfor avansert infrastruktur med akvedukter, som førte vann til husholdninger, hager, fontener og offentlige bygninger. I tillegg hadde byen et utbredt kloakksystem koblet til de viktigste bygningene i byen (UNESCO, 2018). Men når sommeren i Cordoba går opp til nesten 40 grader celsius og man har tilgang til vann så er det en ting man må ha: et badehus.

Flaks for oss som besøkte byen så hadde noen deler av badehuset blitt restaurert. Inngangen, som følger resten av designet til byen, har de

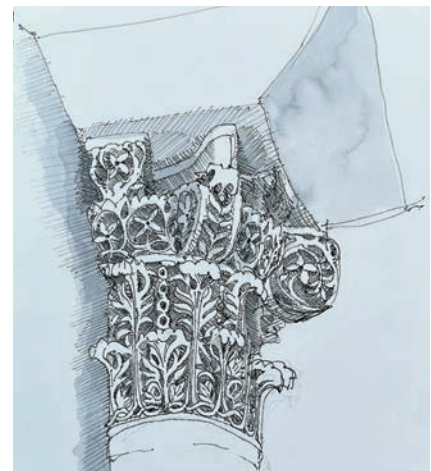

Fig. 10: Digital vs. analog: To søylekapitell scannet og skissert av Martin Ebert

MADINAT AL-ZAHRA

klassiske hesteskobue-portene som fører inn i et kvadratisk areal. Badehuset besto av flere rom, og hadde et stort kvadratisk basseng i midten (Conjunto Arqueológico, u.d.; Wikipedia, 2023). Dessverre var selve badehuset stengt av for turister, og jeg fikk derfor kun se fra utsiden med begrenset utsikt. Men jeg hadde allerede lest litt om badehuset og dens struktur. Det som jeg fant interessant med badehuset var bruk av en romerske hypokaust. En hypokaust er et romersk oppvarmingssystem under gulvet til en bygning. Selve systemet består av å løfte opp gulvet, og spre varmluft fra en ovn i hulrommet (Unionpedia, u.d.).

Paradisets hager

Utenfor badehuset finner vi enda et tegn på muslimsk arkitektur, nemlig hagene. Men hvorfor er de så viktige? I islam er natur en av symbolene på paradiset, og derfor en stor del av den muslimske kulturen. Islam er en ikonoklastisk religion, altså en religion som er imot bruk av bilder og/eller ikoner for å representere noe hellig. Derfor kan man si at kalligrafi, ornamentikk og geometri er elementært i islamsk arkitektur. Spesielt ornamentikken som holder naturen veldig høyt, og mye av stukkaturen som karakteriseres av planter, trær og blader. Hagene tar derfor opp en stor plass av det øvre-nivået til byen. Jeg sier «hagene» fordi det deles opp i et øvre- og nedre nivå med 10 meters forskjell mellom hverandre (Wikipedia, 2023). Vi ser også at hagene er et tidlig eksempel på klassisk islamsk hage stil med et firedelt hage-system, som prøver å etterligne de fire hagene i paradiset i islam (SNL, 2019). Fra det øvre nivået renner det vann helt til det nedre nivået som gir næring til alle planter og trær i arealet.

Trærne spilte en sentral rolle i middelhavsklimaet vi opplevde. Dagen vi var der var det høye temperaturer for å være i midten av mars. Jeg husker tydelig hvor deilig det var å sette seg ned under skyggen til trærne. Marouan satt til og med og sov for en liten periode. Dette er akkurat tanken bak trærne i islamsk arkitektur. Tidlig islamsk arkitektur utviklet seg i tropiske miljøer hvor det blir ganske så varmt. Derfor er skyggelagt arkader og trær vanlige i islamsk arkitektur, noe som bidrar til kjøligere klima i disse varme strøkene. Og som vi har sett så finner vi dem også godt til stedet her i Madinat al-Zahra.

Hvis jeg skulle beskrevet turen til Madinat al-Zahra på en setning hadde det vært: Historisk muslimsk arkitektur og en liten opplevelse av en hverdag i et av de største muslimske kalifatene gjennom historien. Jeg sitter fortsatt og lur på hva som gjemmer seg under bakken i byen. Noe som kanskje utvikler vår forståelse av historien og den islamske verdenen. Kanskje den fineste stukkaturen eller den mest informative stein tavlen, som bare venter på å bli funnet. Jeg gleder meg til å se hva ekskavasjonen fører til, og hvilke andre mysterier blir avdekket.

Litteraturliste

Britannica, The Editors of Encyclopaedia (2023, 3. februar). Al-Andalus. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/place/Al-Andalus>
Conjunto Arqueológico de Madinat al-Zahra. (u.d.). The Aljama Mosque of

Fig. 11: Scene ved ingangen til badehuset i ruinene til Madinat
Photo: Gabrielle Bergh

Medina Azahara. Google Arts & Culture. The Aljama Mosque of Medina Azahara — Google Arts & Culture

Gunnarsjaa, A. (2019, 6. november). hesteskobue. Store norske leksikon. <https://snl.no/hesteskobue>

Khalidi, T. (2023, 1. januar). Abd al-Rahmān III. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/biography/Abd-al-Rahman-III>

Lamprière, D. (2022, mars). Madinat al-Zahra. Andalucía Magazine. <https://www.andalucia.com/magazine/english/ed4/madinat.htm>

SNL. (2019, 13. februar). hage (symbolikk). Store Norske Leksikon. https://snl.no/hage_-_symbolikk

Tschudi-Madsen, S. (2023, 12. mai). polykromi. Store Norske Leksikon. <https://snl.no/polykromi>

UNESCO. (2018, 14. mars). The Caliphate City of Medina Azahara. UNESCO, World Heritage Convention. <https://whc.unesco.org/document/168721>

UNESCO. (u.d.). Caliphate City of Medina Azahara. UNESCO, World Heritage Convention. <https://whc.unesco.org/en/list/1560/>

Unionpedia (u.d.). Hypokaust. Unionpedia. <https://no.unionpedia.org/Hypokaust>

Vogt, K. (2022, 4. mars). kalif. Store norske leksikon. <https://snl.no/kalif>

Vogt, K. (2021, 13. november). qibla. Store Norske Leksikon. <https://snl.no/qibla>

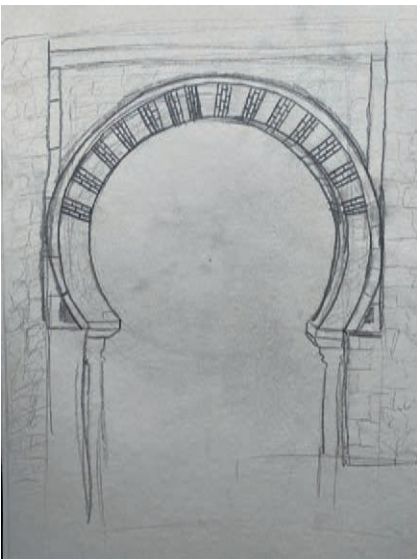
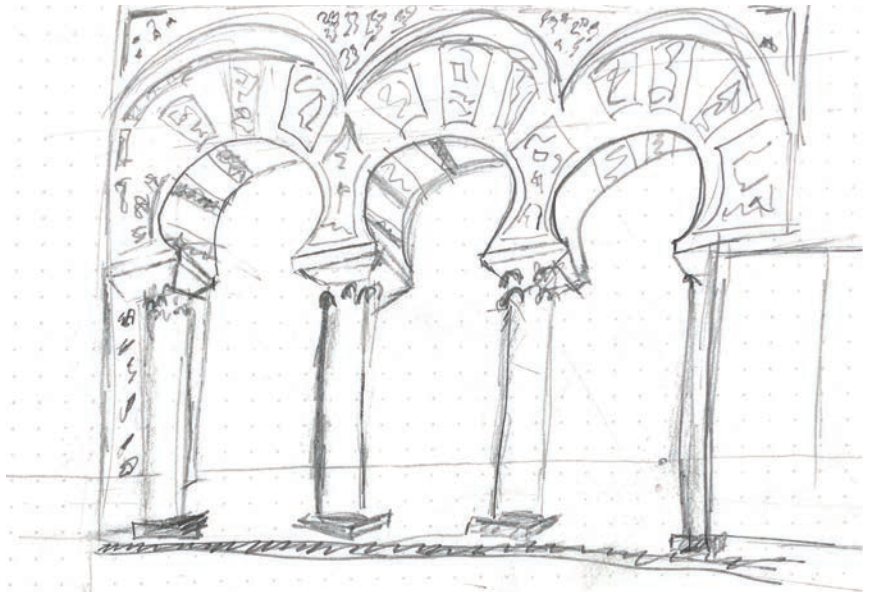
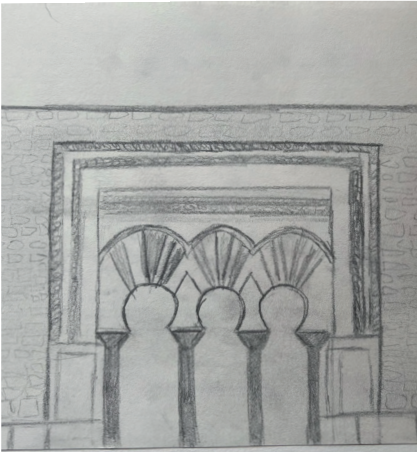
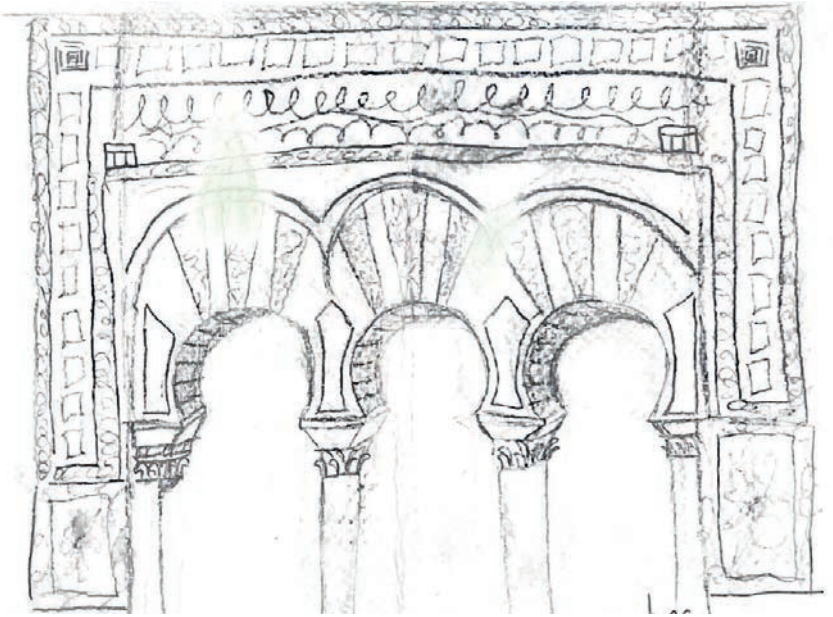
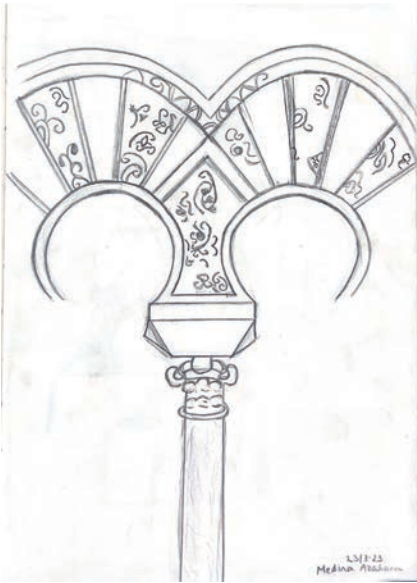
Vogt, K. (2023, 25. januar). wudu. Store norske leksikon. <https://snl.no/wudu>

Wikipedia. (2023, 7. februar). Madinat al-Zahra. Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Madinat_al-Zahra

Fig. 12: NMBU studenter tegner ved Madinat al-Zahra
Photo: Gabrielle Bergh

MADINAT AL-ZAHRA

MADINAT AL-ZAHRA

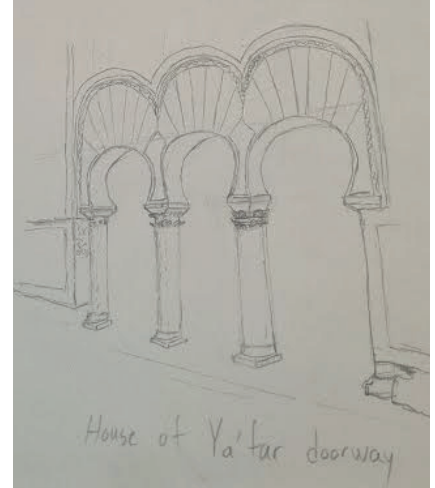
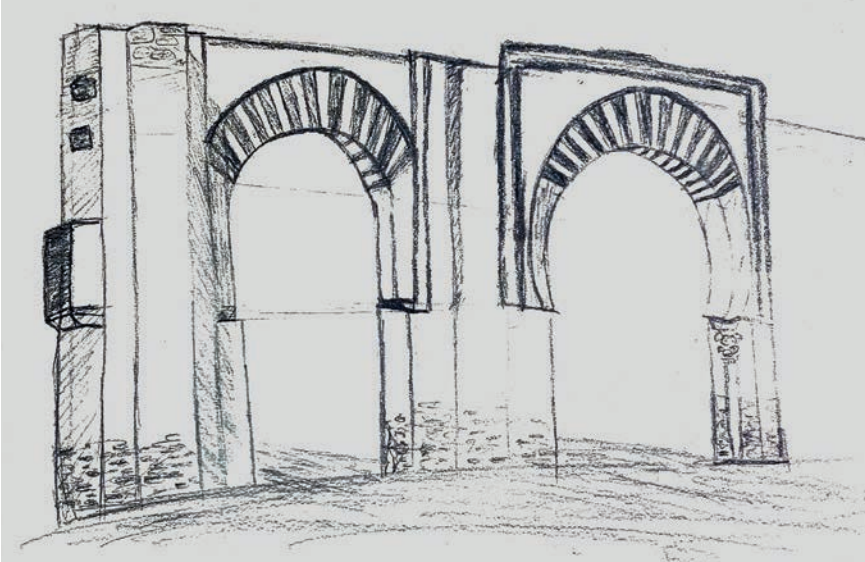
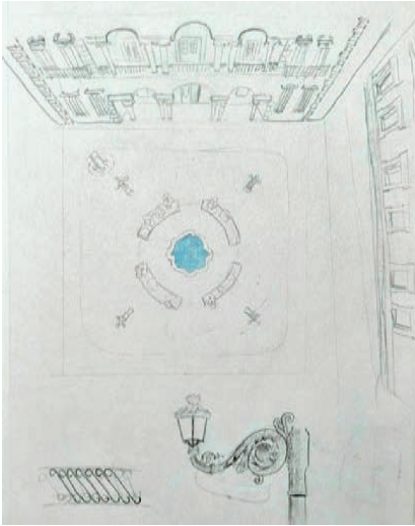

Fig. 13: Observasjons-skisser laget av studenter under besøket på Madinat al-Zahra. Photos: Gabrielle Bergh

PRIEGO DE CORDOBA

Militærprojeksjon av torget med rådhuset i Priego de Cordoba.
Skisse: Væger Nheli

Den historiske bykjernen i Priego de Cordoba.
Bilde: Google Earth, bearbejdet av Martin Ebert

Priego de Córdoba er en by i provinsen Cordoba på veien fra Cordoba til Granada. Under den mauriske perioden fra det 9. århundre ble stedet kalt "Medina Bahiga". Byen vokste og ble det administrative sete til en av territoriene i Al-Andalus. Priego spilte en viktig rolle i de krigshandlinger til emirene i Córdoba. I 889 ble Priego sentrum for et opprør ledet av Ibn Mastana, som kalte seg herre over Priego og Luque.

Allerede i 1225 erobret Ferdinand III av Kastilia stedet og overga det til Ordenen av Calatrava. Priego falt imidlertid tilbake til det nasridiske emiratet Granada. Først i 1341 ble Priego endelig erobret av troppene til Alfons XI for den kristne Reconquista. Etter erobringen måtte slottets murer gjenoppbygges. Alfons fremmet gjenbosetting av byen ved å gi den skattemessige privilegier. I 1370 ble byen overtatt av Henrik II av Castilla til Gonzalo Fernández de Córdoba, lederen av adels huset i Aguilar.

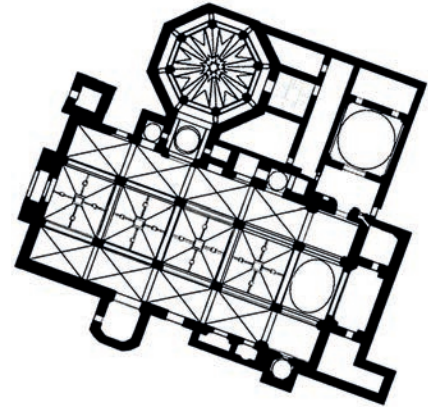
I 1502 utnevnte de katolske kongene don Pedro Fernández de Córdoba til første marquis av Priego. I denne perioden blomstret byen; det ble bygd rådhuset, fengsler, lagerbygninger (pósito) og et stort slakteri. Byens slott er et opprinnelig maurisk anlegg fra det 13. og 14. århundre, et militært anlegg av streng utseende med flere rektangulære og et rundt tårn. Et av tårnene, Torre del homenaje (Tårnet for hyllest), stiger 30 meter over bakken. Slottet ble erklært til kulturminne allerede i 1943.

Kirken Parroquia de Nuestra Señora de la Asunción ble bygget i Mudéjar-stil fra 1525 til 1575. På 1700-tallet ble det lagt til mange sidekapeller, og på 1800-tallet kom det barokke taket samt den

PRIEGO DE CORDOBA

åttekantete sidekapellet Capilla del Sagrario, bygget av Francisco Javier Pedrajes, med sin hvelv som er dekorert med rikelig Rokoko stukk. Kirken ligger ved plassen foran borgen. Her valgte mange studenter å ta en pause fra bussturen. Ved å spasere gjennom de små gatene rundt kirken kom man til kanten av platået byen er plassert på. Her åpnet det seg et flott panorama ut i landskapet.

Teksten er generert fra Wikipedia og tilrettelagt av Martin Ebert.

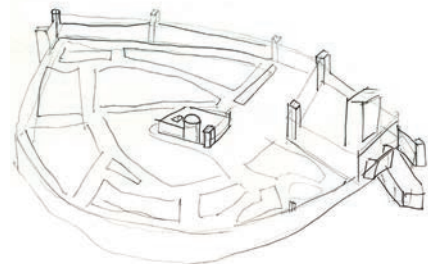

Planen av Vår Frue kirken i Priego. Tegning: <https://www.elturistatranquilo.com/priego-de-cordoba-cordoba/>

Vår frue kirkens sørfasade med brønn. Skisse: Martin Ebert

På kanten: Gamlebyen avsluttes brått med en høy terrengkant mot nord som åpner utsikten mot olivenplantasjene utenfor byen. Photo: Martin Ebert

Skisser som viser forskjellige situasjoner fra Priego, tegnet av Kaja Langeland (torget), Jakob Thulesius (byplanen) og Marouan El Azzouzi (San Pedro kirken).

VILLA ROMANO

Villa Romano El Ruedo

av Frida Køber Solberg

Fig. 1. Villa El Ruedo. Bildet er tatt fra nordsiden, rommet som vises på bildet er et nymfeum.

Photo: Frida K. Solberg

I landsbygden Almedinilla finner vi den romerske villaen El Ruedo. Dette er en de største villaene og en av de best bevarte romerske villaene på den iberiske halvøy (Nutter, 2022; Subbetica). Ruinene blir i dag beskyttet av en takkonstruksjon slik som man kan se på bildet under. På <https://vimeo.com/36704737> kan man se en kort video hvor villaen er virtuelt rekonstruert, det er også lagd en nettside for den virtuelle rekonstruksjonen (<http://almedinilla3d.ihman.com/>) men denne fungerte ikke da jeg forsøkte. Villaen er datert fra det første århundre, til det syvende århundre. Villaen er erklært som en eiendel av kulturell interesse (The Andalusian Institute of Historical Heritage).

Det har vært vanskelig å finne gode kilder på engelsk, derfor har jeg brukt google translate til å oversette en rekke spanske kilder, disse er markert i litteraturlisten. I tillegg har jeg brukt turistkilder og skiltene på området. Utvalget av spanske akademiske kilder som jeg har hatt tilgang på har også vært begrenset. Derfor har jeg måttet bruke mange kilder om ulike temaer, som for eksempel vannsystemene eller om mosaikk gulvene i villaen, for å kunne skape et helhetlig bilde. Videre har ulike kilder tolket funn og undersøkelser ulikt, og det mange spørsmål som undersøkelsene ikke har klart å svare på.

Som nevnt har det vært vanskelig å finne kilder om temaet og El Ruedo, dette har både vært frustrerende, men også noe av det som har gjort oppgaven spennende. Jeg har ikke hatt noe særlige forkunnskaper om romerske villaer eller Romerriket før denne oppgaven, og selv etter å ha lest masse om villaen og Romerriket klarer jeg ikke å ta helt innover meg hvor gammel dette bygget og denne kulturen er. Det har vært veldig spennende å lære om den romerske kulturen og denne delen av spansk historie, selv om oppgaven går bare inn på en liten del av en stor og kompleks kultur.

Romerriket

Romerriket var et av de «mest innflytelsesrike sivilisasjonene i historien» og et av de mektigste (Romerriket.no). I sin storhetstid kontrollerte de store deler av Europa, Asia og Nord-Afrika. Romerriket ble grunnlagt i år 753. fvt. og varte som et imperium frem til Diokletian (regjerte fra 284 til 305. evt.) delte imperiet i to: Vestromerriket og Østromerriket (også kjent som Byzants). Vestromerriket varte frem til 476. evt. Da den romerske keiseren ble avsatt, mens Østromerriket varte frem Konstantinopels fall i 1453. Romerriket var en imperialistisk stat som bygde på å ekspandere seg. De rekrutterte blant annet leiesoldater ved å tildele dem eiendommer og romersk statsborgerskap. Dette var også grunnen til vesteromerrikets fall (Romerriket.no).

Det fantes forskjellige former for romerske byer: *coloniae*, *civitas stipendiaria* og *municipia* (Torvund, 2007, s.18). *Coloniae* var den høy-

este statusen byene kunne få, de bestod ofte av romerske borgere, særlig krigsveteraner, som ble tildelt eiendommer etter den romerske imperiums strategi. Civitas stipendiaria var vanlige lokale byer som betalte skatt til Roma. Municipia var en oppgradering av civitas stipendiaria, ved at borgerne fikk latinsk status, og at man kunne senere oppnå romersk borgerrett. Under Vespasian (9-79 evt.) fikk alle hispaniske samfunn status som municipia (Torvund, 2007, s.18).

Romerske villaer

Romerske villaer var et bygg på landsbygda, som hadde en jordbruksfunksjon og/eller en feriebolig for luksus for det romerske eliten (Torvund, 2007, s.22). Villaene utgjorde grunnlaget for jordbruksproduksjon under det romerske styret (Brassous, 2020, s.41).

Det var flere kriterier for en optimal plassering av villaen. Den skulle være vendt enten østover eller sydover, ha dyrkbarjord, ligge ved foten av eller i skråningen av en ås, og ligge like ved en vannkilde, en by og en transportåre (Torvund, 2007, s.7). Villa El Ruedo er plassert sydover, i skråningen av en ås. Villaen bestod av en stor landbrukseiendom med tilhørende vann, som blant annet ble brukt til fontenene (...). Villaen ligger også lang en av datidens viktigste kommunikasjonsveier til Malaga (Fornell-Muñoz, 2010, s.376). El Ruedos plassering lå derfor veldig gunstig til.

Villaene bestod ofte av tre deler: Pars urbana, Pars rustica og pars fructuria. Pars urbana var resident delen av villaen, det er her eieren (dominus), hans familie og gjester bodde når de opphold seg på villaen. Pars rustica huset slavene og arbeidernes bokvartaler, staller og lagre for verktøy. Pars fructuria er den delen av villaen hvor produksjon og lagring av matvarer tok sted (Fornell-Muñoz, 2010, s.368). Noen kilder inkluderer produksjonen (Pars fructuria) som en del av Pars rustica (The Andalusian Institute of Historical Heritage). Villaen El Ruedo har både Pars urbana og pars rustica, men kan ha hatt pars rustica og pars fructuria vest for villaen på den andre siden av motorveien (Fornell-Muñoz, 2010, s.376). Det var regionale forskjeller på villaene, på

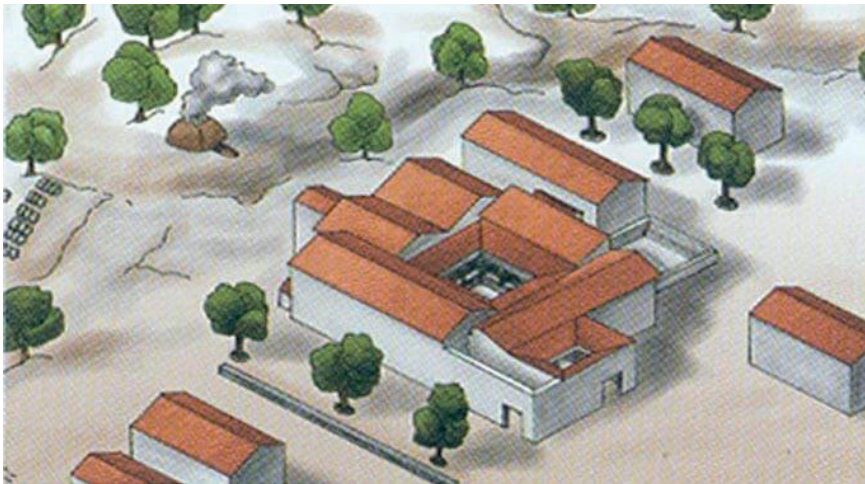

Fig. 2: Illustrasjon av El Ruedo.
Bilde: <https://www.elturistatranquil.com/villa-romana-el-ruedo/>

syd- og øst kysten var ofte villaenes hovedfunksjon jordbruksproduksjon, og resident delen var ofte små (Arnau, 2005, s.523). I tillegg til jordbruksvillaene fantes også villa marittima, en feriebolig ved sjøen og villa suburbana, en feriebolig i utkanten av byen (Torvund, 2007, s.23).

Dominus

I det romerske samfunnet var familiene hierarkiske og sterkt patriarkalske. Familiens overhode ble kalt dominus/ paterfamilias, og han utøvde Patria potestas, som betyr uinnskrenkelig makt over hans hustru, barn og slaver (Cooper, 2007, s.4). Samfunnet ble også delt opp i to samfunnsklasser: honestiores og humiliores. Honestiore var den øvre klassen, som bestod av store landeiere. Humiliores var den lavere klassen som bestod av handelsmenn, mindre land eiere og øvrige befolkningen (Brassous, 2020, s.42). Dessverre så har jeg ikke klart å finne noe informasjon om dominusen og de øvrige innbyggerne på El Ruedo. Det finnes heller ikke noe informasjon om hvilken gruppe eierne av El Ruedo tilhøre, men som jeg skal komme tilbake til senere var eierne (særlig fra 4.århundre) svært velstående.

Romernes erobring

Det var stor konkurranse mellom Romerne og Karthagos om å kontrollere det vestlige Middelhavet. I løpet av det 2.århundre fvt. erobret Romerne Spania, og etablerte kolonien Hispania, som skulle vare i 700år. Denne kolonien ble «en av Romas rikeste og best organiserte kolonier» (Andalucia.com). I følge *Expositio totius mundi et gentium*, som er en beskrivelse av Romerriket og verden rundt skrevet an en anonym romerske borger, bestod Hispanias eksport av: fiskesaus, klær, smult, olje og hester (Brassous, 2020, s.41).

Hispania ble delt opp i Provinser, med tilhørere guvernører som utøvde makt for keiseren (Brassous, 2020, s.42). El Ruedo lå i provinsen Baetica, regionen som i dag kalles Andalucía. I denne provinsen var Cordoba provinshovedstad og det administrative senteret (Torvund, 2007, s.20). Cordoba er ifølge google maps en 20timers gåtur unna El Ruedo.

De første 200årene ble preget av uro og opprør fra de lokale. Det var først i år 19. fvt. at Romerriket fikk fullstendig kontroll over hele Spania (Torvund, 2007, s.18). De første romerske villaene i Hispania ble etablert på slutten av 1.århundre fvt., antallet økte kraftig på 1 og 2-hundretallet evt. (Torvund, 2007, s.19). På 2 og 3-hundretallet opplevde Hispania en turbulent tid, der de ble invadert av maurerne og frankerne. I tillegg forsøkte Hispania å gå imot Roma i 258-270, men de mislyktes. Hispanias eksport til Romerriket ble også redusert i denne perioden (Torvund, 2007, s.20). Etter den turbulente tiden, måtte Roma omorganisere Hispania får å få tilbake kontrollen. Provinsen Baetica forble uendret, men provinsguvernøren holdt utøvde et strengere oppsyn av eliten. På 4.århundre ble to tredjedeler av spanske byers inntekster konfiskert til den romerske keiseren. I denne perioden økte

forskjellen på eliten og resten av befolkningen, de rike ble enda rikere og fikk større eiendommer (Torvund, 2007, s.21).

Etter romertiden

I løpet av det 5. århundre vestgoterne kontrollen over Spania, men majoriteten av befolkningen på det 6. og 7. århundre var ikke gotiske (Arce, 2020, s.74). De Goterne som kom til Spania, var opptatt av å integrere seg i den romerske kulturen. Vestgoterne tok også kontroll over de romerske villaene, enten ved å overta dem selv eller ved å gjøre det gjennom Hispano-romerne. Deres tilstedeværelse i villaene er vanskelige å oppdage i de arkeologiske registreringene (Arce, 2020, s.73f; Arnau, 2005, s.545). Som tidligere nevnt er El Ruedo datert fra 1. århundre til det 7. århundre, derfor er det grunn til å tro at vestgoterne kan ha overtatt villaen. Fra det 8. århundre til det 15. århundre tok Maurerne kontroll over store deler av Spania. Jeg har ikke funnet noe informasjon om El Ruedo var bebodd etter det 7. århundre, det er mulig at villaen ble forlatt etter dette.

Almedinilla

Til høyre i google maps bildet ser man Cerro de la Cruz. Dette var en iberisk landsby på 2-3 århundre fvt. Likt andre iberiske byer som motsette seg romersk styre ble landsbyen ødelagt og brent ned, før de flyttet byen ned i dalen til der Almedinilla ligger i dag (Ayas, 2010, s.69). Det er også grunn til å tro at en massakre fant sted, men er vanskelig å si noe om omfanget (Sanz, Kavanagh de Prado og Ordax, 2010. s.92f). Jeg har ikke klart å finne noe informasjon om byen under romertiden, men det har antageligvis jobbet mange slaver og arbeidere på villaen.

Baetica var Hispanias rikeste provins, og det er i dette området et av nåtidens Spanias viktigste jordbruksområder ligger. Her dyrkes det korn og oliven, i tillegg til husdyrproduksjon. Området har også forekomster

Fig. 3: Frida og Helene holder foredrag på torget i Almedinilla.
Photo: Gabrielle Bergh

VILLA ROMANO

av viktige metaller som jern og sølv (Torvund, 2007, s.17-19). Slik man kan se på google maps bildet over er det meste av området dekket av oliventrær.

Historien til Villa El Rudeo

Villaen har blitt bygget med mange ulike byggeteknikker og materialer, derfor har det vært mulig å dele konstruksjonen inn i minst fire faser (Díaz-Pines og Ramón, 1990, s.82). Det er svært lite som er bevart fra den første fasen, men det er fortsatt mulig å se at konstruksjonen bare preg av dårlig kvalitet. Dette kan bety at villaen på denne tiden bare var en landbruksetablering, der det ikke er mulig å bevise at det var bebodd (Díaz-Pines og Ramón, 1990, s.83). Under den andre fasen gjennomgikk villaen store ombygninger, og det er her villaens endelige planløsning ble konstruert. Denne fasen er plassert i 2.-3 århundre, muligens inn i det 4 århundre (Díaz-Pines og Ramón, 1990, s.84-92). Noen forskere mener at villaen ble forlatt i en liten periode i denne fasen århundre (Díaz-Pines og Ramón, 1990, s.92). Andre er uenige, men mener at det kan ha skjedd et eierskifte av boligen (Fornell-Muñoz, 2010, s.375). Den tredje fasen er datert til 4.-5. århundre. I denne gjennomgikk villaen store endringer og villaen oppnådde sin «maksimale prakt» (Fornell-Muñoz, 2010, s.375). Gradevis gikk villaen fra å være en mellomstor romersk villa, til å bli en villa av «aristokratisk karakter» (The Andalusian Institute of Historical Heritage, s. 2). Som allerede nevnt var det i denne perioden der de rike ble enda rikere og tilegnet seg større eiendommer. Halveis inn i det 5.århundre ble villaen forlatt, dette resulterte i ødeleggelse av statuene i villaen. Som tidligere nevnt, skyldes dette antageligvis vestgoternes invasjon. I tillegg ble residentdelen omkonstruert til produktive områder, med brødvovner, vinpresser osv. (Informasjonstavlene på El Ruedo), dette var ganske typisk for mange

Fig. 4: Gulvmosaikkene i to private rom ved patio (peristyl).
Scan: Martin Ebert med Pix4D

VILLA ROMANO

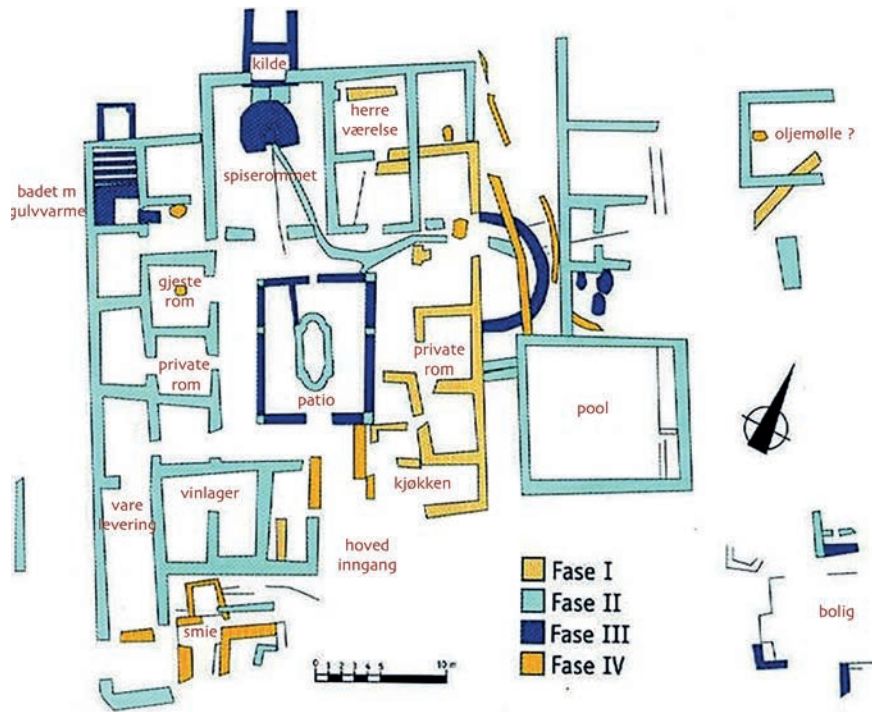

Fig. 5: El Ruedo, plantegning
Bilde: <https://www.elturistatranquil.com/villa-romana-el-ruedo/>

romerske villaer fra det 4. århundre og viser en endring av funksjonen til byene (Arnau, 2005, s.523). I den fjerde fasen ble det konstruert en rekke vegger. Disse veggene ble enten satt opp for å skille eksisterende rom eller for industriell virksomhet (Díaz-Pines og Ramón, 1990, s.96).

Pars urbana

El Ruedo er en peristylvilla dekorert med statuer, mosaikker og veggmalierier. Fargene som ble brukt til veggmaleriene kan tyde på at eierne av villaen hadde høy sosial og økonomisk status (Mateos, Cosano, Mora, Muñiz, Carmona, Jiménez-Sanchidrián og Ruiz, 2015, s.21). Mosaikk gulvene er de mest kjente dekorasjonen fra de romerske villaene. Ofte var dette geometriske motiver, men i noen viktige rom kunne disse vise figurative sener. I El Ruedo er det funnet 13 mosaikk verker, hvorav fire av verkene er komplette. Mosaikk verkene avbilder i all hovedsak geometriske motiver, men det er også tilfeller av plante motiver (Prieto, 1991, s.326). Bildet til høyre viser et av rommene hvor mosaikk verket er komplett. Dekorasjonen i villaene var viktig for å vise domusens makt og hans sosiale status (Arnau, 2005, s.539).

Triclinium

Det viktigste rommet for besøk var tricliniumet, dette er en formell romersk spisestue. Dette var et stort rom på 90 kvadratmeter. Langs den bakerste vegg dominerte et nymfeum, i form av en stor fontene. Et nymfeum er et monument dedikert til nymfer. Fra nymfeumet ble vannet ledet til en fontene som sto midt i stibadiumet. Som man ser på bildet til høyre, sto denne midt i rommet. Et stibadium er et romersk møbel, som var konstruert med sofalignende seter med et spisebord i midten. Dette gjorde at man kunne ligge og spise slik som illustrert på

Fig. 6: El Ruedo, bildet viser villaens Triclinium.
Photo: Frida K. Solberg

VILLA ROMANO

bildet under. Rommet var designet etter og inspirert av guden Somnus (Hypnos i gresk mytologi) sine rom i underverden. Det ble også funnet en statue av Somnus i villaen som antagelig sto i dette rommet (informasjonstavler på El Ruedo).

Pars rustica

Villaen hadde stall, korn siloer, vinpresser, oliven mølle, keramikk ovn og lagerbygg (Nutter, 2022).

En av inngangene til nekropolis.
Photo: Martin Ebert

Ovn eller gravplass?

På baksiden av villaen er det en stor underjordisk konstruksjon, ved siden av denne var det et skilt som fortalte om en nekropolis, der arbeiderne og slavene ble begravet. Dette tolket vi som at konstruksjonen var nekropolisen, da ingen av oss visste hvordan en romersk nekropolis så ut. Men skal man tro turistsidene så er dette en keramikk ovn til å lage vin- og olje krukker. Da det var nettopp vin og olje som ble produsert på villaen (Nutter, 2022). Når man leser skiltet i etterkant så kan det se ut som at våre lesekunnskaper var litt redusert av varmen. Med etterpåklokskap kan vi også tenke oss at inngang kunne lede til 400 graver og et område på nesten 5000m². Da veien til Almedinilla ble anlagt, forsøkte man å redde ruinene av villaen, men måtte da legge veien over nekropolisen og produksjonsområdet til villaen (El turista tranquilo, 2018).

Oppsummering

Villaen El Ruedo er en av de største og best bevarte romerske villaene på det iberiske halvøy. Den dateres til perioden 1.-7. århundre. Romerne tok makten i Spania i løpet av 2. århundre fvt. og brakte med seg sin kultur til Spania, blant annet villaene. Romerske villaer var bygninger som fungerte som jordbrukseiendommer eid av eliten, og/eller som luksuriøse fritidsboliger. Eierne av El Ruedo er ukjent, men må ha vært en velstående dominus. Villaen ble muligens overtatt av vestgoterne i løpet av 5. århundre, da goterne tok makten i Spania. Jeg har ikke funnet noe informasjon om hva som skjedde med villaen da maurerne tok kontroll over Spania i det 8. århundre.

Villaen bestod både av pars urbana og pars rustica, og hadde en stor landbrukseiendom i en region med svært fruktbar jord. Konstruksjonen av villaen foregikk i fire faser, hvor den gjennomgikk både store og små forandringer. Villaen var svært utsmykket med blant annet mosaikker, veggmalerier, fontener og statuer, som viste dominusens makt og sosiale status.

Litteraturliste

Andalucia (uten dato), History - The Romans in Andalucia. Andalucia.com <<https://www.andalucia.com/history/romans.htm>>

Arce, Javier (2020), The Visigoths in Hispania: New Perspectives on their Arrival and Settlement i (Red.) Sabine Panzram and Paulo Pachá, The Visigothic

Kingdom: The Negotiation of Power in Post-Roman Iberia (s.59-77). Amsterdam University Press.

Arnau, Alexandra Chavarria (2005). Villas in Hispania during the fourth and fifth centuries i (Red.) Kim Bowes og Michael Kulikowski Hispania in Late Antiquity. Current Perspectives, (s. 518-555). Brill publisher.

Ayas, Manuel Ramirez (2010), Den bastetanske iberiske verden i (red.) Ignacio Muñiz Jaén og Fernando Quesada Sanz Monografisk notatbok (s. 67-73).

Publisert av Caicena River Ecomuseum, Redigert av Almedinilla rådhus. oikos nr. 2, 2010. Oversatt av Google.

Brassous, Laurent (2020), Late Roman Spain i (Red.) Sabine Panzram and Paulo Pachá, The Visigothic Kingdom: The Negotiation of Power in Post-Roman Iberia (s.39-55). Amsterdam University Press.

Cooper, Kate (2007), Closely Watched Households: Visibility, Exposure and Private Power in the Roman Domus. Past & Present, Volum 197, nr. 1, s. 3–33. <<https://doi.org/10.1093/pastj/gtm012>>

Díaz-Pines, Carrillo og Ramón, Jose (1990), Técnicas constructivas en la villa romana de El Ruedo (Almedinilla, Córdoba) (Norsk: Byggeteknikker i den romerske villaen El Ruedo). Anales de Arqueología Cordobesa Vol. 1, (1990), s. 81-108. <<https://helvia.uco.es/xmlui/handle/10396/2660>> Oversatt av Google.

El turista tranquilo (15.11.2018), Romersk Villa El Ruedo, El turista tranquilo.com <<https://www.elturistatranquil.com/villa-romana-el-ruedo/>>

Fornell-Muñoz, Alejandro (2010), Control y uso del agua en las villas de la Bética (norsk: Kontroll og bruk av vann i villaene i Bética) i (Red.) Lázaro Gabriel Lagóstena Barrios, José Luis Cañizar Palacios og Lluís Pons Pujol, captación, uso y administración del agua en las ciudades de la Bética y el occidente romano, s.365-381). Utgiver: Universidad de Cádiz. Oversatt av Google. <https://www.researchgate.net/publication/355041694_Control_y_uso_del_agua_en_las_villas_de_la_Betica>

Informasjonstavler på El Ruedo

Mateos, Laura Dara; Cosano, Daniel; Mora, Manuel; Muñiz, Ignacio; Carmona, Rafael; Jiménez-Sanchidrián, César og Ruiz, José Rafael (2015), Raman microspectroscopic analysis of decorative pigments from the Roman villa of El Ruedo (Almedinilla, Spain). Spectrochimica Acta Part A: Molecular and Biomolecular Spectroscopy, Volume 151, nr. 5, 2015, s. 16-21 <<https://doi.org/10.1016/j.saa.2015.04.044>>

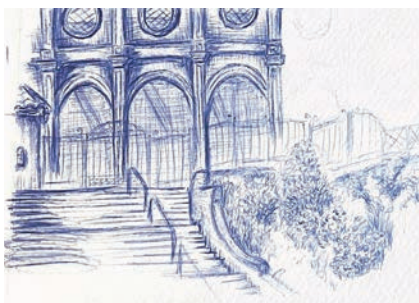
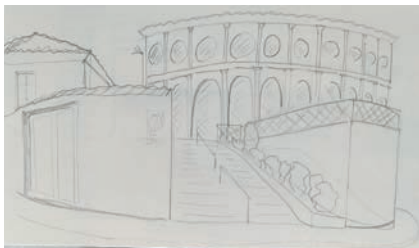
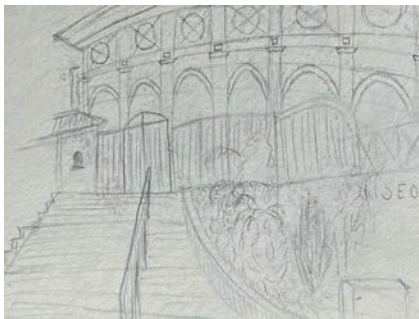
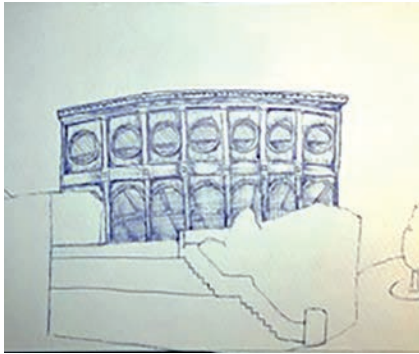

Museumsanlegget til El Ruedo med modern inngangsparti i Corten-stål. Photo: Gabrielle Bergh

Going local: Studenter i roman outfits on site. Photo: Martin Ebert

VILLA ROMANO

Skisser av en liten arena i nærheten av El Ruedo. Skisser fra Emil Omdal, Hanna Kristensen, Jakob Thulesius og Aurora L. Pettersen.

På torget i Almedinilla: Studentene noterer sine inntrykk og tegner.
Photos: Gabrielle Bergh

[org/10.1016/j.saa.2015.06.091](https://doi.org/10.1016/j.saa.2015.06.091)

Nutter, Nick (2022), Villa Romano - El Ruedo. Visit Andalusia.com, Sist oppdatert 14.9.22 <<https://www.visit-andalusia.com/villa-romano-el-ruedo-cordoba/>>

Prieto, Rafael Hidalgo (1991), Mosaicos con decoración geométrica y vegetal de la villa romana de El Ruedo (Almedinilla, Córdoba) (Norsk: Mosaikk med geometrisk og plantedekor fra den romerske villaen El Ruedo), *Annals of Cordovan Archaeology* 2, s. 325-362. <<http://hdl.handle.net/10396/2679>>. Oversatt av Google.

Romerriket.no (uten dato), Romerriket: Alt du trenger å vite om romerrikets historie <https://romerriket.no/#Hvilke_land_besto_romerriket_av>

Sanz, Fernando Quesada; Kavanagh de Prado, Eduardo; Ordax, Javier Moralejo (2010), Den iberiske bosetningen på Cerro de la Cruz i (red.) Ignacio Muñiz Jaén og Fernando Quesada Sanz Monografisk notatbok (s. 75-96). oikos nr. 2, 2010. Oversatt av Google.

Subbetica (Uten dato), Villa Romana «El Ruedo». Subbetica: centro de Andalucía <<https://turismodelasubbetica.es/almedinilla/item/villa-romana-el-ruedo>>

The Andalusian Institute of Historical Heritage (uten dato), dokument for Romersk villa El Ruedo, Kode: 01140040002. Oversatt av Google.

Torvund, Henriette L'Orsa (2007). URBS IN RURE?: ROMERSKE VILLER I SPANIA I 4. ÅRHUNDRE E.KR. (Masteroppgave), Universitetet i Oslo.

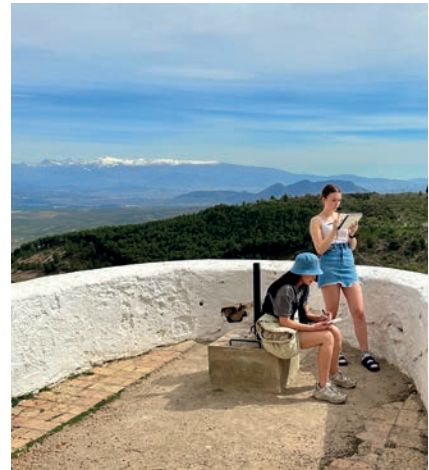
CASTILLO MOCLIN

Moclín er en liten by ca 30 km utenfor Granada. Fra slottet kan man nyte utsikten til fjellene i Sierra Nevada og skimte Granada på horisonten. Det planlagt besøket av borgen måtte avlyses da det ikke lyktes med å finne personer i landsbyen som kunne gi oss adgang.

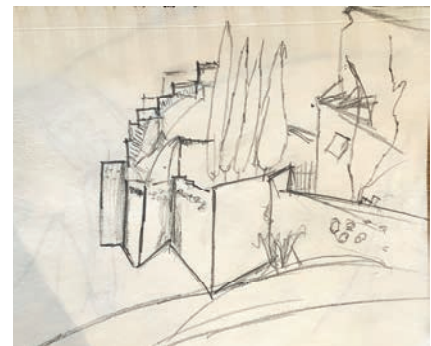
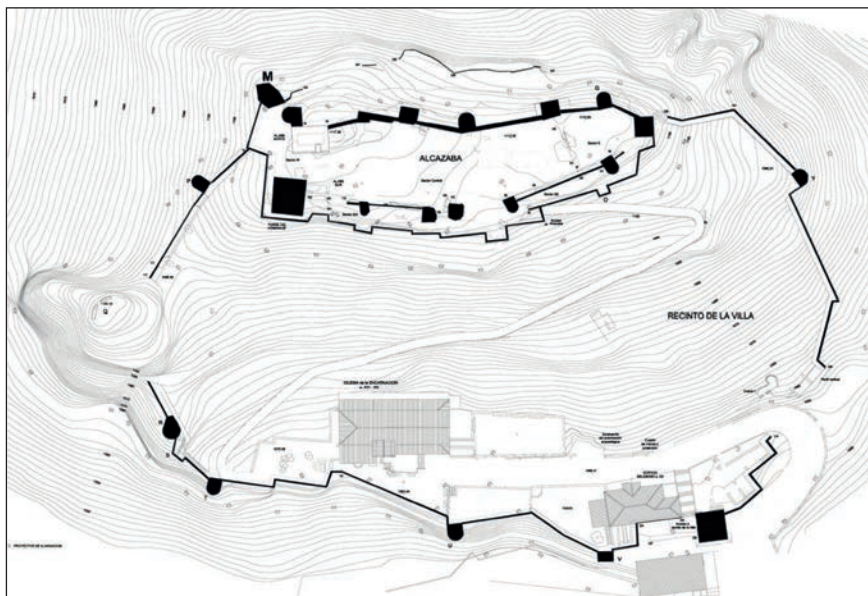
Borgen ligger på 1100 meters høyde og spilte en viktig rolle i kontrollen av passasjen mellom Alcalá la Real og Vega de Granada. Den ligger på toppen av den befestede landsbyen Moclín, i provinsen Granada. Navngitt under det nazariske kongedømmet, 'Hins Al-Muqlin' (festning av de to øyene), på grunn av sin funksjon som utsiktsanlegg. Borgen ble bygget i midten av det 14. århundre, med elementer fra et forrige anlegg, som grensefestning mellom kongedømmene Granada og Castilla.

Den står ytterst i forsvaret av det muslimske Andalus, etter at spaniolene erobret festningene Alcaudete (1340), Alcalá la Real og Castillo de Locubín (1341), som tidligere var de tre viktigste bastionene i det defensive nettverket i denne sektoren. Forbundet med Moclins slott etablerte de nazariske monarker et kompleks nettverk av forsvarsverk, bestående av befestede borger og frittstående utsiktstårn. I 1486 ble Moclín erobret av de katolske kongene.

Gruppen brukte to timer å studere vårvegetasjonen i skråningene under anlegget, skaffe seg adgang til borgen via et lavt murparti, besiktige en Eremitage og nyte den fortreffelige utsikten.

Skisser av utsikten.
Photo: Martin Ebert

Castillo de Moclín
Skisse: Kristoffer Pinheiro

Castillo de Moclín, plantegning.
Kilde: Porras, Alberto G. (2020). El Castillo de Moclín. De hisn a villa fronteriza, Univesity of Granada.

Castillo de Moclín sett fra øst.
Photo: Martin Ebert

CASTILLIO MOCLIN

Orkideer i skråningene under borgen (over), skisse av utsikten mot Sierra Nevada (til høyre) og studenter som koser seg med klatring på fjellet og i ruinene (t. høyre og under).
Photos: Gabrielle Bergh og Martin Ebert, skisse Leif D. Houck.

Granada: Byens historie og nåtid, struktur og severdigheter

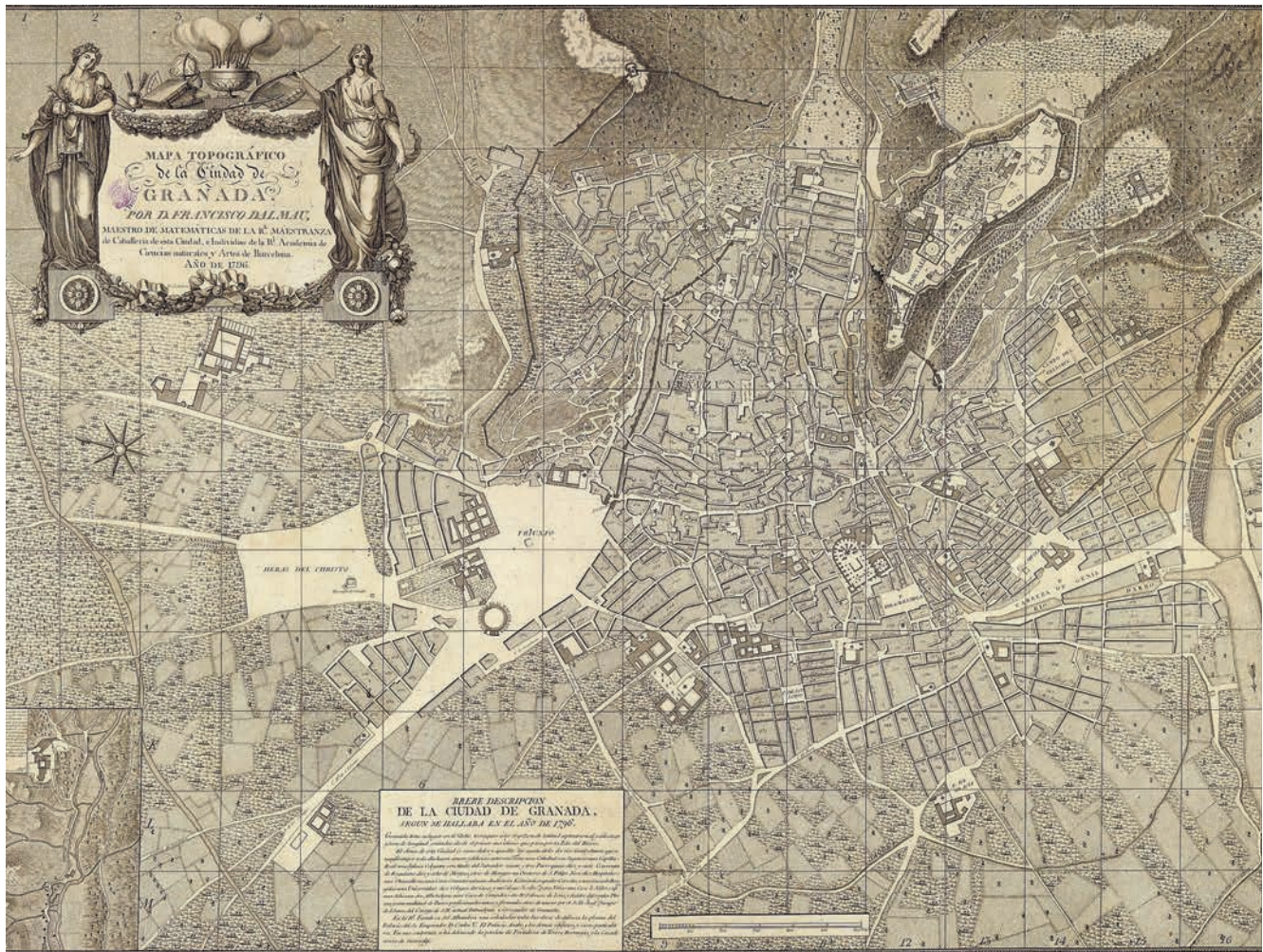
av Mali Larsen Lunsæter

GRANADA

Granada er en by som ligger i Andalucía-regionen i Sør-Spania og er særlig kjent for sin historiske og kulturelle arv knyttet til perioden da regionen var under muslimsk styre («Andalucia», 2020). Byen er først og fremst forbundet med byggverkene Alhambra og Generalife, som er av de mest berømte attraksjonene i hele Spania. Byen har også en unik gamleby, Albaicín, hvor man kan vandre rundt i smale smug og oppleve den mauriske arkitekturen og levemåten helt fra middelalderen. I dette essayet vil jeg utforske Granadas nåtid og historie, spesielt knyttet til perioden under arabisk styre og tiden som fulgte like etter. Jeg vil også ta for meg flere av byens severdigheter og gi et inntrykk av byen og arkitekturen fra perioden.

Da jeg var på skoletur til Granada husker jeg godt øyeblikket når bussen svingte og byen endelig kom til synet. Solnedgangen speilet seg over Sierra Nevada, fjellkjeden som byen ligger i foten av. Det hadde vært nærmere 30 varmegrader den dagen, noe som gjorde synet av snø helt absurd. Det følte allikevel magisk ut, og jeg husker vi var spente på hva vi kom til å møte. Ville byen stå til forventningene om det vi hadde lest og hørt?

Granada, byplanen tegnet av Francesco Dalmau i 1796 etter forbilde av Knollis kart over Roma. Også her er offentlige bygninger vis som plantegning, se f. eks. katedralen. Bilde: Biblioteca Nacional (Madrid) — Signatura: MR/45/1

GRANADA

Historien til Granada

Spanias historie før maurernes inntog, begynner kort fortalt med fønikernes kolonisering i år 1000 før vår tidsregning. Deretter ble det styrt av Hellas og Karthago, en oldtidsby i Nord-Afrika, før det i 195 før vår tidsregning, ble en romersk provins med stedsnavnet Illibris (Kemp, 2007, s.195). Etter Romerrikets fall var det gotene som styrte, og det var altså ikke før arabernes inntog i 711 at byen fikk navnet Granada, som det fortsatt har den dag i dag (Greve & Julsrud, 2023).

I 711 ble Den iberiske halvøya, som omfatter Spania, Andorra, Portugal og Gibraltar, erobret av maurerne, en betegnelse brukt av kristne europeere om muslimske nordafrikanere (Askheim, 2021). Over de neste syv årene var hele halvøya under islamsk styre, bortsett fra deler av nord, som stadig var i endring (Department of Islamic Art, 2001). Al-Andalus var navnet på området som til enhver tid var underlagt islamsk styre og i årene frem til 1492 hadde området sterke varierende grenser (Fuglestad, 2004, s. 32).

Det var flere ulike dynastier som regjerte i Al-Andalus. Det lengstvarende muslimske styret var Nasrid-dynastiet, som ble grunnlagt på 1200-tallet (Lowry & Watson, u.å.). Under denne perioden var makt-sentrum i byen Granada, som skulle vise seg å bli den siste muslimske bastionen i Spania. Under Nasrid-dynastiet opplevde Granada en kulturell blomstring både intellektuelt og kunstnerisk, og man finner i dag kunst og arkitektur som er bevart fra denne tiden. De mest kjente byggverkene i Nasrid-stil er kongepalasset Alhambra og sommerslottet Generalife som ble bygd mellom 1248-1390 («Alhambra», 2022).

I 1492 ble det mauriske herredømme beseiret av de katolske monarkene, kong Ferdinand II og dronning Isabella (Greve & Julsrud, 2023). Etter den kristne gjenerobringen, også kalt Reconquista, kom en periode med utbredt religiøs konvertering. Mange av byens moskeer ble omgjort til kirker, samtidig som også store deler av den mauriske arkitekturen og kunsten ble bevart og innlemmet i den katolske kulturen (Kemp, 2007, s. 193).

Severdigheter

I dag er Granada en populær turistdestinasjon og et viktig kulturelt og akademisk sentrum. Byen er kjent for sine historiske skatter, og for å være en levende by som tiltrekker seg besøkende fra hele verden. Det er totalt ca. 232 208 mennesker som bor i byen i dag («Granada», 2022).

I boken «Fakta om Spania» fra 1984 trekker forfatteren frem det gamle spanske ordtaket «Quien no ha visto Granada no ha visto nada». Ordrett oversatt står det at «den som ikke har opplevd Granada har ikke opplevd noe» (Barot, 1984, s. 33). Hvorvidt dette stemmer er opp til enhver å mene, men det er tydelig at flere opplever noe unikt med denne byen.

Som nevnt innledningsvis er byen først og fremst kjent for byggverkene Alhambra, som regnes for å være en av de største turistattraksjonene i Spania. Både Alhambra og Generalife ble oppført på Unescos liste

Fig. 1: Nasrid palassene
Photo: Mali L. Lunsæter

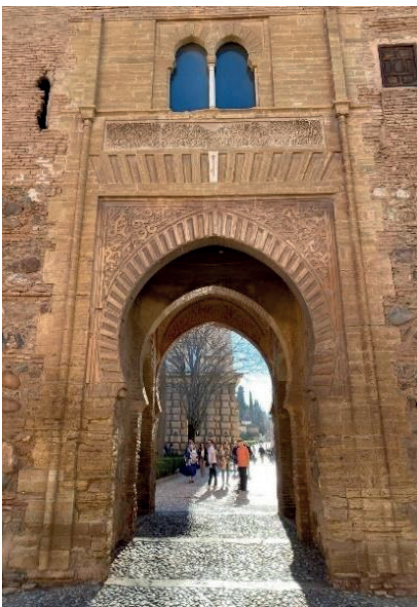

Fig. 2: Hesteskobuet åpning
Photo: Mali L. Lunsæter

over verdensarven i 1984, sammen med Albaicín, som jeg skal komme tilbake til (Unesco, u.å.). Alhambra ble bygd på et allerede eksisterende festningsområde, og betyr «Det røde slottet» som refererer til fargen på de ytre steinveggene. Festningen består av tre hoveddeler; Nazrid-palassene, Alcazaba og Generalife. Førstnevnte blir også kalt kongehuset og var der de mauriske kalifene bodde. Alcazaba er selve festningen, og er den eldste delen av Alhambra (Kemp, 2007, s. 195). Generalife ligger på en høyde i utkanten av Alhambra, og er et område bestående av bassenger, fontener, gangveier, hekker og planter. Både figur 5 og 6 viser bilder fra hagen, og vi ser fargerike blomster i inndelte hager og en port med typiske utsmykninger.

Generalife var også ment til kalifene, og fungerte som et fristed for dem (Kemp, 2007, 194). Generalife har blitt fornyet flere ganger etter at det ble påbegynt i rundt år 1200.

Disse bygningsverkene er svært dekorative og detaljerte, og du finner nøye planlagte utsmykninger inspirert av kristne naboregioner, Nord-Afrika, Iran og andre områder i Østen. Inspirasjonen og arkitekturen som i dag er kjent under betegnelsen maurisk, har kjennetegn ved slanke søyler, fargerike og geometriske fliser, hesteskobuer, utskårne gipsvegger med blonde-lignende mønstre, arabiske inskripsjoner og firedelte hage (Metmuseum, u.å.). Figur 1-4 viser noen av de typiske kjennetegnene ved maurisk arkitektur.

Etter maurenes nederlag i 1542, ble palasset tatt i bruk videre, og tilpasset andalusiske former og stiler til sin egen visuelle kultur. Et eksempel er Museets tak fra det sekstende århundre (Metmuseum, u.å.).

Tro det eller ei, men det er mer å se i Granada enn dette festningspalasset. En av de skjulte skattene er gamlebyen Albaicín som mange frykter blir overskygget av Alhambra. I Albaicín kan man rusle timevis i de smale middelalder-smugene, og det er lett å bli tatt mange århundrer tilbake da bydelen for det meste har unngått moderne utbygging (Kemp, 2007, s. 191). Her kan man oppleve arkitektur fra maurernes tid, samtidig som man også finner kristen tradisjonell kultur (Unesco, u.å.). Et eksempel på hva husene man finner hvitkalkede hus, gjerne med bortgjemte hager (se bilde 6). Man kan også oppleve kulturelle minner og storslått arkitektur fra tiden etter Reconquista, spesielt da dronning Isabel og kong Fernando kom til makten.

I gamlebyen ligger det to store plasser som er gode utgangspunkt når en vil utforske flere severdigheter; Plaza de Bib-Rambla og Plaza Nueva. Den førstnevnte er et av byens hyggeligste torg hvor man kan finne mange butikker, gatekunstnere, tapas-barer og restauranter. En «funfact» jeg fikk erfare da jeg var i Granada var at man får en tapas-rett hver gang man bestiller drikke, noe som kan gjøre byen ypperlig for oppdagelsesferd!

Også etter den kristne gjenerobringen ble det som sagt bygd bemerkelsesverdige bygg. Dronning Isabel hadde en stor forkjærlighet for Granada og var generøs når det gjaldt å berike byen med kunst og arkitektur.

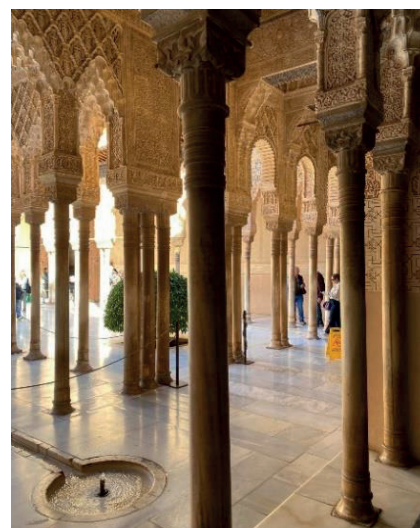

Fig. 3: Nasrid-palassenes slanke søyler
Photo: Mali L. Lunsæter

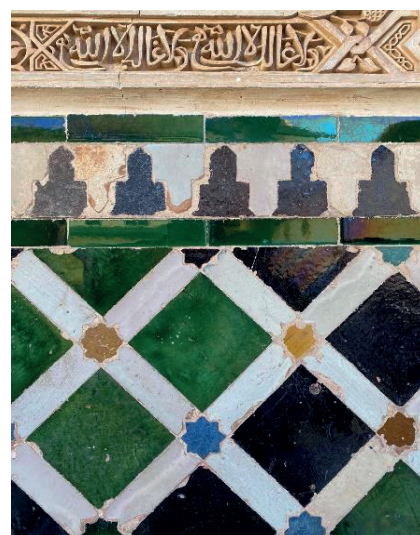

Fig. 4: Mosaikk fra Alhambra
Photo: Mali L. Lunsæter

Fig. 5: Detaljrike utsmykninger, Generalife. Photo: Mali L. Lunsæter

GRANADA

Fig. 6: Generalife
Photo: Mali L. Lunsæter

Fig. 7: Gate i Albaicín
Photo: Mali L. Lunsæter

Katedralen av Granada og det kongelige kapell er eksempler på dette, og ligger bare noen steinkast unna Plaza de Bib-Rambla. Noen mener Katedralen på sitt vis nesten er like spektakulær som Alhambra, men det er det sikkert ikke alle som er enig i. Kirken ble, i likhet med veldig mange kirker på 1500-tallet, bygd over en tidligere moskè. Det var arkitekten Diego de Siloè som stod bak Katedralen av Granada. Byggingen ble påbegynt i 1518, men stod ikke ferdig før det hadde gått i underkant av 200 år. Kirken er en av de mer utmerkede renessansekirkene som er bygget med sine fem skip og nøye detaljerte utsmykninger (Kemp, 2007, s.193).

I nær tilknytning til Katedralen finner man det kongelige kapell, Capilla Real, som er et av flere sidekapell til Katedralen. Dette er et viktig og symboltungt kapell som ble grunnlagt i 1504 som et gravkapell for de katolske monarkene Fernando og Isabella. Tverrskipet i kapellet er avstengt med en storslått gyllen smijernsport, og i sakristiet finner man kong Fernandos sverd og dronning Isabellas kroner og septer. Der kan man også finne deres samling av verdifulle kunstverk av blant annet Botticelli, Perugino og Berreguete (Barot, 1984, s. 35).

Rett ved Capilla Real ligger også Palazzo de la Madraza. Dette er i dag en del av det kjente universitetet av Granada, men var tidligere en type islamsk skole. Bygget ble grunnlagt av daværende Nasrid-emiren i 1349 og er den eneste store Madrasaen som er kjent for å ha blitt bygget i Al-Andalus. Formålet med å bygge en slik skole var å utdanne og tiltrekke seg kunnskap for å styrke Nasrid-herskernes prestisje og lærde rykte (Wikipedia, u.å.). Madrasaen hadde nøye detaljerte dekorasjoner, i likhet med flere av emiratens andre byggverk. Noe av arkitekturen man kunne se var hvit marmor, hesteskobuer, inskripsjoner av poesi og filosofi. I dag er den kun et bønnerom som er bevart. Dette har et inngangsparti gjennom en dekorert hestekoformet bue.

Den andre plassen er Plaza Nueva, som er et godt utgangspunkt for å utforske flere viktige severdigheter. På figur 8 er severdighetene markert for å lettere forstå hvor de ulike plassene ligger. Dersom man vandrer i retning elven Darro, som ligger midt imellom gamlebyen Albaicín og åssiden hvor Alhambra og Generalife ligger, treffer man raskt på kirken Iglesia de San Gil y Santa Ana. Denne ble bygget på 1500-tallet av Diego de Siloè over en tidligere moskè. Kirken ble bygget i Mudèjarstil, med et enkelt skip og sidekapeller. Kirken har ogsåen interessant plateresk døråpning og interiør (Andalucia, u.å.)

Videre oppover Carrera del Darro, middelalder-smuget som følger den lille elven, ligger de arabiske badene fra 1000-tallet. Her finner vi de typiske hestekosøylene og nydelige arabiske utsmykninger. Badenes funksjon var å sikre kroppslig og åndelig renhet. Det er også blitt gjenoppbygd et arabisk bad nedenfor Alhambra som i dag drives kommersielt og som flere velger å besøke (Reisende, 2023).

Om man beveger seg videre oppover Carrera del Darro, finner man klosteret Convento de Santa Catalina, som i dag er et åpent museum.

Klosteret ble grunnlagt i 1520 av enken til en sekretær av den katolske kongen. Inne i klosteret finner man et lite maurisk hus som kan dateres tilbake til 1300-tallet, med en gårdsplass dekorert i maurisk stil med en kiste i midten. Døråpningen er i renessansestil. I 1678 ble klosteret skadet i en brann, og i gjenoppbygningen ble bygget tilført interessant barokk-dekor (Granada, u.å.).

Da jeg var i Granada, gikk vi innom et bygg på vei opp mot Sacremonte. Dette viste seg å være det arkeologiske museet. Her ble vi vist toppen av søyler, kapiteller, som stammet fra ulike tidsaldre. Det var lett å se nedgangstidene og forskjell i bruk av materialer. I de verste nedgangstidene kunne man ikke engang se kapitellenes utsmykninger. Bygget i seg selv er nokså fint, og kan anbefales å ta turen innom.

Carrera del Darro fortsetter oppover mot Sacremonte, som er et historisk nabolag i Granada, kjent for sine huler, flamenco-dans og sigøynerkultur (Kemp, 20076, s.193). Området ligger på en høyde like overfor Alhambra (med elven Darro imellom), og er et ypperlig sted å dra hvis man ønsker utsikt over byen og fjellkjeden Sierra Nevada. Veien oppover mot Sacremonte er jevnt stigende og svinger med god utsikt bak seg hele veien.

På en høyde i Sacremonte ligger det gamle benediktinerklosteret, Abadia del Sacremonte, som ble bygget av erkebiskopen Don Pedro de Castro på 1600-tallet (Fundaciòn abadia del sacremonte, 2023). Klosteret var det eldste katolske setet for sigøyerne, og er i dag et museum. Ved siden av klosteret ligger katakombene og man finner også mange huler i nærheten.

Hulene i Sacremonte har en lang historie og har vært bebodd av ulike folkegrupper opp igjennom. De ble først bebodd av mauriske familier som hadde flyktet fra Granada etter den kristne gjenerobringen. Senere på 1600-tallet flyttet sigøyerne inn i området og bosatte seg i hulene. De bygde opp et eget samfunn, og flere bor der fortsatt den dag i dag. På skoleturen opplevde jeg plutselig Flamenco-show midt på en av plassene i Sacremonte. Dette er ikke uvanlig, og er noe man kan bli tilbudt å se i hulene i Sacremonte (Kemp, 2007, s.193).

Oppsummering Samlet sett er Granada en by med spennende variasjon av kunst og arkitektur. Byen har fortsatt mange spor fra da araberne hadde makten. Mest kjent er byggverkene Alhambra og Generalife som har den typiske mauriske arkitekturen eller Nasrid-stilen. Byen kan på mange måter oppleves som en reise tilbake i tid, og mange vil nok kanskje si at Nasrid-dynastiet, til tross for sine baksider, også bidro til positiv utvikling på flere områder. Gamlebyen Albaicìn med sine middelalder-smug har en unik kombinasjon av maurisk og kristen arkitektur. Dette er noe man kan finne flere steder i Granada, for eksempel i de mange kirker som er blitt bygd over tidligere moskèer. Min opplevelse av Granada stemmer godt overens med mye av det jeg har lest og stod til forventningene både når det kommer til arkitekturen, men også når det kom til folkene, spisestedene og kulturen generelt. Det jeg synes er ekstra fascinerende ved denne byen er historien som er bevart i byggene.

Fig. 8: Katedralen i Granada i solnedgang
Photo: Martin Ebert

Fig. 9: Brønn og fontene i det Arkeologiske Museet i Granada
Tegning: Leif D. Houck

GRANADA

Chris Wickhams "Radical simplification of material culture" illustrert med tre kapiteller:
Romersk kapitell (før 500 AD, øverst)
Vestgotisk kapitell (ca. 650 AD, midt)
Arabisk kapitell fra Madinat Al-Zahra (ca.950 AD, nederst)
Arkeolog. Museum i Granada

Referanseliste

Alhambra. (2022, 16. mars). I Store norske leksikon. Hentet 9. mai 2023 fra Alhambra – Store norske leksikon (snl.no)

Andalucia. (2020, 12. februar). I Store norske leksikon. Hentet 9. mai fra Andalucía – Store norske leksikon (snl.no)

Andalucia. (u.å.). Iglesia de San Gil y Santa Ana. Hentet 12. mai 2023 fra Iglesia de San Gil y Santa Ana - Official Andalusia tourism website (andalucia.org)

Askheim, Svein (2021, 21. januar). Den iberiske halvøy. I Store norske leksikon. Den iberiske halvøya – Store norske leksikon (snl.no)

Aukrust, K. & Skulstad, D. (2011). Spansk gullalder: og arven fra jøder og muslimer. Pax forlag.

Barot, J. C. (1984). Fakta om Spania (5. utg.). Den spanske ambassade: Turistavdelingen.

Department of Islamic Art: The Metropolitan Museum of Art. (2001, oktober). The Art of the Umayyad Period in Spain (711-1031). The Art of the Umayyad Period in Spain (711–1031) | Essay | The Metropolitan Museum of Art | Heilbrunn Timeline of Art History (metmuseum.org)

Fuglestad, F. (2004). Spanias og Portugals historie: En oversikt. Cappelen Akademiske forlag.

Fundación abadia del sacromonte. (2023). QUÈ ES LA ABADIA DEL SACROMONTE. Hentet 12. mai 2023 fra Historia de La Abadía - Abadía del Sacromonte (abadiasacromonte.org)

Granada. (2022, 14. juni). I Store norske leksikon. Hentet 9. mai 2023 fra Granada – Store norske leksikon (snl.no)

Granada. (u.å.). Convento de Santa Catalina de Siena (Zafra). Hentet 12. mai 2023 fra Convento de Santa Catalina de Siena (Zafra) (turgranada.es)

Greve, T. & Julsrud, O. (2023, 20. januar). Spanias historie. I Store norske leksikon. Spanias historie – Store norske leksikon (snl.no)

Kemp, K. (Red.). (2007). Spania. Aschehoug reiseguiden.

Lowry, R. L. & Watson, F. F. (u.å.). The Moors in Andalusia – Spain's Moorish History. Hentet 12. mai 2023 fra The Moors in Andalusia, Moorish history in Andalusia, Spain, history of Southern Spain

Metmuseum. (u.å.). Nasrid Rule in Spain. Hentet 12. mai 2023 fra Nasrid Rule in Spain (1232–1492) | The Metropolitan Museum of Art (metmuseum.org)

Reisende. (2023). Arabiske bad i Andalusia: hva er arabisk med dem og hvilke er verdt å besøke? Hentet 12. mai 2023 fra Arabiske bad i Andalusia: hva er arabisk med dem og hvilke er verdt å besøke? (magazintraveler.com)

Unesco: World Heritage Convention. (u. å.). Alhambra, Generalife and Albayzin, Granada. Hentet 12. mai 2023 fra Alhambra, Generalife and Albayzín, Granada - UNESCO World Heritage Centre

Wickham, Chris: Framing the Middle Ages, Oxford, 2006

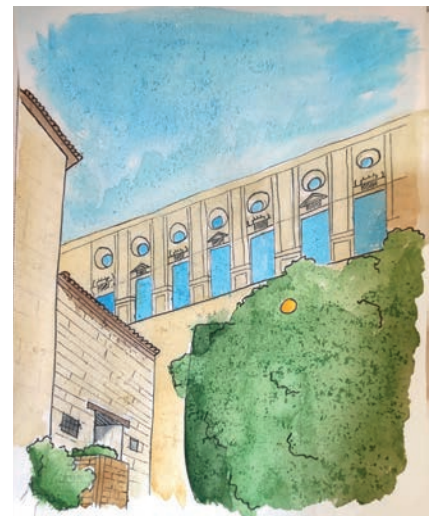
Wikipedia. (u.å.). Madrasa of Granada. Hentet 12. mai 2023 fra Madrasa of Granada - Wikipedia

Alhambra er et palass og festningskompleks som ligger på åsene over Granada. Det er et av de mest berømte monumentene av islamsk arkitektur og en av de best bevarte palassene i den historiske islamske verden, i tillegg til å inneholde bemerkelsesverdige eksempler på spansk renessansearkitektur.

Komplekset ble startet i 1238 av Muhammad I Ibn al-Ahmar, den første Nasrid emir og grunnlegger av emiratet Granada, den siste muslimske staten Al-Andalus. Det ble bygget på et utspring av Sierra Nevada som hadde vært stedet for en tidligere festning og av det 11. århundre palass av Samuel ibn Naghrillah. Senere Nasrid herskerne kontinuerlig modifisert området.

De mest betydningsfulle byggekampanjer, som ga de kongelige palassene mye av deres definitive karakter, fant sted i det 14. århundre under regimet til Yusuf I og Muhammad V. Etter avslutningen av Christian Reconquista i 1492 ble stedet kongelig domstol av Ferdinand og Isabella (hvor Christopher Columbus fikk kongelig godkjenning for sin ekspedisjon), og palassene ble delvis endret. I 1526 bestilte Charles V et nytt palass i renessansestil i direkte sammenheng med Nasrid-palassene, men det ble ikke fullført i begynnelsen av det 17. århundre. Etter å ha fått lov til å falle i ruiner i århundrer, med sine bygninger okkupert av squattere, ble Alhambra gjenoppdaget etter nederlaget til Napoleon I, hvis tropper ødela deler av stedet. De gjenoppdagerne var først britiske intellektuelle og deretter andre amerikanske og nord-europeiske romantiske reisende. Alhambra var et av de første islamske monumentene som ble gjenstand for moderne vitenskapelig studie, og har vært gjenstanden for mange restaureringer siden 1800-tallet. Det er nå en av Spanias største turistattraksjoner og et UNESCOs verdensarvsted.

Under Nasrid-tiden var Alhambra et selvstendig bysamfunn, skilt fra resten av Granada nedenfor. Den inneholdt de fleste av fasilitetene i en muslimsk by som en fredagsmoske, *hammams* (offentlige bad), veier, hus, håndverksverksteder og et sofistikert vannforsyningsystem. Som

Alhambra
Skisse: Mathias Øiom

Alhambra
Skisse: Frida K. Solberg

Historisk kart over Alhambra.

ALHAMBRA

Alhambra, scan av dekkekonstruksjon i tre i vestfløyen.
Photo: Martin Ebert

Alhambra, arkader i Myrtegården.
Photo: Gabrielle Bergh

Alhambra, Myrtegården.
Photo: Martin Ebert

en kongelig by og citadel inneholdt den minst seks store palasser, de fleste av dem ligger langs den nordlige kanten hvor de befalte utsikt over Albaicín-kvarteret.

På den vestlige enden av Alhambra ligger Alcazaba-festningen. Flere mindre tårn og befestede porter ligger også langs Alhambras vegger. Utenfor Alhambra-veggene og i nærheten av øst ligger Generalife, en tidligere Nasrid-landsby og sommerpalass ledsaget av historiske hager og moderne landskapsgardiner.

Arkitekturen til Nasrid-palassene gjenspeiler tradisjonen med maurisk arkitektur utviklet over tidligere århundrer. Det er preget av bruken av gårdsplassen som et sentralt rom og grunnleggende enhet rundt hvilken andre haller og rom ble organisert. Hus hadde vanligvis vannfunksjoner i sentrum, for eksempel et reflekterende basseng eller en fontene. Dekorasjon var fokusert på innsiden av bygningen og ble utført hovedsakelig med fliser mosaikk på nedre vegger og utskårne stukker på de øvre veggene. Geometriske mønstre, vegetabiliske motiver og arabiske inskripsjoner var hovedtyper av dekorative motiver. I tillegg ble "stalaktitt"-lignende skulptur, kjent som *muqarnas*, brukt for tredimensjonale funksjoner som buede tak.

Teksten er generert fra Wikipedia og tilrettelagt av Martin Ebert

ALHAMBRA

Alhambra, paviljongen i Løvegården.
Photo: Gabrielle Bergh

Alhambra, geometriske hvelv i
ambassadørenes sal.
Photo: Gabrielle Bergh

Alhambra, geometriske hvelv i
en *iwan* ved Myrtegården.
Scan: Martin Ebert, Pix4D

ALHAMBRA

Alhambra, diverse inntrykk fra besøket på Alhambra og Generalife
Photos: Gabrielle Bergh
Skisse: Martin Ebert

Katedralen i Granada

av Emilie Gilje

KATEDRALEN I GRANADA

Jeg visste ikke hva jeg skulle forvente da jeg skulle reise til Spania våren 2023 med klassen i TBA 100, men det viste seg fort å bli en utrolig interessant og lærerik tur. Den første delen av reisen begynte i byen Cordoba. Her ble vi møtt med koselige gater, flotte broer og helt særegne katedraler og bygg. Deretter tok vi turen sørøst til byen Granada. I denne byen fikk vi oppleve et av byggene på UNESCOs verdensarvliste, Alhambra og den berømte katedralen i Granada. Jeg var ikke særlig forberedt før vi reiste og visste lite om hva jeg begikk meg ut på. Jeg hadde fått med meg at vi skulle til Spania for å oppleve den muslimske arven der, men jeg visste ikke så mye mer enn det. Det at muslimene hadde makten i Andalusia i nesten 800 år var også noe jeg hadde fått med meg i TBA- timene før vi reiste, men jeg tror ikke selve realiteten av dette gikk opp for meg før vi var i de to byene. Den muslimske kulturen var så mye mer integrert i byene enn jeg hadde sett for meg. Over alt vi gikk fikk vi øye på muslimsk ornamentikk, arkitektur og hagekunst. På reisen forsto jeg mer av hva denne perioden i Spanias historie egentlig hadde å si for Andalusia, både før og i dag.

I løpet av turen skulle vi i par forberede oss på et tema. Vi valgte temaet: "Katedralen i Granada". Temaet synes å være et kjent territorium for oss. Katedraler er noe man i vesten er kjent med fra de fleste andre storbyer i Europa. Gjennom hele skolegangen har man lært om vestens kultur og dermed har man også lært om arkitektur og katedraler fra vesten. Dette var noe man hadde en viss kjennskap til, noe som gjorde at vi hadde størst utgangspunkt for å si noe om denne. Vi måtte bestemme oss for tema før vi reiste, og da virket dette tema overkommelig. Tema virket også spennende fordi katedralen ble bygd rett etter gjenerobringen fra maurerne. Gjennom valget fikk vi da muligheten til å sette oss inn i hvordan overgangen mellom de to periodene kan ses gjennom en katedral.

Før gjenerobringen i 1492

For å forstå seg på hva dette skille i spansk historie egentlig innebar, kan det være givende å først se på Spanias historie før katedralen ble bygd. I 711 e.Kr. gikk arabiske erobrere inn i den iberiske halvøy og Al- Andalus kalifatet ble opprettet med Cordoba som sin hovedstad (Kroesen, 2008, s. 113). Selv med mye motstand ble større deler av Spania underlagt muslimsk kontroll og høydepunktet i maurernes erobring finner man under i figur 1. Jeg prøvde å finne informasjon om maurernes erobring inne på Store Norske Leksikons sine sider, men der ble jeg ikke særlig mye klokere. Det sto at Spania ble erobret i 711 og gjenerobret i 1492 og ingenting om hva som skjedde i den nesten 800 år lange perioden mellom årstallene (Aarli, 2023). Med dette minimale fokuset på maurernes tid i Spania, er det kanskje ikke så merkelig at jeg ikke har visst så mye om det selv før nå.

KATEDRALEN I GRANADA

Mellom 711 og 1492 skjedde det en rekke slag som førte til at katolikene fikk tilbake flere områder før 1492. En vanlig praksis var å gjøre byenes hovedmoskeer om til kirker når byene ble tatt over av de kristne (Kroesen, 2008, s. 114 og 115). Katedralene bygd på de tidligere moskeene ble ofte bygd i gotisk stil. Det kunne ta litt tid før katedralene ble bygd, så det antas at moskeene ble brukt som kirke først. Når katedralene ble bygd, ble de ofte dedikert til Jomfru Maria, som var skytsengelen til gjenerobringen (Kroesen, 2008, s. 115). Dette skjedde blant annet i Cordoba hvor man finner den helt unike kirken, Mezquita, som er bygget i midten av en stor moske.

Gjenerobringen av Granada I løpet av de 800 årene maurerne var i Spania, ble det bygget en rekke muslimske mesterverk i form av både moskeer, hager og slott. Granada var fra 1239 et eget sultanat og ble en viktig by innenfor kultur og vitenskap. I løpet av denne tiden frem til gjenerobringen ble Alhambra reist på en av byens høyder og dette var et utrolig kongeslott i sin tid (Granada, 2021). Granada var den siste byen til å bli gjenerobret fra maurerne og dette skjedde 2. januar 1492. Den siste delen av det islamske dynastiet var preget av mye intern uro og konflikter, noe monarkene av det allerede gjenforente Spania, Kong Ferdinand og Dronning Isabella, utnyttet (Kroesen, 2008, s. 125). Granadas fall ble sett på som et symbol på kristendommens seier over islam og Ferdinand og Isabella ble kalt de katolske monarkene. I deres regjeringstid ble mange bygninger dekorert med granatepler som var et symbol på Granadas fall (Kroesen, 2008, s. 125). Byggingen av katedralen i Granada skulle demonstrere en ny begynnelse med et nytt samfunn med katolsk styre (Santiago-Zaragoza et al., 2021, s. 857).

Introduksjon av katedralen i Granada

Den store moskeen i byens kjerne ble, som i de fleste andre gjenerobrede byer, ødelagt og en ny katedral ble bygget oppå ruinene. Denne katedralen heter "Katedralen i Granada" og er dedikert til Jomfru Maria og inkarnasjonen (Kroesen, 2008, s. 125). Begynnelsen på byggingen startet i 1506, da det skulle bygges et gravkapell for de katolske monarkene. Selve katedralen ble påbegynt 15 år senere på moskeens ruiner. Frem til da ble moskeen brukt som kirke (Go2alhambra, u. å.). Arkitekten for kapellet Enrique Egas designet også katedralen og det opprinnelige designet var av sengotisk stil. Senere ble prosjektet tatt over av Diego de Siloé i 1528 (Kroesen, 2008, s. 125). Stilen til katedralen har derfor elementer og preg som kan ses på som en blanding mellom tidlig renessanse og sengotisk. Det tok lang tid før katedralen ble ferdig og selv om den ble åpnet for bruk i 1561, så ble den ikke ferdigstilt før 181 år etter at arbeidet startet (Go2alhambra, u. å.). Den er i dag kjent for å være et mesterstykke innen spansk renessansekunst (Expedia Group, u. å.). Selv om den regnes som en katedral i renessansestil, bærer den også preg av andre stiler, men dette kommer nærmere inn på når jeg snakker om katedralens fasade og katedralens innside.

Utforming

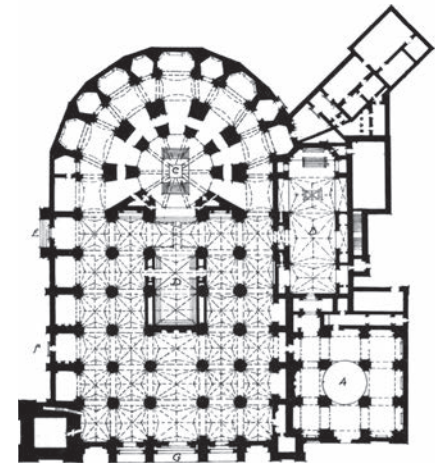
Tegningen som er satt inn til på neste side til høyre (fig. 1) viser planløsningen for kirken. Dette er ikke den originale plantegningen til Enrique Egas, men en revidert plan av Siloé. På planen ser man at katedralen består av fem skip. Ett av disse er hovedskipet, og fire av disse er sideskip fordelt på begge sidene. Sideskipene er lavere enn hovedskipet og dette gjør at katedralen går under kategorien "Basilika". Formen tilsier også at katedralen er bygget på en gotisk planløsning med sitt hovedskip og sine sideskip (Ebert, 2020, s. 58.). Den tidligere hovedmoskéen i byen ble grunnmuren til katedralen, noe som kan forklare hvorfor katedralen fikk den formen den fikk. Moskeer er ofte rektangelformet og dette ble grunnformen til den 115 meter lange og 67 meter vide katedralen i Granada også (Go2Alhambra, u. å). Hele bygget kan deles i tre ulike deler, selve katedralen, det kongelige kapellet og "Iglesia Parroquial del Sagrario". Katedralen skulle egentlig bygges med to identiske tårn, men det var bare ett av disse som faktisk ble bygget (Oway tours, 2019). Den videre beskrivelsen av bygget skal bare omhandle selve katedralen og fasaden til bygget.

Fasaden

I den gode turistens ånd brukte vi google maps for å komme oss frem til katedralen, men i det vi kom til området google maps ledet oss ble jeg overrasket over hvor den var plassert. Vi lette lenge etter dette storslåtte bygget, men det tok lang tid før vi forsto hva som var katedralen. Det var "skjult" mellom en rekke andre bygg og fronten på bygget var ikke mot bilveien, men heller motsatt vei. Det var også bare en liten del av bygningen som viste seg i hovedgaten (se fig. 4). Vi ble mildt forvirret over utformingen av bygget da vi ikke forsto hva som var hvilken vei og hvordan vi skulle komme oss inn. Det var et stort bygg, noe som

KATEDRALEN I GRANADA

KEY OF PLAN OF GRANADA CATHEDRAL

A. Sagrario.	E. Door of the Perdon.
B. Royal Chapel.	F. Door of St. Jeronimo.
C. Capilla Mayor.	G. Main Entrance.
D. Choir.	

Fig. 1: Plantegningen til katedralen.
Kilde: Gade, J. A. (1911) Cathedrals of Spain

Fig. 2: Viser katedralen ovenfra.
Skjermdump fra Google maps, 2023.

KATEDRALEN I GRANADA

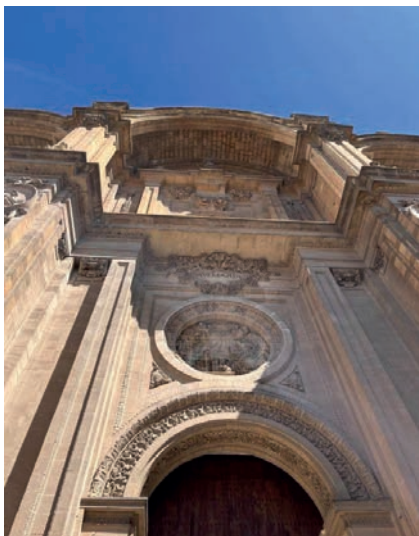

Fig. 3: Viser hvor nærme katedralen vi var.

Photo: Emilie Gilje

gjorde ting ekstra vanskelig. Katedralen var plassert midt i en samling av trange gater så vi fikk aldri sett katedralen på avstand. Dette viste seg å være problematisk fordi vi ikke kjente igjen forsiden når vi sto og så på den. Vi sto for nært på til å kjenne igjen det vi hadde sett av bilder før vi reiste (se figur 3 og 4).

Strukturen på utsiden av katedralen er gotisk (Andalucia, u. å.), med de gjenkjennelige strebepilarene man ser rundt hele bygget. Fasaden på vestsiden av bygget ble designet av den spanske arkitekten og maleren Alonso Cano (Oway tours, 2019). Denne ble lagd på 1600-tallet og er et av de mest originale verkene i spansk arkitektur (Britannica, 2023). Fasaden ble lagd etter sengotikken var over i Spania (Gunnarsjaa, 2021), så man kan derfor ikke se de typisk gotiske spissbuene. Alonso var en kjent barokk arkitekt og man kan se preget av dette på den vestlige fasaden. I motsetning til renessansen, som hadde likevekt og ro som gjeldende prinsipper (Storsletten & Gunnarsjaa, 2021), leker denne fasaden med dynamikk i form av rom og lys. Fasaden får en 3D-effekt med de store strebepilarene som på denne siden strekker seg opp i tre triumfbuer (Oway tours, 2019). Vinduene, dørene og ornamentikken er plassert et hakk inn. Denne utformingen av fasaden på gjør at lys og skyggeleggingen av bygget varierer alt etter hvor solen er og vektlegger kontrasten mellom de to motsetningene. Fasaden er dekorert med plante- og geometriske motiver som samsvarer med typiske barokke kjennetegn (Oway tours, 2019).

Innsiden av katedralen Selv om katedralen både har gotiske og barokke trekk, er den i dag kjent som en av de viktigste katedralene fra renessansen. Det er på innsiden man virkelig forstår hvorfor den har fått dette omdømmet. Det var den andre arkitekten, Diego Siloé, som sto for mesteparten av utformingen av den indre dekoreringen. Han var utdannet i Italia og brakte derfor med seg inspirasjon fra “renessanse italia” da katedralen skulle bygges (Britannica, 2022). Han kombinerte

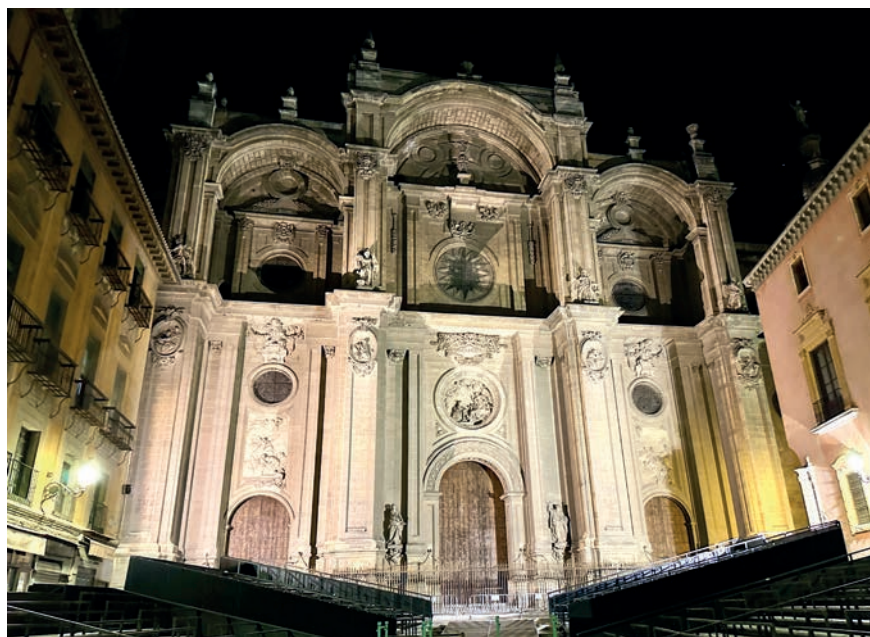

Fig. 4: Katedralens vestfront.

Bilde: Martin Ebert

KATEDRALEN I GRANADA

Figur 5: Viser hvordan katedralen så ut på innsiden.
Photo: Zhang, W. (<http://trip-n-travel.com/listicle/17551/>)

den rektangelformede og gotiske planløsningen med de fem skipene til hans forgjenger med en sirkulær planløsning med to ambulatorium (Oway tours, 2019).

Etter mye om og men fant vi en inngang, men dette viste seg å være inngangen til en kvadratisk kirke med planløsning som et gresk kors. Vi hadde allerede satt oss inn i planløsningen til katedralen og visste at den var langstrakt som et latinsk kors. Kirken vi hadde funnet var “Iglesia Parroquial del Sagrario” som er plassert til høyre for hovedfasaden til katedralen (se figur 3). Etter en liten tur til rundt i området fant vi omsider inngangen til selve katedralen.

Det første jeg la merke til var hvor utrolig lys katedralen var. Dette er kanskje ikke så merkelig da store deler av steinen katedralen er bygd opp av er pusset hvit. Med hvitfargen på innsiden ble den allerede store katedralen seende enda større ut enn jeg hadde trodd da jeg var på utsiden. Den gotiske planløsningen med de fem skipene dekket hele det latinske korset. I motsetning til den romanske basillikaen er skipene ikke skilt fra hovedskipet med langvegger (Ebert, 2022, s. 59). I basillikaen i Granada finner man sideskip skilt fra hovedskipet med søyler. Da jeg gikk inn i katedralen ble jeg dermed møtt med synet av et stort rom med mye luft og lys (se figur 7). Man kan se igjen gotiske trekk i bruken av ribbehvelv i taket, men Siloé tok i bruk en rekke klassiske elementer som peker mot renessanse, som for eksempel korintiske søyler og halvsøyler med kannelyrer. Det er også lagt til noen høye pilastre for å heve takhøyden enda mer (Oway tours, 2019).

I tidlig renessanse ble det brukt klassiske elementer fra antikken som søyler, pilarer, kupler og buer, dette kan man se inne i katedralen (Styve, 2021). Langs veggene kan man se mer massive konstruksjoner som bærer mye av vekten til katedralen, men løsrevet fra ytterveggen finner man søyler i mange forskjellige former og størrelser som er med på å ta tyngden. Jeg så både kvadratiske søyler og flere variasjoner av runde søyler. Et fellestrekk for disse var at de var nokså breie i utformingen (se

KATEDRALEN I GRANADA

Fig. 6: Viser overgangen mellom et sideskip og ambulatoriumet. Entrada a al girola, u. å. Ukj. fotograf. (<https://catedraldegranada.com/la-catedral/arquitectura-decoracion-2/la-planta-catedralicia/>).

Fig. 7: Viser kapellet i midten av ambulatoriumet. Girola: Capila central de san cecilio, u. å. Ukj. fotograf. (<https://catedraldegranada.com/la-catedral/arquitectura-decoracion-2/la-planta-catedralicia/>).

figur 7). Mange var utsmykket, men de hadde ikke det vertikale preget som gotiske søyler har. Sylene danner buer der hvor taket starter, men de møtes også i buer på vei opp. De spissbuene man ofte forbinder med gotikk var ikke å finne noen steder i katedralen, verken på utsiden eller på innsiden. Man ble heller møtt med rundbuer. Dette stammer fra romansk stil (Ebert, 2022, s. 52). Taket i hele katedralen var bygd opp av runde krysshvelv, med unntak av katedralens kuppel. Krysshvelvene var dekorert med symmetrisk utsmykning (se figur 8).

I østenden av basilikaen finner man et “chevet”, altså en apsis. Dette er et halvsirkelformet rom med et ambulatorium i form av en omgang rundt alteret (Engelstad, 2003, s. 4). I denne katedralen finner man to omganger, en smal og en bredere. Denne delen ble lagt til den originale tegningen til Egas av Siloé (Eisler, 1992, s. 174). Alle skipene ender opp denne apsisen (se figur 3). Man finner en lignende utforming i “Den hellige gravs kirke” i Jerusalem (Catedral de Granada, 2015). For å komme seg til denne delen av katedralen gikk jeg gjennom en triumfbue som markerte overgangen mellom skipet og apsisen (Eisler, 1992, s. 175). I ambulatoriet finner man 15 små kapeller med hvert sitt alter som lukker sideskipene (Oway tours, 2019). Dette kan man se eksempler på til venstre i figur 9. Den østlige siden av katedralen er dermed en rotunde. Over apsisen finner man en stor kuppel. Høydepunktet i kuppelen er på linje med midten av hovedskipet i katedralen. Store kupler var også et typisk kjennetegn fra renessansen og katedralen i Firenze var starten på dette (Styve, 2023). Denne kuppelen er dekorert med stjerner og glassmalerier av ulike bibelhistorier.

Dekorasjonen inne i kirken er preget av flere stiler. I de mange kapellene inne i katedralen finner man ulike kjennetegn som peker på ulike stiler. Døren inn til det royale kapellet er dekorert i gotisk stil og man finner altar i de ulike kapellene som både er barokke og manieristiske (Catedral de Granada, 2015). Hvitt og gull er den gjennomgående fargepaletten (se figur 11). Dette kan kobles til renessansen dersom man ser på fargenes symbolikk. Hvitt er tradisjonelt et symbol på fred og renhet (Mørstad & Tschudi-Madsen, 2023), noe som ofte assosieres med renessansen. Hvittfargen kan også være et symbol på overgangen fra den mørke middelalderen til lysere tid og en gjenfødelse av antikkens arkitektur som ofte tok i bruk hvit. Gull har tradisjonelt vært brukt i sammenheng med å vise fullkommenhet og makt, eller gudsyndyrkelse (Kofstad, Pedersen & Kaland, 2022). Bruken av fargen i katedralen kan kobles til katolikkenes gjenerobring av Granada og fallet av maurernes makt i byen. I Kristendom er gull også brukt for å symbolisere lys. Både hvitt og gull kan dermed være brukt i forbindelse med å markere skillet fra middelalderen til en lysere tid.

Avslutning

Når man er på reiser som baserer seg på å oppleve nye byer og bygg, kan man etter hvert bli litt likegyldig i møtet med alt det utrolige man ser. Jeg var redd dette skulle bli tilfellet med denne Spaniaturen, men jeg

KATEDRALEN I GRANADA

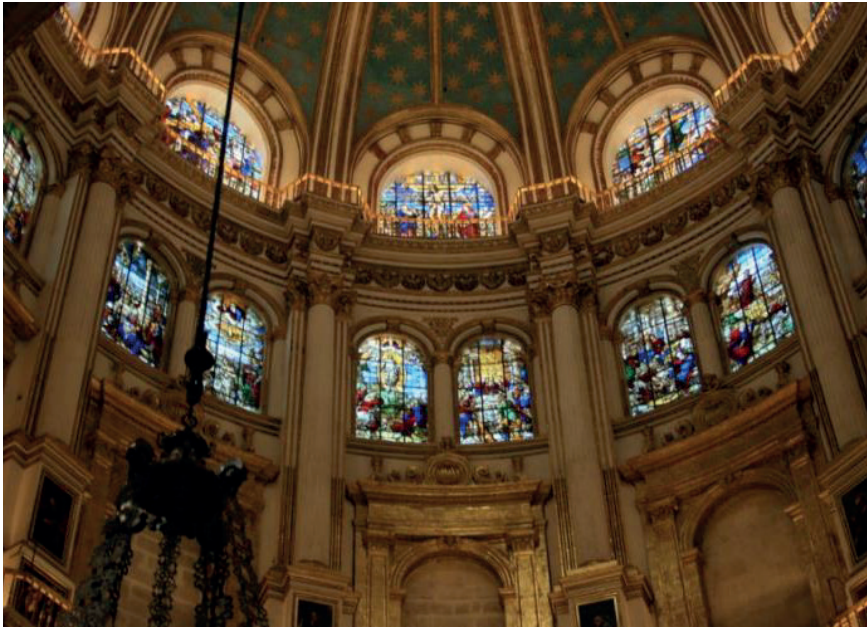

Fig. 8: Viser glassmaleriene og taket i kuppelen i østenden av katedralen. Uten bildetittel, u. å. Bildet er tatt av Anwar, A. (<http://trip-n-travel.com/listicle/17551/>).

kunne ikke tatt mer feil. Alt vi fikk se og oppleve var helt unikt og ingen dager ble like. Jeg fikk sett så mange helt særegne byggverk og flotte, forseggjorte hager. Katedralen i Granada var intet unntak. Før jeg i det hele tatt gikk inn ble jeg overrasket over hvor gigantisk bygget var. På innsiden ble jeg overrasket over hvor storslått den var. Blandingen mellom gotikk, renessanse og barokk ga katedralen et helt unikt preg. Jeg kunne virkelig se og kjenne på at dette bygget ble til for å symbolisere den katolske gjenerobringen av byen. Katedralen i Granada ble en markør på en ny tid. Ikke bare i forhold til seieren over maurerne, men også skiftet mellom den mørke middelalderen til gjenfødselen av en storhetstid i vestlig historie.

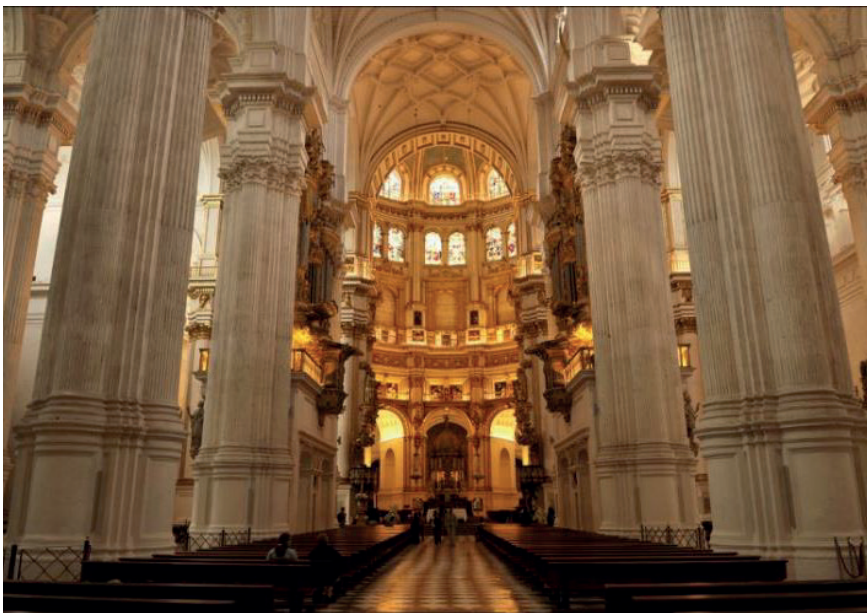

Fig. 9: Bildet viser fargepaletten i katedralen. Ukjent bildetittel, u. å. Bildet er tatt av Gonzales, M. (<http://trip-n-travel.com/listicle/17551/>).

KATEDRALEN I GRANADA

Referanser:

- Aarli, G. (2023, 7. mars). Spania. I Store norske leksikon. <http://snl.no/Spania>
- Catedral de Granada. (2015, 9. oktober). La Planta Catedralicia. Catedraldegranada. <https://catedraldegranada.com/la-catedral/arquitectura-decoracion-2/la-planta-catedralicia/>
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2023, 15. mars). Alonso Cano. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/biography/Alonso-Cano>
- Figur 9: Bildet viser fargepaletten i katedralen. Ukjent bildetittel, u. å. Bildet er tatt av Gonzales, M. (<http://trip-n-travel.com/listicle/17551/>).
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2022, 18. oktober). Diego de Siloé. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/biography/Diego-de-Siloe>
- Ebert, M. (2020). Bygningshistorie: Arbeidsbok til forelesningen. Weimar: Grünberg.
- Eisler, W. (1992). Charles V and the Cathedral of Granada. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 51(2), 174–181. <https://doi.org/10.2307/990713>
- Engelstad, S. (2003). Kunstordliste. Universitetsbiblioteket i Oslo.
- Expedia Group. (u. å). Granada katedral. Expedia. <https://www.expedia.no/Granada-Katedral-Granada-City-Center.d6067129.Severdigheter>
- Go2alhambra. (u. å.). Granada Cathedral & Capilla Real. Go2alhambra. <https://go2alhambra.com>
- Granada. (2021, 21. juni). I Store norske leksikon. <https://snl.no/Granada>
- Gunnarsjaa, A. (2021, 16. juli). Sengotikk. I Store norske leksikon. <https://snl.no/sengotikk>
- Kofstad, P. K., Pedersen, B. & Kaland, T. (2022, 22. juni). Gull. I Store norske leksikon. <https://snl.no/gull>
- Kroesen, J. E. A. (2008). From Mosques to Cathedrals: Converting Sacred Space During the Spanish Reconquest. *Mediaevistik*, 21, 113–137. <http://www.jstor.org/stable/42586616>
- Mørstad, E. & Tschudi-Madsen, S. (2023, 23. Februar). Fargesymbolikk. I Store norske leksikon. <https://snl.no/fargesymbolikk>
- Oway Tours. (2019). The Granada Cathedral. Owaytours. <https://owaytours.com/en/granada-guide/monuments/cathedral-of-granada/>
- Rosenthal, E. (1958). A Renaissance “Copy” of the Holy Sepulchre. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 17(1), 2–11. <https://doi.org/10.2307/987831>
- Santiago-Zaragoza, J, Lafuente, F & Salas-Martínez, F. (2020). Urban Transformation of Muslim Spanish Cities after 1492: The Case Study of Baza, Granada (Spain); from a “Petrified” City to Its Great Expansions. *Journal of Urban History*. 47. <https://doi.org/10.1177/0096144220931070>
- Storsletten, O. & Gunnarsjaa, A. (2021, 9. august). Renessansen- arkitektur. I Store norske leksikon. https://snl.no/renessansen_-_arkitektur
- Styve, P. S. T. (2021, 30. desember). Renessansen. I Store norske leksikon. <https://snl.no/renessansen>

Innledning

Monasterio de San Jerónimo er et stort klosteranlegg som ligger i byen Granada, Spania. Klosteret var et av de severdighetene som var planlagt for studieturen til Spania. Det er ingen tilfeldighet at jeg har valgt å skrive om akkurat et kloster. Jeg har en far som er meget interessert i kloster og gjennom oppveksten har det ikke vært mangel på klosterbesøk på familieferiene. Jeg kan huske tilbake til flere ganger hvor jeg og søsknene mine oppdager at bilen har stoppet, men ikke på det stedet som var den forventede destinasjonen, men et kloster ... igjen. Jeg og søsknene mine begynte etter hvert å gå lei av alle disse klostrene, men etter hvert som jeg ble eldre, så utviklete det seg en viss interesse for alle disse klostrene, samtidig som interessen for arkitektur og historie vokste. Gjennom alle disse besøkene med faren min på forskjellige turer har jeg fått oppleve og lært mye om kloster. Jeg har sett forskjellene, og likhetene til kloster iblant annet Norge, Tyskland, Frankrike og England. Klostrenes byggekunst, arkitektur og utforming har fasinert meg mer og mer, for eksempel det at (nesten) alle kirkealter er vendt mot øst. Til tross for det at jeg har besøkt så mange kloster, er disse bygget i Nord-Europa, preget av Nordeuropeisk historie, religion, kultur og byggeskikk, men hvordan ble klostrene bygget i Spania? Hvordan er San Jerónimo-klosteret anlagt, og hvilken arkitekturstil preger klosteret? Hvor blir San Jerónimo plassert i en historisk kontekst og hva slags rolle har San Jerónimo hatt i Granada?

Anlegget

Klosteret ble først anlagt et lite stykke vest for Granada i Santa Fe. Klosteret ble grunnlagt av de katolske monarkene Kong Ferdinand II av Aragón og Isabella I av Castilla. Ferdinand og Isabella hadde fått tittelen «Reyes Católicos», som betyr «de katolske monarker» eller «de katolske majesteter», av Pave Alexander VI. Paven ga Ferdinand og Isabella denne tittelen i kompensasjon for at han allerede hadde gitt tittelen «den mest kristne» til kongen av Frankrike. (Terrero, 2006).

I krønikken står det at hieronymittene i klosteret i Santa Fe ble såpass plaget av insekter at de «did not look like Monks of St. Jerome, but rather like those of St. Lazarus, so badly were they stung and bitten» (Community of Sisters of St. Jerome, 2006). Munkene i St. Lazarus

som de ble sammenlignet med var de munkene som hadde ansvar for de spedalske pasientene i området. Klosteret ble derfor flyttet til Granada og anlagt på en eiendom som tidligere hadde tilhørt King Boabdil som var «the last member of the Nazari dynasty to reign in Granada» (Martin, 1992). Klosterets konstruksjon begynte i 1496 og ikke lenge senere i 1504 donerte Monarkene videre et stykke land som skulle brukes til klosteret. Jacobo Florentino, som egentlig var skulptør, ble satt som ho-

SAN JERÓNIMO

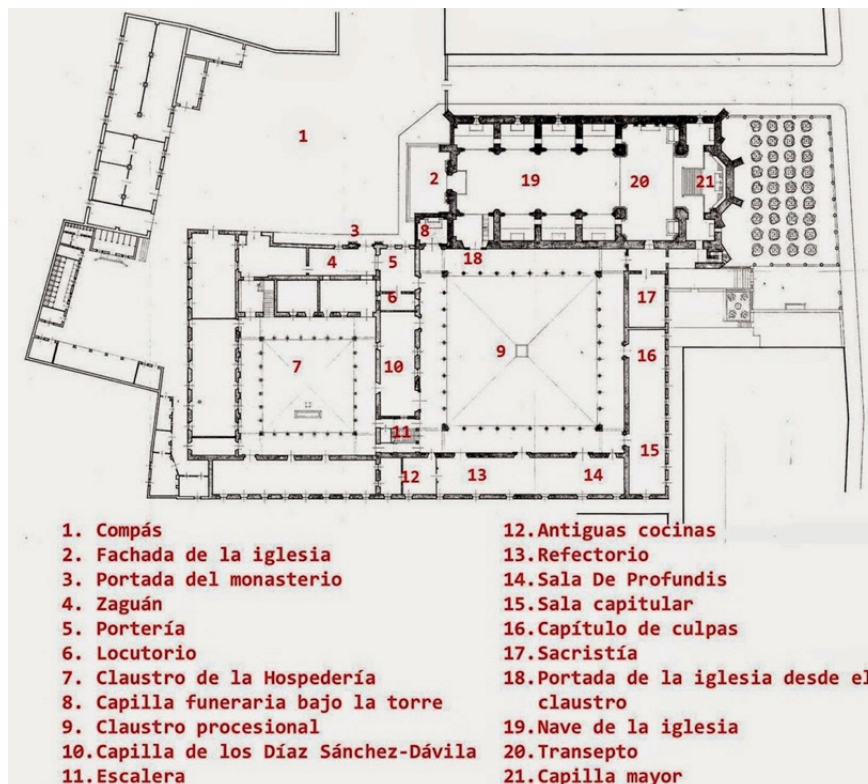

Fig. 1: Plantegning av St. Jerónimo, tegnet av Sira Gadea (2015)

vedansvarlig for byggets konstruksjon, men døde i 1526 og ble dermed erstattet av Diego de Siloé i 1528. Diego var en spansk renessanse arkitekt og skulptør. Han grunnla også «Den Granadiske Skulptur-Skolen» på starten av 1500-tallet. Munkene ankom i 1521 og jobbet for Kirken i 3 århundre, med stor støtte fra samfunnet i byen. «The Law of Dissolution» stengte ned klosteret i 1835. Loven bannlyste de fleste religioner og var en del av «The Spanish Confiscation» hvor den spanske staten konfiskerte eiendommene til flere katolske kirker.

Klosteret ble solgt til militæret og omgjort til brakker for det spanske kavaleriet, gjennom dette ble klosteret gradvis ødelagt og deler av klosteret brant ned under Napoleons okkupasjon. I 1958, gjennom restaurasjonens hovedsponsor Sor Cristina de Artega O.H.S, ble klosteret restaurert. Klosterets eierskap ble overført til St. Jerome ordenen og ble okkupert av hieronymittiske nonner av den samme ordren den 1. Juni 1977.

Kirkens eksteriør

Kirkens eksteriør som vender ut mot gaten Gran Capitán, har en nesten åttekantet form, se figur 2. Kirkens utseende er preget av lite dekorasjon, store pilaster og gir en følelse av at kirken ligner mer på en festning enn en kirke. Dekorasjonen er enkelt, men våpenskjoldet til Diego de Silóe og de katolske monarkene er hugget ut og plassert på veggen rundt kappellet. Det er også avbildet flere dyr, som flodhesten som er karakteristisk for de Silóe.

Inngangen, som går ut mot en liten forplass vest for kirken er mer dekorert. Den er i renessansestil og her ser man for eksempel doriske søyler, tympanon og horisontale linjer, typisk renessansestil. Tårnet som ligger

Fig. 2: Koret til San Jerónimo, sett fra gaten.
Photo: Adrien Vachaud

sør-vest (se punkt 8 i fig. 1) i kirken har 4 distinkte fasadepartier. De to nederste partiene er originale. De to partiene på toppen ble bygget på bestilling av den franske generalen Sebastini.

Kirkens interiør

Når man går inn denne inngang (fig. 3) i renessansestil, kommer man inn i en gotisk kirke. Kirken er en basilika og har to sideskip samt et hovedskip og er bygget i form av et latinsk kors. Kirken skal være bygget i en «isabeline Gothic Style» (Community of Sisters of St. Jerome, 2006)

Dekoren er i dekadent gotisk stil med et blått og gult tak. I sideskipene til den gotiske delen av kirken befinner det seg kapeller imellom søylene, tilgjengelig fra hovedskipet. Disse kapellene er skilt med vegger. I disse kapellene finner vi skulpturer av en viss betydning som «Le Christ Mort» og «Lede la Solitude». Denne delen av kirken har mest sannsynlig blitt bygget mens Florentino var i live, dette er veldig merkbart fordi fra og med tverrskipet frem til alteret er kirken nemlig bygget i renessansestil, noe som passer godt til stilen til Diego de Siloé. I Figur 4 kan man se overgangen fra gotisk stil til venstre, med ribbehvelv og gotisk stil, til renessansestil til høyre, kjennetegnet med horisontale linjer og dekorasjoner preget av antikken. Der hovedskipet og tverrskipet møtes er det en stor åttekantet uthvelvning med vinduer på siden som slipper inn lys. Taket er holdt oppe av enorme buer rikt dekorert med helter og helter fra antikken, deriblant Cæsar, Hannibal, Pompey og Homer.

Helt i den østlige enden av kirken finner man et stort og flott alter. Altertavlen (se fig. 5) som ble påbegynt i 1570, sies til å være den «største i den spanske renessansen» (Terrero, 2006). Altertavlen er sterkt dekorert og avbilder mange viktige hendelser i bibelen og ander hellige og viktige personer. Skulpturene har blitt laget av mange kjente skulptører. Under alteret skal Gonzalo Fernández de Cordoba være gravlagt.

Fig. 3: Klosterkirkens inngang mot vest i renessansestil.

Photo: Adrien Vachaud

Fig. 4: Overgangen mellom gotisk stil i langhuset og renessansestil i tverrskipet.

Photo: Adrien Vachaud

SAN JERÓNIMO

Han har fått navnet «Gran Capitón» altså «den store kapteinen», for hans mot.

Klosteret

Klosteret er bygget ved siden av Kirken og følger byggetradisjonen til den Augustinske ordenen. «Mens Kirken ble brukt til bønn og andakt ligger bygningene for munkene rundt korsgangen. Korsgangen ligger som regel sør for kirken» (Ebert, 2020), noe som korsgangen i dette klosteret også gjør. Det som er spesielt med dette klosteret er at det har to korsganger. I dag er klostret tilgjengelig for offentligheten, men ikke i sin helhet. Hva som er tilgjengelig for offentligheten (markert i grønn) og hva som ikke er tilgjengelig for offentligheten (markert i rødt) har Ana Maria Gutiérrez Garcia illustrert i sin master fra 2007 som omhandler klosteret.

Grunnen til at ikke hele klosteret er tilgjengelig for offentligheten er fordi det rødt markerte området i dag er bebodd av de hieronymittiske nonnene fra San Jerónimo ordenen.

Inngangen (se fig. 8) til klosteret er på punkt 3 i Figur 1. Inngangen er i renessansestil, men her finner vi noen hint av barokk, nemlig de to små halvbuede trekantene over søylene på siden av døren. Over døren står det ordenens motto: «A Dios sólo el honor y la (ære og ære, bare til Gud)» (Calleja, 2005). Klosteret har som sagt to korsganger og den største, ferdigstilt i 1519 og den eneste offentlig tilgjengelige korsgangen, har en vakker hage (se fig. 7).

Hagen minner om en muslimsk hage med et lite basseng i midten. I hagen vokser det appelsintrær, sitrontrær, sedertre, myrra og andre aromatiske planter. Til tross for at denne er et renessansekloster er korsganger i en «dekadent gotisk eller «Isabelline» stil» (Calleja, 2005). Det er til sammen 36 buer, altså 9 på hver side. Gangene er dekorert med våpenskjoldene til de katolske monarkene, de første erkebiskopene av Granada og hieronymittmunken Fray Hernando de Talavera som var Isabelline sin Skriftefar og senere erkebiskop av Granada. Den andre korsgangen ble skadet av brann da det ble brukt som militærbrakk og ble restaurert og gjenoppbygd i 1968. Korsgangen gir tilgang til de fleste rom som er vanlig å ha i et kloster, refektoriet, trappen opp til sovesalen, sakristiet, og diverse små kapeller, «Sala De profundis» og Sala Capitular» (se fig. 1). På veggen i korsgangen er det flere portaler tenkt som er små kapeller for de edleste familiene i Granada og senere som graver til disse familierne. Blant annet er disse portalene dedikert til Bobodillas, Diaz Sánchez Dávilla og Ponce de León. Ponce de León var en spansk oppdager, conquistador og Puerto Ricos første guvernør. Her finner vi også arbeid gjort i renessansestil med joniske søyler, laget av Diego de Siloé.

Refektorium og andre rom i klosteret

Adrien fikk også muligheten å besøke andre rom knyttet opp mot klostergangen. Her var det ikke alltid like mye informasjon å få, men allike-

Fig. 5: Alteret
Photo: Adrien Vachaud

Fig. 6: Klosterets områder som er tilgjengelig for offentligheten (grønn) og områder med begrenset tilgang (rødt).
Kilde: Ana Garcia (2007)

SAN JERÓNIMO

Fig. 7: Hageanlegget i den største korsgangen. Photo Adrien Vachaud.

vel spennende å se. Et av de mere interessante var refektoriet. Dette er klosterets spisesal. Rommet var svært enkelt utformet. Det bestod kun av noen benker samt malerier på veggene. All denne forholdsvis «enkle» arkitekturen (sammenlignet med de fleste kristne kirker i området), kan tenkes samsvarer godt med det enkle livet nonnene og munkene skulle leve. Munkene skulle nemlig spise mens de hørte på bibelske sitater. I enden av rommet var det et annet typisk element for refektorium: et maleri av nattverden. Dette motivet, som er blitt kjent for oss folk flest gjennom da Vincis maleri, var faktisk veldig vanlig å ha i klosterets spisesal.

Utformingen av refektoriet syntes også er veldig interessant, fordi det illustrer hvordan man på tvers av landegrensene har mange av de samme prinsippene i utformingen av kloster.

Fig. 8: Portalen til klosteret.
Photo: Adrien Vachaud

Fig. 9: Refektoriet.
Photo: Adrien Vachaud

SAN JERÓNIMO

I Sala profundis står en vakker fontene som munkene brukte til å vaske seg før måltidene sammen med et lite alter og noen malerier. På gulvet er det gravsteiner laget i marmor, klosterets munkar skal ha vært gravlagt i klosteret. Gravsteinene har ikke munkens fulle navn, men er derimot blitt forkortet for at det skal bli plass til alle de gravlagt munkene i klosteret. Det skal angivelig være gravlagt rundt fem hundre munkar i klosteret og man kan spekulere om at disse er gravlagt i en oppreist stilling slik at de skal få plass og at dette er grunnen til at gravplatene er såpass minimale. Til nå har både kirken og klosteret opptratt i sengotisk stil eller renessansestil, men når man beveger seg inn i trappeoppgangen opp til sovesalen ser man at taket, som er et pendentiv, er dekorert i en meget barokk stil med tilsynelatende overflod av former og ornamenter.

Anleggets stil

Det har siden starten av kirken og klosterets gjennomgang flere ganger dukket opp et spørsmål om anlegget stilart. Anlegget er bygget på starten av 1500-tallet som vill tilsi i en spansk arkitekturhistorisk kontekst at bygget skal være bygget i tidlig renessansestil, med et snev av sengotikken. Gotikken var mest til stede i Spania fra slutten av 1100-tallet til 1500-tallet, mens tidlig renessanse, som kom fra Italia, hadde inntog på starten av 1500-tallet, akkurat da klosteret ble bygget. Det passer derfor ikke inn at deler av bygget skal være bygget i barokk stil, barokken skal ikke ha dukket opp i Spania før på 1600-tallet, for eksempel Granadas katedral, bygget i 1667, ble bygget i barokk stil. Det er ikke bare trappeoppgangens tak som vekker mistanke om gotikk, men også den «dekadente gotiske stilen» som stilen har blitt omtalt om. Denne stilen har en del barokktrekk i seg, som ikke helt passer inn i det typisk gotiske. Anlegget ble bygget nesten 100 år før barokkstilen ble populært i Spania som gjør dette anlegget til et meget stilforvirret kloster.

Fig. 10: Taket i trappeoppgangen,
Foto: Adrien Vachaud

Historien til Granada

Området som nå er Granada, har vært bebodd siden forhistorisk tid og den tidligste bosettingen går tilbake til bronsealderen rundt 2500 fvt. Flere sivilisasjoner, som fönikerne og kartagerne bosatte seg her helt fram til romerne etablerte byen Illiberris (i dag Granada) ca. 200 fvt. Romerne anla infrastruktur som veier og innførte jordbruk på de fruktbare områdene. Etter Romerrikets fall tok visigotene over kontrollen på den iberiske halvøyen, men ble etter hvert erobret av de muslimske maurerne i 711 evt. Maurerne etablerte emiratet Córdoba, og Granada var en del av dette territoriet. Regionen fikk på 1000-tallet autonomi under Zirid-dynastiet. Den mest bemerkelsesverdige perioden til Granada begynte i 1238 da Nasrid-dynastiet etablerte emiratet Granada. Byen utviklet seg til en by som var et blomstrende kulturelt og kunstnerisk sentrum på den tiden. Alhambra ble anlagt og bygget og står i dag som et tilbakeblikk til den tidens arkitektoniske prakt og den islamske sivilisasjon i Spania. Den gode tiden i byen nådde sitt høydepunkt mellom 1354-1391 under Muhammad V sin regjeringstid. Byen hadde en blomstrende økonomi,

avanserte irrigasjonssystemer og en stor kunst- og vitenskapsscene. På slutten av 1400 ønsket de katolske monarkene i nord-Spania og erobre resten av den iberiske halvøya, dette blir kalt «inkvisisjonen». Granada forble den siste bastionen for det islamske styret, men i 1492 erobret de katolske monarkene Isabella og Ferdinand Granada. De satte en stopper for det muslimske styret og innførte politikk for å katolisere hele Spania.

Jøder og muslimer som nektet å konvertere ble straffet. Dette markerte slutten på religiøs mangfoldighet, som det muslimske styret hadde tillat. Det er på denne tiden at klosteret San Jerónimo blir bygget, nettopp for å styrke Spanias transformasjon inn i et katolsk styre i Spania. I perioden som følger gikk Granada inn i en transformasjon. Byens islamske arkitektur og kulturelle innflytelse ga gradvis plass til renessanse- og gotiske stiler som ble importert fra Italia og Nord-Spania. Det var nå en katolsk religiøs dominans i regionen. I løpet av 1500-tallet opplevde Granada økonomisk nedgang og befolkningen sank og byens viktighet falt ettersom makten skiftet til andre regioner i Spania, særlig i det voksende imperiet i Amerika og Granada ble bare en by innenfor et større spansk kongedømme.

Hieronymittordenen

Munkene som bodde på San Jerónimo tilhører Hieronymittordenen, eller Ordenen fro St. Hieronymus av Strigonia. Ordenen ble grunnlagt på slutten av 1300-tallet og har fått navnet etter St Hieronymus, som var en prest, skriftefar, teolog og historiker. Hieronymittordenen har opphav i klosteret Santa Maria de Guadalupe i Spania og lever etter regelen til St. Augustin. Klosteret i Batalha i Portugal er det mest kjente hieronymittiske klosteret og er i dag anerkjent som et verdensarvsted. De hadde en betydelig innflytelse på kunst og kultur i Portugal og bygde mange kirker og klostre, kjente gotiske og manuelinske arkitektur. Hieronymittordenen spredde seg til Spania og Italia, men mistet under reformasjonen mye av innflytelsen og rikdommen sin. I dag har ordenen ikke like mye innflytelse og aktivitet, men det er fortsatt flere klostre og kirker som er forbundet med ordenen, deriblant San Jerónimo.

Avslutning

Det å lære om spanske kloster har vært spennende, spesielt med et såpass stilforvirret kloster som San Jerónimo. Det å undersøke og studere kilder for å fastsette stilarten som klosteret er bygget i har vært et morsomt detektivarbeid. San Jerónimo har tilsynelatende blitt bygget i tre forskjellige stilarter, en dekadent gotisk stil (som nesten kan beskrives som barokk), renessansestil og barokk. Klosterets korsgang bærer et preg av lokal og muslimsk innflytelse med fine frukttrær og vanninstallasjoner, noe som ikke er til å se i klostrene som jeg har besøkt i for eksempel Tyskland. Klosteret er bygd etter tradisjonell klosterutforming som er brukt mange steder i Europa, men har to korsganger som gjør bygget bemerkelsesverdig. Klosteret har hatt en viktig rolle i de katolske monarkenes katolisering av Spania og står i dag etter gjenoppbygging og rehabilitering som et flott monument og kirke.

Bibliografi

- Calleja, R. H. (2005). Grenade et l' Alhambra. Granada: Editions Miguel Sánchez.
- Community of Sisters of St. Jerome. (2006, Januar 1). Monastery of Saint Jerome Granada.
Granada: Community of Sisters of St. Jerome.
- Granada Información y Turismo. (u.d.). Monasterio de San Jerónimo en Granada - Primer monasterio Cristiano. Hentet 05 01, 2023 fra <https://www.granadadirect.com/monumentos/monasterio-san-jeronimo-granada/>
- Ebert, M. (2020). Bygningshistorie. Weimar & Rostock: Grünberg Verlag.
- Fletcher, S. B. (1945). A History of Architecture. London: B. T. Batsford LTD.
- Gadea, S. (2015, Juni 8). Blogspot. Hentet fra Viajar con el arte: <https://viajarconelarte.blogspot.com/2015/06/el-monasterio-jeronimo-de-santamaria.html>
- Garcia, A. M. (2007). El Monasterio de San Jerónimo de Granada musealización y puesta en valor de un monumento. la Universidad de Granada.
- Greve, T., & Julsrud, O. (2023). Spanias historie. Hentet 05 01, 2023 fra Store Norske Leksikon: https://snl.no/Spanias_historie
- Gunnarsjaa, A. (2023). Diego de Siloe. Hentet 05 01, 2023 fra Store Norske Leksikon: https://snl.no/Diego_de_Siloe
- Martin, M. P.-B. (1992). CONSERVATION AND RESTORATION OF THE SWORD OF BOABDIL, KING OF GRANADA. Studies in Conservation volume 37, ss. 38-41.
- Storsletten, O. (2022, Februar 23). Store Norske Leksikon. Hentet fra Spanias arkitekturhistorie: https://snl.no/arkitektur_i_Spania
- Terrero, A. R. (2006). Av pave Alexander VI (a. 1493) gitt på anmodning fra de katolske konger for å regulere i deres kongedømmer tildeling og forkynnel-se av pavelig avlat og stoppe overgrepene begått på grunn av innsamlingen av almisser og donasjoner som tilbys av de grasiøse. Adel: bladet for slektsforskning, adel og våpen 316, ss. 503-520.
- Wikipedia. (2023). Ordre de Saint-Jérôme. Hentet 05 02, 2023 fra Wikipedia: https://fr.wikipedia.org/wiki/Ordre_de_Saint-Jérôme

SACROMONTE

Sacromonte er et kloster fra det syttende århundre, som brukes i dag som residens for kanonikere, kirke og kirkemuseum. Klosteret ligger i nordøst for Granada.

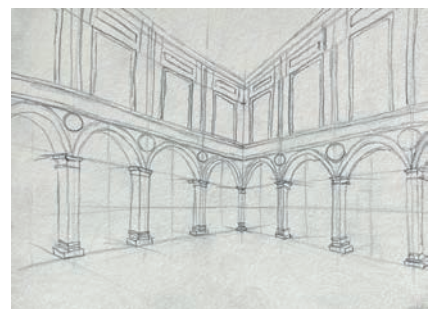
I 1595 ble det funnet på Ilupitano-fjellet (i dag Sacromonte) relikvier av San Cecilio, en disippel av apostelen Santiago, og plommer skrevet på arabisk, kjent som plommebøker, som ble funnet i romerske ovner. Konsekvensen av denne oppdagelsen var enorm. Oppdagelsen førte til oppføringen av mange kors, rundt 1200 reist av grevinner og håndverkere, hvorav i dag bare fem er igjen. Mange av disse korsene ble donert til Franciskanerne som i opprettet en liten kapell i 1633, dedikert til Den hellige grav. Stedet ble et pilegrimssted.

Ved kapellen ble det bygget et kloster som hadde stor betydning. Bygget ble bestilt av ærkebiskopen av Granada Pedro Vaca de Castro y Quiñones til broren Pedro Sánchez, som var jesuitt og arkitekt. På klosterbiblioteket oppbevares planene til klosteret fortsatt. De fire sidene har gallerier med toskanske kolonner som hviler halvpunktsbuer moldet og med ménsulas på nøkkelen; i rommene som er mellom buene vises runde med Castro-skjoldet og Salomons stjerner. På øverste etasje åpnes rektangulære vaner koblet mellom pilastrer. Hvis den nedre kroppen er av stein, den øvre er av murstein, og tilbyr en farge notat til settet. I midten av klosteret, hvis gulv er rullet, ligger en stor fontene.

Kirken er dedikert til Jomfruen av Asunción. Planen i det opprinnelige prosjektet bestod av et enkelt skip. Fra det 18. århundre ble det utvidet til en plan med et latinsk kors, med tre skip med kapell og kor.

Klosterbygningen ble reist mellom 1600 og 1610, det siste året da Pedro de Castro Cabeza de Vaca y Quiñones, grunnla en av de første private skoler i Europa (som et privat universitet der lov, teologi og filosofi ble studert). Denne skolen ble videregående skole fra begynnelsen av det 20. århundre til 1975, året det ble stengt. I dag fungerer klosteret som residens for prester og er nabolagets kirke, som feirer messe på søndagene.

Vi valgte klosteret som reisemål på grunn av sitt vakre posisjon i landskapet med utsikt over elvedalen og høyderyggen som huser Alhambra.

I korsgangen til Sacromonte klosteret: Jobbing med skisser og faglig samtale. Photo: Martin Ebert, skisser: Mali Lunsæter, Hanna Kristensen.

SACROMONTE

Langs veien ligger et stort antall huler som har været bebodd siden middelalderen. Vi avsluttet turen med bestigning av San Miguel Alto som by på et fortreffelig panorama over Granada, Alhambra og Sierra Nevada.

Under turen besøkte vi Granadas arkeologiske museet hvor vi bl.a. kunne se søylekapitell fra romersk, visigotisk og arabisk tid, noe som meget godt illustrerte det Chris Wickham kaller ”radical simplification of material culture”.

Teksten er generert fra Wikipedia og tilrettelagt av Martin Ebert.

Avsluttende vandring fra Sacromonte kloster til San Miguel Alto.

Photos: Martin Ebert, skisser: Mathias Øiom, Leif D. Houck, Martin Ebert.

FORTALEZA DE LA MOTA

Byen ble sannsynligvis bygd i begynnelsen av det 8. århundre av den granadiske guvernør Badis Aben Habuz. Stedet var i 889 sentrum for en av opprørene mot kalifatet i Córdoba, og senere spilte en fremtredende rolle i kampene mellom almorávidene og kongene av Taifas, en tid da deres forsvarssystemer ble forsterket og hele rommet ble omgitt av en ny mur, en moské og et komplekst tilgangssystem til den høye delen av åsen. Under denne perioden led Almohadene angrep av nordafrikanske berbere for etablering av et uavhengig herredømme. Etter slaget ved Toulouse (1212), er slottet gjenstand for en rekke angrep som, ifølge noen forfattere, innebar sin overgang til kristne og muslimske hender alternativt. Mellom midten av 1300-tallet og 1400-tallet ble det organisert et forsvarssystem som kontrollerte grenselinjen fastsatt i Jaen-pakten.

I 1340 beleiret Alfonso XI byen, som kapitulerte og ble en av de viktigste grenseplassene i kongeriket Castilla mot det nazariske kongedømmet Granada. Men en gang Kalifatet i Granada falt, ble festningen gradvis forlatt, og hele forsvarssystemet forfalt med tiden.

Teksten er generert fra Wikipedia og tilrettelagt av Martin Ebert

Utsikt fra borgens høyeste tårn mot landskapet som er preget av olivenplantasjer.

Photo: Martin Ebert

Fortaleza de la Mota er et eksempel på en "hilltop-town" som etter hvert ble forlatt til fordel for den moderne byen på foren av fjellet.

Photo: Wikipedia, Michelangelo-36 CC BY 2.5.

Bilde av kirkens innside. Under kirkegulvet ligger restene etter den arabiske byen før byen fall i 1340.

Photo: Martin Ebert

CONSUEGRA

Møllene fra senmiddelalder er bygget i stein og er hvitkalket. Korsfarerborgen ligger som et skip i landskapet. Alle photo: Martin Ebert

Den lille bye Consuegra ble anlagt av romere etter at de ga opp en annen bosetting på et fjell i nærheten. Den utviklet seg til den viktigste byen i provinsen Carpetania og var en stasjon på den iberiske Nord-Syd-Achsen. Det er dokumentert broer, veier, stauder og akvedukter fra romertiden.

Etter erobringen gjennom araberne forble flertallet av den spanske og gotiske befolkningen i området. Borgen på fjellet stammer fra denne tiden. Etter *reconquista* av Toledo i 1085 ble Consuegra lagt under kristen herskap. I 1097 kom byen tidvis tilbake under Almoravidsik kontroll. I 1183 ble byen og borgen gitt til Johaniter-riddere av Alfons VIII. Dissen gjorde Consuegra til hovdsete i Storprioratet Mancha. Under ridderordens ledelse ble området forvaltet til sekulariseringen i det 19. århundre. Borgen oppsto sannsynligvis i de første fasene av *reconquista*. På 1100-tallet ble den utstyrt med dobbel ringmur. I 1813, under den spanske frigjøringskrigen, ble borgen ødelagt. Ruinen kom etter sekulariseringen 1836 i privat eie og ble ervervet av Consuegra kommune i 1962, som satt igang sikringsarbeidene.

Vindmøllene i Consuegra er sammen med borgen kjennetegnet av byen Consuegra. Møllene ble bygget på 1500-tallet. Av de opprinnelige 13 møllene er 11 bevart. Siden møllene er synlig fra lang avstand ble de koblet til motiver av Cervantes epos Don Quijote som ble skrevet i 1605.

Teksten er generert fra Wikipedia og tilrettelagt av Martin Ebert

I år 192 BC koloniserte den romerske general M. Fulvius Nobilior bosetningen mot voldsom motstand fra den her bosatte hyrdestammen av Carpetani og grunnla forposten Toletum. Toledo utviklet seg til en betydelig bosetning, som ble forsynt med vann fra en akvedukt.

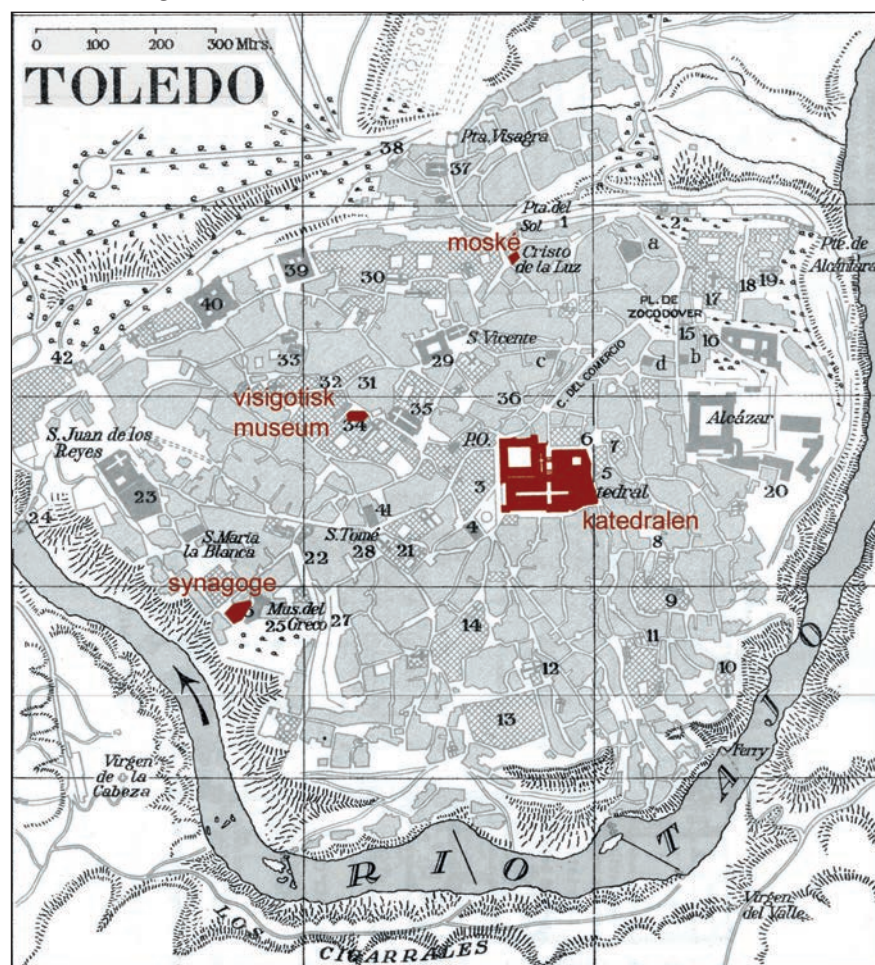
Siden de første barbariske invasjonene ble de gamle murene forsterket. I 411 erobret Alanerne byen. I det femte århundre var det Vestgoterne. Toledo ble mellom 531 til 711 hovedstaden i det vestgotiske riket, som gjorde byen til hovedkvarter for et ariansk erkebispedømme. I 589 konverterte kongen til Katolisismen. På den tiden opplevde byen en sen antikke etterblomstring. Deres sivile og religiøse betydning understrekes av at samlet totalt 18 konsiler ble avholdt her mellom 400 og 702, inkludert den fjerde av 633 under ledelse av den berømte encyklopedisten Isidor av Sevilla.

Maurerne erobret hovedstaden i det vestgotiske riket i 712. Toledo opplevde sin blomstring som Tulaytula under kalifatet i Córdoba og som hovedstad i Taifa av Dū n-Nūniden frem til erobringen av Alfons VI den 25. mai 1085 etter fire års beleiring. Ved erobringen av Toledo brukte Alfons VI hjelp fra El Cid, en legendær spansk ridder under *reconquistaen*. Byen stod deretter imot seks angrep fra maurerne. Toledos inntak hadde en betydelig innvirkning på moralen til både kristne og muslimer, og førte til Almoravidenes intervensjon i Al-Andalus.

Sørportalen (Løveportalen) av katedralen om natten.

Photo: Martin Ebert

Kirketårnet av Santo Tome kirken i kveldslyset.

Skisse: Martin Ebert

Byplan av Toledo fra 1930-tallet med inntegnet bygninger vi besøkte.

TOLEDO

Morgentur langs elven. Blikk på St. Martin broen som er byens adkomst fra øst.

Photo: Martin Ebert

Kirketårnet av Santo Tome kirken.
Skisse: Leif D. Houck

Toledo, ansikt av byen fra sør.
Kobberstikk av Gérard Jollain, 1670.

Bare noen få år etter at Toledo ble erobret av kristne, fikk erkebiskop Bernard av Toledo bekreftelse på at byen skulle ha «primatus in totis Hispaniarum regnis» (primat i alle kongedømmer i de iberiske herskapsområdene) fra pave Urban II. Et århundre senere klarte en av hans etterfølgere, Rodrigo Jiménez de Rada, erkebiskop av Toledo fra 1209 til sin død i 1247, å binde denne tittelen til Toledo. Erkebiskopen av Toledo er i dag primas av den katolske kirken i Spania, og var lenge en av de mektigste fyrstedømmene i Spania, som i middelalderen hadde egne tropper og deltok i *reconquista*.

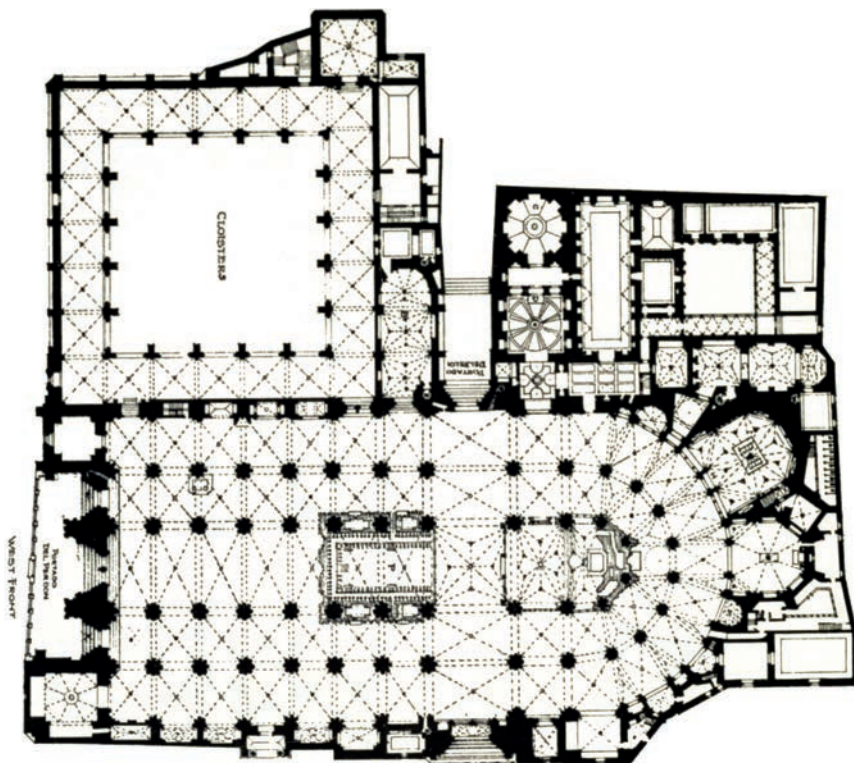
Toledos oversettelseskole oversatte i det 12. og 13. århundre gamle filosofiske skrifter (Platon, Aristoteles) som hadde blitt overført fra gresk til arabisk, men også autentiske arabiske tekster fra astronomi, matematikk, islamsk religion og teologi til latin. Basert på flerkulturalismen i byen (romansk, arabiske og jødisk) ble Toledo et betydelig senter for oversettelse av arabiske skrifter til latin og romansk. Dette fremmet spredning av arabisk filosofi og vitenskap og deres gresk-gamle kilder i Europa.

Etter erobringen av de kristne troppene ble Toledo i 1087 residens for kongedømmet Castilla og forble hovedstaden i Spania til 1561. Under Karl V ble kongeborgen *Alcazar* utvidet etter Alonso de Covarrubias planer som et renessanseslott. Filip II flyttet sin residens til Madrid, 71 km unna, i 1561.

Vi ankom byen med intensjon om å undersøke hvordan den arabiske, jødiske og kastilianske kulturen hadde gitt impulser til hverandre i middelalderen. Vi besøkte katedralen, den jødiske synagogen som ble utsmykket av arabiske håndverkere, det visogotiske museum som befant seg i en kirke i Mudejar-stil og ikke minst Toledos siste bevarte moské, som ble brukt som kirke etter 1492. Før vår avreise tok vi en morgentur langs elven, som omslutter byen nesten i sin helhet og som fremstår som et oppsiktsvekkende uberørt område midt i byen.

Denne og de påfølgende tekstene er generert fra Wikipedia og tilrettelagt av Martin Ebert.

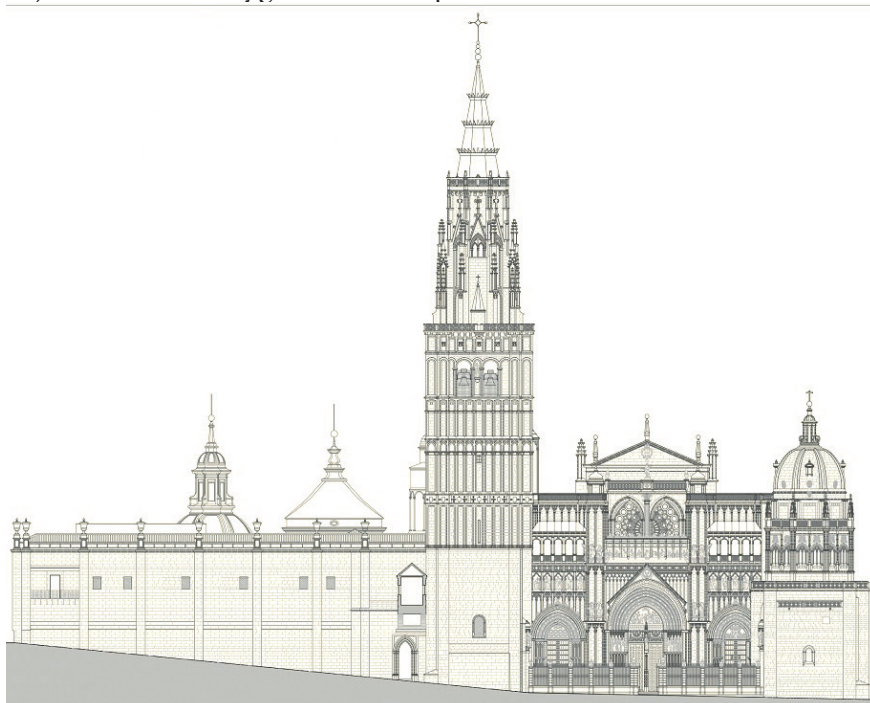

Toledo, plantegning av katedralen.
Kilde: Gade, J. A. (1911) Cathedrals of Spain

Toledo-katedralen er en 13. århundrets gotisk biskopskirke. Den er ansett til å være det mest innflytelsesrike gotiske byggverk i Spania i senmiddelalderen. Byggingen startet i 1226 under Ferdinand III's styre, og de siste gotiske bidragene ble gjort i 1493 da hvelvene til sentralnavet ble fullført. Ifølge Wikipedia er bygget modellert etter Bourges-katedralen. Bygget erstattet det hellige rommet til Toledos hovedmoské, som ble revet på slutten av det 11. århundre, mens *sanen*, forplassen til moskéen ble transformert til korsgangen. Katedralen kombinerer Mudéjar-stilen med høygotikken som peker mot franske forbilder..

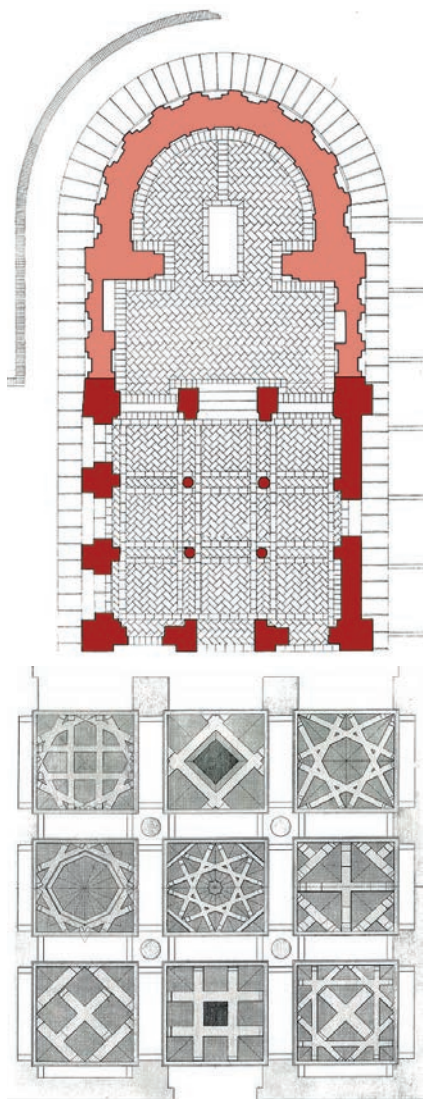

Toledo, blikk mot koret bærer stor likhet med høygotiske franske og engelske katedraler.
Photo: Wikipedia, Selbymay;
CC BY-SA 3.0 es

Toledo, vestfasaden av katedralen.
Kilde: Wikipedia, Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha
CC BY-SA 4.0

TOLEDO

Planløsning av moskéen (mørk) og tilbygget fra 1100-tallet (lyst).
Plan av hvelvne i moskeen (under).
Kilde: Wikipedia, Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha
CC BY-SA 4.0

Mezquita del Cristo de la Luz, fasade mot gaten (til høyre).
Tegning: Leif D. Houck

Moskéen Cristo de la Luz ble bygget under maurernes styre. En arabisk inskripsjon av stein i en frise i den øvre delen av fasaden nevner grunnleggeren, arkitekten og bygningsdato (999/1000). Allerede kort tid etter erobringen av Toledo av Alfons VI i 1085 ble moskéen omgjort til en kirke. I det 12. århundre ble Mihrab-nisjen fjernet og bygget utvidet med et kor i Mudejar-stil. Moskeen ble til en åpen *narthex*.

Den lille, nesten kubiske moskeen (størrelse 8x8 meter) har en kvadratisk grunnplan. Som byggemateriale ble brente murstein og grovt tilhugde murstein brukt, som for det meste i romersk stil med horisontale bånd. Om moskeen opprinnelig hadde en minaret er uklart.

Den nedre delen av fasaden er helt uten dekor. I den er det tre portaler med forskjellig utforming, hvorav den midterste er høyere enn de to sidene. Den sentrale delen av fasaden er dannet av blenderarkader med overlappende hestjernsbuer laget av murstein, som sitter på fremtredende natursteinkonsoller. På toppen er det et krysslagret felt med en rutedekor (sebka), som er innrammet av et spakbånd. De omløpende konsollene under trappen er uten unntak laget av murstein.

Portalområdet i den nordlige fasaden viser tre like høye hestjernbuer, som hver er overfylt av halvrunde blendbuer. Over det er seks blender med rød-hvitt stein skifte i stil med Mezquita de Córdoba. Den sørlige fasaden er lukket og viser alternerende murstein- og brosteinsstriper.

Synagogen i El Tránsito er en historisk synagoge, kirke og sephardisk museum i Toledo. Bygget ble designet av mester mason Don Meir Abdeil som et tilbygg til palasset til Samuel HaLevi, skattemesteren til kong Peter av Castilia, i 1357. Kongen samtykket i byggingen av synagogen som et tegn på takknemlighet for HaLevis tjeneste som rådgiver til kongen. Synagogen ligger i Toledos jødiske bydel.

I løpet av det 14. århundre hadde de spanske myndigheter vedtatt forbud mot å bygge synagoger. Bygget ble allikevel tillatt på grunn av HaLevi's tette forholdet til kongen, eller det faktum at den var et privat hjem. Det spekuleres i at forbudet ikke gjaldt for private synagoger, som var en vanlig måte å omgå forbudet. Nyere undersøkelser tyder også på at den lovlig ble bygget over en eldre synagoge siden dette ikke ble sett på som en ny konstruksjon.

Samuel HaLevi falt til slutt i unåde hos kongen. Han ble arrestert i 1360 etter korrupsjonsanklager, fengslet i Sevilla og torturert til døden.

I 1391 ble det jødiske kvarteret i Toledo angrepet, men synagogen ble reddet. Etter utvisningen av jødene fra Spania i 1492 ble synagogen omgjort til kirke. Den ble gitt til Ordenen av Calatrava av kong Ferdinand og dronning Isabella av Spania. Ordenen sies å ha konvertert bygningen til en kirke som tjener et priorat dedikert til St. Benedict.

Synagogen ble brukt som militærhovedkvarter under Napoleonskrigene. I 1877 ble bygningen et nasjonalmonument. Forvandlingen av bygningen til Sephardi-museet, som det nå kalles, begynte rundt 1910. Det ble initiert av Vega-Inclan Foundation. I 1964 opprettet kongelige dekret Museo Sefardi, som ligger i synagogen til Samuel ha-Levi. Fire år senere, i 1968, ble det omdøpt til National Museum for Hispanic-Hebraic Art.

I tillegg til å være en historisk bygning, er synagogen mest kjent for sine innvendige stukkvegger, som ble laget av arabiske håndverker på samme måte som i Cordoba. De er utført i Mudéjar-stil og er dermed rik på arabiske forminspirasjoner. Også takkonstruksjonen i vakkert utskårne trekonstruksjoener er verd å se på.

Byggets stukk i Mudéjar-stil ble frilagt etter at bruken som kirke opphørte under Napoleon i 1810.

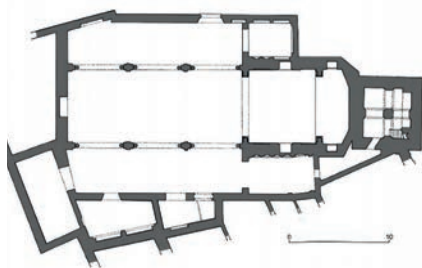
Bilde: Martin Ebert

Vindusgalleriet i byggets nordvegg. De hebraiske innskriftene var skjult under kledning i flere hundre år.

Bilde: Martin Ebert

TOLEDO

San Román kirken, planløsning viser en treskipet hall med arkader mellom hoved og sideskip. Tårnet i østenden er nokså uvanlig plassert.

Kilde: Wikipedia, Junta de Comunidades Castilla-La Mancha CC BY-SA 4.0

Bildene viser Mudejar-interiøret til kirken med pseudo-arabiske innskrifter. Bilde nedenfor viser utstilte vestgotiske søyler og kapiteller.

San Román kirken ble bygget i Mudéjar-stil i det 13. århundre på restene av en vestgotisk bygning og muligens også strukturer fra romertiden. Den ligger i en av byens høyeste steder, på den andre av de tolv åsene som danner bykjernen fra middelalder. Menigheten ble nevnt i det 12. århundre og kirken ble viet i 1221 av erkebiskop Rodrigo de Rada. Noe kilder peker på at kong Alfonso VIII ble kronet konge av Castilla her den 26. august 1166.

Kirken har en plan med tre skip skilt av arkader med hestesko buer som er støttet på søyler. Vestgotiske og romerske søyler knyttet til kapiteller ble gjenbrukt og skiller seg ut ved sine korintiske blader.

I løpet av det 13. århundre ble koret forlenget med en ny absis og det robuste tårnet ble bygget. Tårnet med sine to øvre etasjer som danner en bjellehus med vindusåpninger i grupper på to og tre tjener som modell for andre Toledan-tårn. På 1200 tallet bli freskene utført i romansk figurativ maleri kombinert med typisk mudéjar dekorasjoner. Freskene er delt inn i to områder skilt av innskripsjoner. De understreker de fire vingede evangelistene og representasjonene av erkebiskoper, de hellige Stephen og Lawrence, engler eller dommedagen.

I det 16. århundre dekket Alonso de Covarrubias maleriene, som ble glemt til første tredjedel av det 20. århundret da disse ble gjenoppdaget. På 1940-tallet ble freskoene rekonstruert der det var mulig.

Bygget huser Museet for Vestgotisk Kultur og viser forskjellige objekter fra perioden 531 til 711 AD, som f.eks. steinhuggerarbeider og vestgotiske kronjuveler.

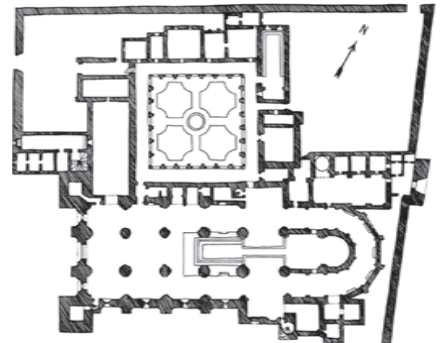
SIGÜENZA

Sigüenza er en liten universitetsby med en gotisk katedral og en arabisk Qasbah (8th C.) som ble brukt som biskopens borg.

Etter besøket av katedralen med iskalde temperaturer nyter vi tiden i den korsgangen med etnokså "alvisk" lys og den store markedspllassen med utsikt på katedralens sørfasade.

Tegninger: Martin Ebert (midten) og Leif D. Houck (nede).

Katedralen i Sigüenza, planen viser en fransk inspirert gotisk katedral med hesteskoformet seteanordning for korherrene som deler midtskipet fra koret.

Kilde: Wikipedia, www.terra.es

Biblioteket i katedralen oppbevarer en bibel som viser teksten både i latin, hebraisk og gresk.

SORIA

Soria i 1856, kartet viser at store områder innenfor bymuren fremstår som ubebygde etter brannen i 1808.

Etter fallet av det vestromerske riket ble Soria bebodd av Suebi. Stedet fikk sentral betydning etter den arabiske erobringen og vokste på grunn av sin nærhet til grensen til de kristne landene. I 869 ble Soria sentrum for et opprør mot emiren av Córdoba, som sendte sin sønn Hakan for å slukke den.

Alfonso I av Aragon og Navarra erobret området fra 1109 til 1134. Han overlot rollen som fogd til Íñigo López, som ga byen eget markedsrett i mars 1120. Når kong Alfonso VII overtok kontroll over området ble rettighetene bekreftet.

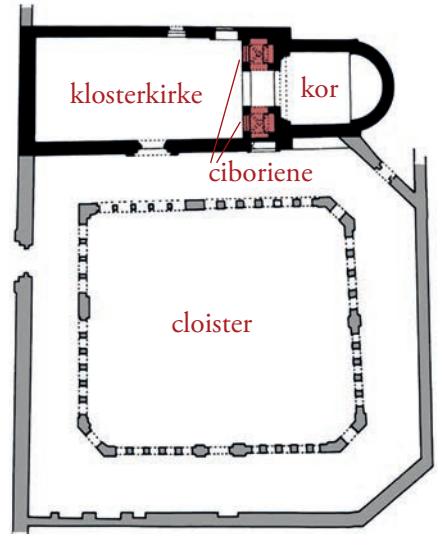
På grunn av sin strategiske plassering ved grensene til kongedømmene Castilla, Aragon, Navarra og León, var Soria i middelalderen i sentrum av flere konflikter. I 1195 ble byen stormet av Sancho VII av Navarra, men senere gjenvunnet og fortsatte å vokse.

Etter at Aragon og Castilla ble forent i 1479 mistet Soria mye av sin betydning. Mange forlot byen etter dekretet om jødisk fordrivelse fra Spania i 1492. I 1808 ble det tatt og satt i brann av Napoleonske tropper. Utviklingen har stagnert etter ødeleggelsene.

Besøket i Soria skyldes det dominikanske bykloster Santo Domingo fra sen 1100-tallet med sin storslagne vestportal med romansk archivolt (se bilde nedenfor) og hospitalerklosteret San Juan de Duero med sin grandiose mudejar-romanske korsgang og klosterkirke fra 1200-tallet.

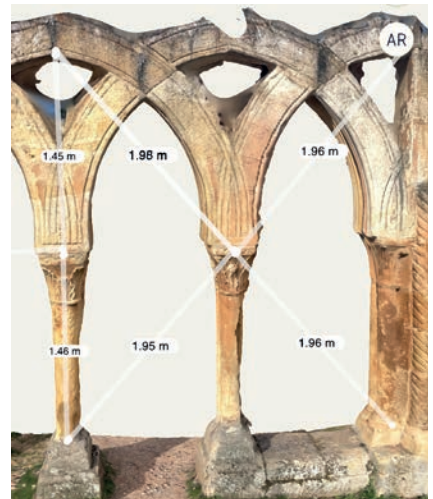

SORIA

Korsgangen til Malteserklosteret med arabiske inspirerte gotiske buer som inviterer til skissing og geometrisk etterforskning.

Skisser: Leif D. Houck (venstre), Martin Ebert (over).

SORIA

Kirken til San Juan de Duero er veldig enkel, med en enkelt sal med presbyterium og apsis. Det ville ikke ha noe påfallende hvis det ikke var for de to *ciboriene* som er plassert på hver side av presbyteriet. Disse er muligens del av en korvegg (ikonostase) som man kjenner fra ortodokse kirker, slik at en stenge presbyterium for innsyn fra kirken. Det er også mulig at det handler seg om to frittstående ciborier som er bygget over to alter. Ciboriene består av firesøyler og et baldakintak med en sfærisk og en konisk kuppel.

Søylekapitellene har figurative relieffer av stor virkning og viser bibliske scener. I en av dem ligger Jomfruen Maria i sengen mens en kvinne retter puten. Josef vises med barnet i brystet med eselet og oksen under en stjerne. Skulpturene er usedvanlig uttrykksfulle. Ciboriene, korsgangen og skulpturene på kapitellene gjør San Juan de Duero til en svært innbringende besøksmål.

Kapitellet på det nordlige ciboriet viser drapet på døperen Johannes
Photo: Martin Ebert

Det søndre ciboriet er dekket av en uvanlig keglformet kuppel.
Photo: Martin Ebert

Kapitellet på det søndre ciboriet viser scener fra julefortellingen, her Jesu fødsel. Fremstillingen av Maria liggende på en bank med Jesus i kurven over seg er svært uvanlig.
Photo: Martin Ebert

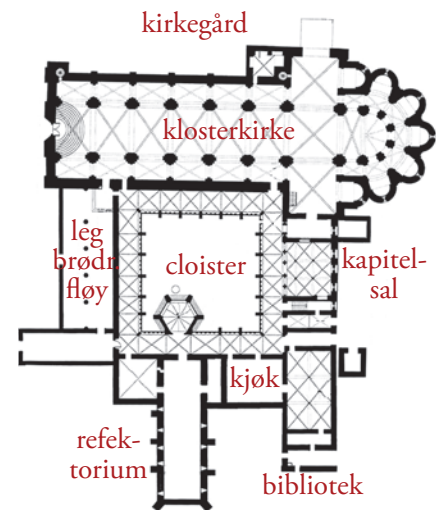
Klosteret Santa María de Veruela er et Cistercienserkloster fra det 12. århundre. Klosteret og kirken ble grunnlagt i 1146 av Pedro de Atarés, som Jomfru Maria viste seg for for å instruerte ham til å oppdage en skjult statue av seg selv, som ble plassert i klosterkapellet, hvor den fortsatt er tilbedt.

Pedro de Atarés levde ikke for å se ferdigstillingen av bygningene, som tok mer enn tjue år å bygge, men før sin død ble han registrert blant cistercianerne, som bodde i den delvis ferdige klosteret.

De store bygningene, inkludert kirken, klosteret, huset og klostret, bygget på forskjellige tidspunkter og i forskjellige stiler, er omgitt av en mur som dateres tilbake til middelalderen.

VERUELA KLOSTER

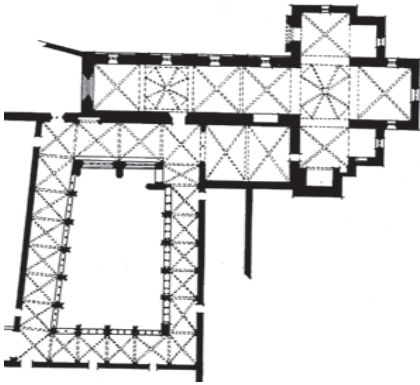
Veruela følger den bernhardinske planen med NS-vendt refektorium og bibliotek. Kirken har kapell-krans slik man kan finne dem i clunyasensiske klostre og i Pontigny klosteret (1114).

Mens store deler av interiøret er gotisk, fremstår klosterets ytre i romansk stil, som f. eks. vestportalen med sin archivolt med blomstermotiver (bilde til venstre). I spisesalen (refektoriet) kan man se trapp og empore hvor an av munke- ne satt og leste salmer under måltidene (bilde over).

Photos: Martin Ebert

VALLBONA KLOSTER

Vallbona kloster, utsnitt av planen som viser korsgang og klosterkirken.
Kilde: Wikipedia, Jbarberà
CC BY-SA 4.0

Gotisk massverk på et kirkevindu under turen.

Tegning: Leif Daniel Houck

Korsgangen ble anlagt i det 12. - 15. århundre. Dette vises i svært forskjellig detaljering og dimensjonering av åpningene (se motsatt side).
Photos: Martin Ebert

Klosteret Vallbona ble grunnlagt av Ramon de Vallbona før 1157. Klosteret fulgte Benedict-regelen. I 1175 var det bare en liten gruppe nonner igjen, som bestemte seg for å slutte seg til Cistercienserorden.

Abbeien fikk flere privilegier fra kong Alfonso II av Aragon. Kong James I av Aragon bodde i klosteret ved gjentatte anledninger og sponset videre utbygging. Kontinuerlig vekst gjorde klosteret til sentrum for politisk og juridisk liv for alle byene i distriktet. På 1200-tallet bestå samfunnet av rundt 150 nonner, de fleste av dem tilhørte den katalanske adelen.

Klosterets bibliotek sammen med skriptoriet oppnådde stor berømmelse. Fjorten kodekser fra det 13. århundre ble kopiert og illustrert av de gamle nonnene og holdes i arkivet med mange gamle dokumenter av stor interesse for regional og nasjonal historiografi. Apoteket, som forsynte alle baronens landsbyer, er dokumentert fra det 15. århundre.

Klosteret ble påvirket av den katalanske borgerkrigen i 1462-1472. Beslutningene fra konsilet av Trent (1545-1563) førte til at eksistensen av kvinnelige religiøse samfunn i ubebodde steder ble forbudt. Dette tvang nonnene i 1573 til å gi en del av sine landområder til folk fra andre steder, hovedsakelig Montesquieu, for å skape urbane samfunn rundt klosteret. Dette var opprinnelsen til byen Vallbona de las Monjas. Alle klosterets ytre bygninger ble konvertert til urbane formål, bortsett fra kirken og klausuren.

I dag huser klosteret fortsatt et lite cisterciensisk nonne-konvent. Vi ble veldig hyggelig tatt imot og vist rundt. Spesielt korsgangen imponerer med sine høygotiske massverk i åpningene fra 1400-tallet.

VALLBONA KLOSTER

Blikk inn i kuppelen til Vallbona kirke viser det oktogone hvelv.
Photo: Martin Ebert

lærere

Martin Ebert (ansv.)	førsteamanuensis NMBU
Leif Daniel Houck	førsteamanuensis NMBU
Gabrielle Bergh	førsteamanuensis NMBU

studenter

Sebastian Aaknes	Byggeteknikk & arkitektur
Ada Horndalsveen Birch	By- og regionplanlegging
Lucia Hue-Nhi Doung	Byggeteknikk & arkitektur
Marouan El Azzouzi	Byggeteknikk & arkitektur
Anne Oline Gammelsæter	Industriell Økonomi
Emilie Gilje	By- og regionplanlegging
Helene Hermansen	By- og regionplanlegging
Johanne Holsbø	Byggeteknikk & arkitektur
Hanna Kristensen	Landskapsingeniør
Kaja Kasbo Langeland	Byggeteknikk & arkitektur
Mali Larsen Lunsæter	Byggeteknikk & arkitektur
Væger Nheli	Byggeteknikk & arkitektur
Æger Nheli	Byggeteknikk & arkitektur
Carl Oscar Olsen	By- og regionplanlegging
Emil Omdal	By- og regionplanlegging
Aurora Løken Pettersen	By- og regionplanlegging
Celina Che Phan	Byggeteknikk & arkitektur
Kristoffer Brandy Pinheiro	By- og regionplanlegging
Hanna Reksnes	By- og regionplanlegging
Frida Køber Solberg	By- og regionplanlegging
Lea Stakkeland	By- og regionplanlegging
Peder Vigerust Søvde	By- og regionplanlegging
Jakob Konrad Thulesius	By- og regionplanlegging
Adrien Vachaud	By- og regionplanlegging
Mathias Øiom	Byggeteknikk & arkitektur
Solveig Aas Brynhildsen	Byggeteknikk & arkitektur

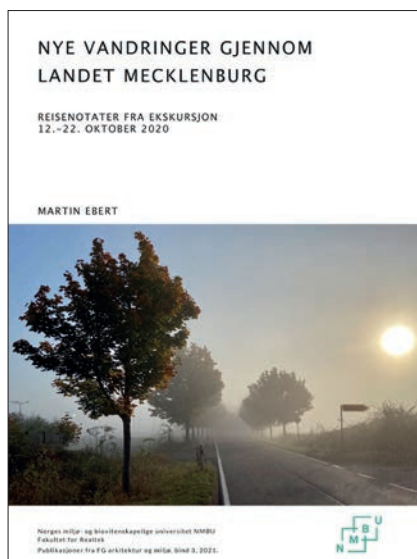
Bind 1

Houck, Leif Daniel & Ebert, Martin:

Norsk Bygningsarv. Rapport fra ekskursion mai 2020.

Ås, 2020. 66 sider

ISBN 978 82 575 1709 0

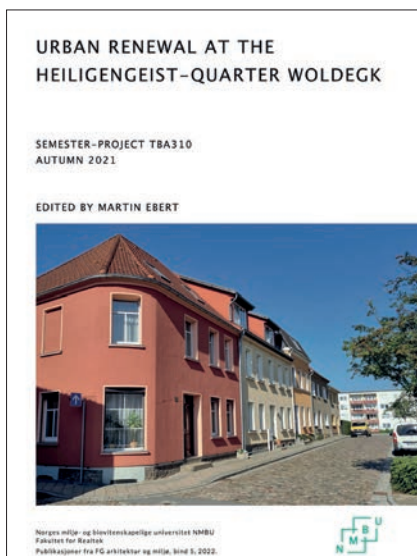
Bind 3

Ebert, Martin:

Nye vandinger gjennom landet Mecklenburg.

Ås, 2021. 92 sider

ISBN 978 82 575 1765 6

Bind 5

Ebert, Martin (ed.):

Urban Renewal at the Heiligengeist-Quarter in Woldegk.

Ås, 2022. 88 sider

ISBN 978 82 575 2013 7

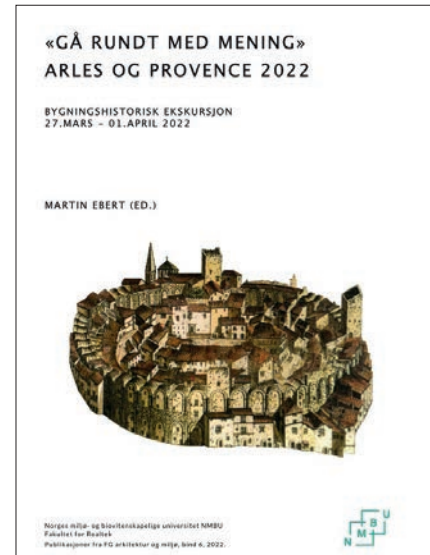
Bind 6

Ebert, Martin (ed.):

“Gå rundt med mening”. Arles og Provence 2022.

Ås, 2022. 154 sider

ISBN 978 82 575 2014 4

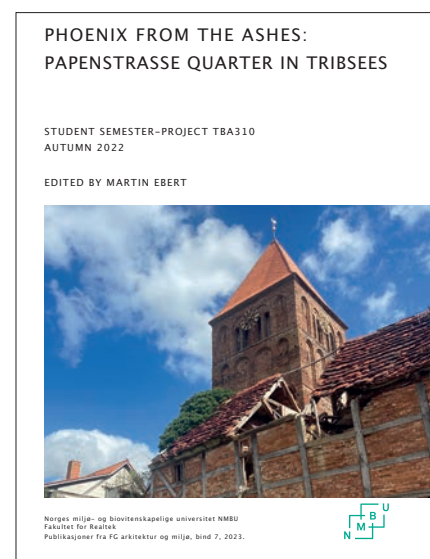
Bind 7

Ebert, Martin (ed.):

Phoenix from the ashes: Papenstrasse Quarter in Tribsees

Ås, 2023. 86 sider

ISBN 978 82 575 2129 5

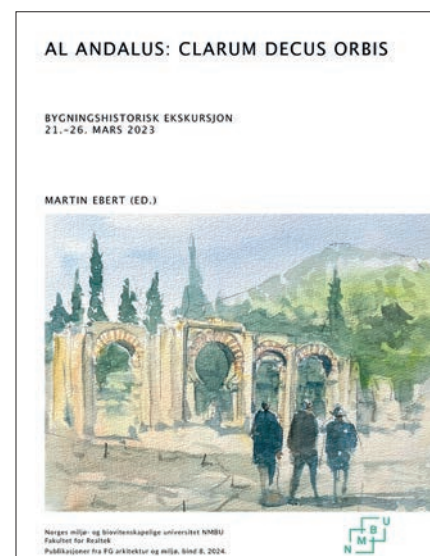
Bind 8

Ebert, Martin (ed.):

Al Andalus: Clarum Decus Orbis.
Bygningshistorisk ekskursjon mars 2023

Ås, 2024. 140 sider

ISBN 978 82 575 2137 0

Ebert, Martin (ed.): Al Andalus: Clarum Decus Orbis.
Bygningshistorisk ekskursjon mars 2023
Studier fra FG arkitektur og miljø
bind 8, 2024
Norges miljø- og biovitenskapelige universitet NMBU
Fakultet for Realtek
Ås, 2024

ISSN 2703-769X
ISBN 978-82-575-2137-0

I året 995 skrev benediktiner-nonnen Roswitha av Gandersheim en pasjonshistorie om martyren Pelagius. En del av handlingen utspiller seg i Cordoba. Selv om hun i sitt liv aldri kunne besøke byen hun skrev om, så var beundringen for Cordoba så stor, at hun valgte hun å beskrive Cordoba med ordene "Clarum Decus Orbis", eller "verdens ornament". Denne unike rollen hadde kultur og kunst i Andalus fått gjennom sammensmelting av romersk, arabisk og europeisk kulturtradisjon, som befruktet hverandre gjennom flere århundre naboskap av muslimer, jøder og kristne.

I mars 2023 fikk studenter fra kurset "Bygningshistorie" ved NMBU på Ås anledning til å besøke Cordoba og Granada for å få et inntrykk av denne spennende epoken og la seg inspirere av den multikulturelle kulturen i dette unike europeiske landskapet.

Ebert, Martin (ed.): Al Andalus: Claris Decum Orbis.
Bygningshistorisk ekskursjon mars 2023

Studier fra FG arkitektur og miljø
bind 8, 2024

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet NMBU
Fakultet for Realtek
Ås, 2024

ISSN 2703-769X

ISBN 978-82-575-2137-0

